

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**ŽIVLJENJE STARIH LJUDI V GOSPODINJSKIH ENOTAH
DOMOV ZA STARE LJUDI**

Mentorica: Doc. Dr. Jana Mali

Maja Pustotnik

Ljubljana 2011

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Maja Pustotnik
Naslov naloge: Življenje starih ljudi v gospodinjskih enotah domov za stare ljudi
Kraj: Ljubljana
Leto: 2011
Število strani: 112
Število tabel: 8 **Število slik:** 8 **Število prilog:** 4
Mentor: Doc. Dr. Jana Mali

Ključne besede: stari ljudje, institucionalno varstvo, gospodinjske enote, socialno delo s starimi ljudmi, potrebe, želje, pomoč

Povzetek: Diplomaska naloga govori o institucionalnem bivanju starih ljudi v sodobnejših domovih za stare ljudi, ki delujejo po principu gospodinjskih enot. Cilj in namen raziskave sta bila usmerjena v raziskovanje življenja in potreb starih ljudi v gospodinjskih enotah. Teoretični del zajema pregled tematik starosti, potreb starih ljudi, institucionalnega varstva starih ljudi, socialnega dela s starimi ljudmi ter socialnega dela v domovih za stare ljudi. Prav tako pa sem v teoretičnem uvodu želela zbrati obstoječo teorijo o gospodinjskih enotah. Empirični del sestavlja kvalitativna analiza 15 intervjujev, ki sem jih izvedla v šestih gospodinjskih enotah po Sloveniji, in prikazuje vsakdanje življenje izbrane populacije, njihove potrebe, želje, pomoč pri zadovoljevanju potreb ter zadovoljstvo z bivanjem v gospodinjskih enotah. V razpravi sem dobljene podatke povezala s prej navedeno teorijo. Domovi za stare ljudi, kjer stanovalci živijo v gospodinjskih enotah, so socialno usmerjene ustanove, kjer bivanje stanovalcev poteka v smeri celostne obravnave – zadovoljevanja njihovih potreb in želja, aktivno so vključeni v vse procese v ustanovi in so načeloma zadovoljni s takšnim načinom življenja. Predlagam izvedbo obširnejše raziskave, na osnovi katere bi tim strokovnjakov izdelal priročnik za oblikovanje gospodinjskih enot in strokovno delo v njih.

Title: The Life of Older People in Residential Units

Keywords: older people, institutional care, residential units, social work with older people, needs, wishes, help

Abstract: The thesis introduces institutional living of older people in newly built older people's homes where people live in residential units. My goals and intentions were aiming to research life and needs of older people who live in mentioned structures. The theoretical work includes themes about ageing, older people's needs, institutional care, social work with older people and social work in homes for older people. My wish was also to gather information and theory about residential units in Slovenian homes for older people. Empirical part consists of qualitative analysis of 15 interviews that were performed in six homes for older people in Slovenia where life is organised in residential units. It shows everyday life of older population, their needs and wishes, help that they get while satisfying needs and their satisfaction with this form of living. Obtained results were linked with previously established theory.

Homes for older people where residents live in residential units are socially oriented institutions. This way of living is following all aspects of the individual in direction of satisfying resident's needs, wishes, they are actively included in organization of institutional time and are normally content with this way of living.

I propose execution of extensive research, based on which the team of experts would produce a manual for designing residential units and professional work in them.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**ŽIVLJENJE STARIH LJUDI V GOSPODINJSKIH ENOTAH
DOMOV ZA STARE LJUDI**

Mentorica: Doc. Dr. Jana Mali

Maja Pustotnik

Ljubljana 2011

PREDGOVOR

Nekaj let nazaj sem se na obvezni študijski praksi v enem izmed varstveno-delovnih centrov v Sloveniji prvič srečala s poimenovanjem gospodinjskih enot. Tam so namreč načrtno prenavljali posamezna nadstropja, da bi bila bolj dostopna in prilagojena vsem potrebam stanovalcem, osrednji prostor pa je prevzemal funkcijo prostora za druženje ob kavi, igrh, klepetu ipd. Z namenom, da bi eno nadstropje postalo ena gospodinska enota, sem prevzela vlogo osebe, ki je bila vedno prisotna v tistem nadstropju, skrbela sem za kuhanje kave, razporede pomivanja posode, vedno pa sem bila na voljo stanovalcem za pogovor, druženje ali pritožbe. Moje naloge so bile zastavljene z vidika prakse. Kmalu sem postala radovedna in začela slediti aktualni tematiki, saj o konceptu, ki naj bi se pri nas šele začel razvijati in uveljavljati, nisem vedela prav ničesar. Kaj pravzaprav so gospodinske enote? Kakšen naj bi bil ta delovno-sožitni koncept, kot ga nekateri imenujejo? Kaj pravzaprav prinaša za ljudi, katerim so gospodinske enote namenjene? Oblikovala se je ideja o diplomski nalogi, ki bi odgovorila na takšna in podobna vprašanja, ki so se mi porajala. In ker se je ideja o gospodinjskih enotah pojavila predvsem na področju dela s starimi ljudmi, sem se odločila, da poiščem slovenske domove za stare ljudi, ki se opredeljujejo kot »domovi četrte generacije«, in delujejo po »principu gospodinjskih enot«.

V teoretičnem uvodu sem se osredotočila na bivanje generacije starih ljudi v (totalnih) institucijah ter njihove potrebe. Opredelila sem pomembno zakonodajo. Skušala sem zbrati obstoječo teorijo in praktične primere, ki opredeljujejo idejo gospodinjskih enot. Ker se ob besedi »domovi za stare« pogosto srečujemo z medicinsko in socialno obravnavo, sem opredelila tudi usmerjenost institucij ter opisala individualno metodo celostne obravnave posameznika. Osredotočila pa sem tudi na socialno delo s starimi ljudmi, ki je pomemben del moje diplomske naloge ter mojega bodočega poklica.

V raziskavi sem ugotavljala, kako svoj vsakdan preživljajo osebe, ki bivajo v ustanovljenih gospodinjskih enotah po Sloveniji, kakšne potrebe in želje imajo stanovalci, kdo jim pomaga pri zadovoljevanju potreb, oziroma kakšno pomoč navadno potrebujejo. Zanimalo pa me je tudi, kako so zadovoljni z bivanjem v gospodinjskih enotah.

Tudi sama sem imela babico, ki je zadnjih nekaj let svojega življenja preživela v domu za stare ljudi. Ob obiskih sem prej kot kaj prijetnega in pozitivnega opazila vse negativne lastnosti bivanja v domu. Smrad, nemoč starih ljudi, ki dneve preživljajo priklenjeni na postelje, odvisnost pri hranjenju in opravljanju temeljnih človeških potreb itn. Ob obiskovanju domov, v katerih ljudje bivajo v gospodinjskih enotah, se je moje mnenje o takšnem načinu življenja precej spremenilo. Prijaznost in toplina ljudi objameta obiskovalca, primešajo se čudoviti vonji iz kuhinje in ko zaznaš vrvež družabnega življenja, ti to da nov zagon. Domačnost prostorov ne spominja na institucijo, kljub temu pa je pomoč, ki jo posameznik potrebuje, vedno na dosegu roke.

ZAHVALA

Ob tej priložnosti bi se rada zahvalila moji družini in vsem najbližjim za podporo ter spodbudo tekom študija in še posebej ob ustvarjanju te diplomske naloge.

Zahvala gre tudi mentorici, Doc. Dr. Jani Mali za mentorstvo, strokovno vodenje in usmerjanje ter spodbujanje k raziskovanju.

Diplomska naloga pa ne bi nastala brez stanovalcev, ki so odprtih src podelili svoje zgodbe.

Hvala vsem.

KAZALO VSEBINE

PREDGOVOR.....	2
KAZALO VSEBINE.....	4
SEZNAM TABEL.....	6
SEZNAM SLIK.....	6
1 TEORETIČNI UVOD.....	7
1.1 Starost in stari ljudje	7
1.2 Potrebe starih ljudi	10
1.2.1 Stanovanje	12
1.2.2 Delo in denar	13
1.2.3 Stiki in družabnost	14
1.2.4 Vsakdanje življenje	16
1.2.5 Institucionalna kariera.....	17
1.2.6 Interakcijski prekrški.....	17
1.2.7 Neumeščenost in pripadnost	17
1.3 Aktualna zakonodaja na področju socialnega varstva starih ljudi	18
1.4 Institucionalno bivanje in oskrba starih ljudi	22
1.5 Ideja »gospodinjskih enot«	28
1.5.1 Arhitekturna zasnova in razporeditev prostorov	29
1.5.2 Premik k socialni usmerjenosti ustanove	30
1.5.3 Gospodinjsko osebje	34
1.5.4 Primeri domov za stare ljudi, ki delujejo po principu gospodinjskih enot.....	35
1.6 Usmerjenost institucije.....	38
1.7 Socialno delo s starimi ljudmi.....	40
1.8 Socialno delo v domovih za stare ljudi	47
2 PROBLEM.....	51
2.1 Opredelitev problema.....	51
2.2 Raziskovalna vprašanja.....	52
3 METODOLOGIJA.....	53
3.1 Vrsta raziskave in spremenljivke	53
3.2 Merski instrument in viri podatkov	53

3.3	Populacija in vzorčenje	54
3.4	Zbiranje podatkov	54
3.5	Obdelava in analiza podatkov	57
3.5.1	Postopek kvalitativne analize	57
4	REZULTATI.....	60
4.1	Življenje starih ljudi	60
4.2	Potrebe starih ljudi	62
4.2.1	Selitev.....	62
4.2.2	Bivanje	63
4.2.3	Dejavnosti	64
4.2.4	Pomoč in dodatne storitve.....	66
4.2.5	Zdravje	67
4.2.6	Upravljanje s premoženjem.....	67
4.2.7	Potreba po stikih.....	69
4.2.8	Konflikti	70
4.2.9	Poznavanje prevladujoče oblike institucionalne oskrbe za stare ljudi	70
4.3	Želje starih ljudi	71
4.4	Pomoč starim ljudem pri zadovoljevanju potreb	72
4.5	Zadovoljstvo z bivanjem v gospodinjski enoti.....	74
5	RAZPRAVA	76
6	SKLEPI	84
7	PREDLOGI.....	85
8	LITERATURA.....	87
9	PRILOGE	93
9.1	Intervju s stanovalcem v gospodinjski enoti	93
9.2	Primer ureditve pojmov.....	94
9.3	Pojasnitev relevantnih pojmov	94
9.4	Kvalitativna analiza dobljenih podatkov.....	96
	POVZETEK	110
	IZJAVA O AVTORSTVU	112

SEZNAM TABEL

Tabela 1: Vrste stikov po Flaker <i>et al.</i> (2008).....	15
Tabela 2: Osnovni podatki o intervjuvancih.....	55
Tabela 3: Vsakdanje aktivnosti stanovalcev v gospodinjskih enotah.....	61
Tabela 4: Delo in dejavnosti stanovalcev	65
Tabela 5: Upravljanje s premoženjem	68
Tabela 6: Tabela pomočnikov stanovalcev v gospodinjskih enotah	73
Tabela 7: Prednosti in pomanjkljivosti bivanja	74
Tabela 8: Kvalitativna analiza - ureditev pojmov in kodov	94

SEZNAM SLIK

Slika 1: Prebivalci po velikih starostnih skupina, Slovenija	9
Slika 2: Hierarhija potreb	11
Slika 3: Dom starejših občanov Lendava - Gospodinjska skupnost.....	35
Slika 4: Dom Lipa Štore	36
Slika 5: Dom starejših občanov Prebold	36
Slika 6: Center starejših Zimzelen.....	37
Slika 7: Koroški dom starostnikov Slovenj Gradec	37
Slika 8: Pegazov dom Rogaška Slatina	38

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 Starost in stari ljudje

Pri staranju gre za dolgoletni, kompleksni proces, ki nas spremlja celo življenje in se mu ne izogne nobeno živo bitje (Peroša 2008: 6). Govorimo o biološkem staranju. Staranje je proces, ki se za dotičnega posameznika začne ob spočetju, in od takrat pa vse do smrti zajema procese telesnih, razumskih, duševnih in socialnih sprememb. Odvisno je od vsakega posameznika posebej, recimo od njegovega načina in kvalitete življenja, miselnosti, odločitev, izkušenj ipd. A takšnega staranja se pogosto ne zavedamo. Navadno ga opišemo z drugimi pojmi, kot so rast, oblikovanje, odraščanje ipd.

O starosti in staranju pogosto govorimo ob pogledu na zguban obraz človeka ter njegovo sključeno držo, kadar smo soočeni z življenjem in smrtjo, ko se v našo bližino prikrade demenca, ko nam ljuba oseba odide v dom itn. Starost, kot tretje življenjsko obdobje, največkrat označimo s koledarsko starostjo. Meja je sicer lahko precej subjektivna. Subjektivni prag tretjega življenjskega obdobja je zato pogosto merjen z instituti, kot so upokojitev, pokojninsko zavarovanje, odvisnost od družinskih članov ali države, pokojnina ter dejavnosti v upokojitvi. Status in položaj starejše generacije se torej spreminjata v skladu s pričakovanji in normami družbe ter družbenimi trendi. Politika je določila objektivno mejo oziroma univerzalen kriterij za opredeljevanje stare populacije pri 65. letu starosti.

Ob prebiranju literature o starosti in staranju naletimo na mnoge teorije o starosti. Mali (2003: 6) pravi, da so najbolj znane biološke, psihološke in sociološke teorije.

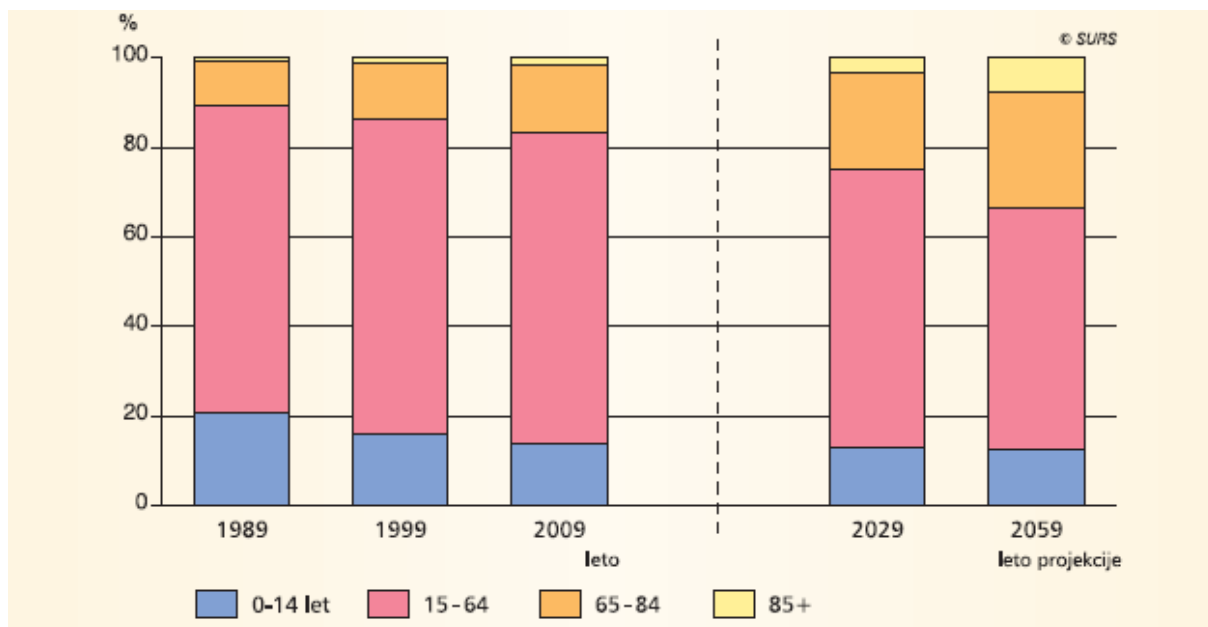
1. Biološke teorije povezujejo proces staranja s pešanjem življenjskih funkcij organizma. Pri tem raziskovalci ločijo primarno staranje, ki ima vzroke v dednosti, in sekundarno staranje, ki je posledica kroničnih obolenj.
2. Psihološke teorije temeljijo na razvojnih teorijah in teorijah osebnosti.
3. Socioloških teorij je več vrst, govorijo pa o nižjem statusu starih v družbi, o njihovi zmanjšani aktivnosti ali obratno, o visokem statusu in povečani aktivnosti v zadnjem obdobju življenja (*ibid.*).

Mikuljan (1995: 46) recimo navaja štiri definicije starosti: fiziološko, psihološko, duhovno in sociološko-socialno. O fiziološki starosti govorimo ob pojavu upadanja življenjskih funkcij v korelaciji s časom, najbolj pa postane vidna v obdobju zrelosti, ki se konča s smrtjo. Psihološka starost je niz dogodkov v obdobju starosti. Duhovna starost je dosežena predvsem s posameznikovimi izkušnjami, modrostjo ter oblikovanimi normami in vrednotami. Sociološko-socialna starost pa je opredeljena z umikom iz aktivnega družbenega življenja. Podobno starost opredeli tudi Pečjak (2007: 14), ko govori o petih vidikih starosti: biološki, socialni, subjektivni, vedenjski in koledarski. Biološka starost se veže na človekovo fiziologijo. Pojavijo se opazne spremembe človekovega zunanega videza (na primer sivi lasje, sključena drža, gube) in spremembe človekove notranjosti (otrplost mišic, starostne bolezni, celično staranje, upad možganskih funkcij). Takšne spremembe se pri človeku pojavljajo celo življenje, v obdobju starosti pa zaradi njenega družbenega pojmovanja, dobijo včasih celo negativen ali izključujoč prizvok. S starostjo pride tudi do upadanja gibalnih sposobnosti, motoričnih ter kognitivnih funkcij. Samopodoba starega človeka, ki je pomemben del posameznikovega doživljanja starosti in sebe v družbi, je pogosto povezana z zdravstvenim stanjem. Če je oseba aktivna in zdrava, je njena samopodoba kljub starosti, lahko odlična, bolezni in nesreče ter stresni dejavniki, kot na primer izguba oziroma smrt moža, vrstnikov, ločitev od otrok, selitev v dom, pa lahko na samopodobo vplivajo precej negativno.

Večina laikov in tudi mnogi strokovnjaki gledajo na staranje kot na proces pridobivanja in izgubljanja. V zgodnjih obdobjih človek nekaj pridobiva in nekaj izgublja. Nekateri strokovnjaki pa staranje pojmujejo drugače, in sicer kot dvojni proces pridobivanja in izgubljanja, ki poteka povezano in sočasno. V vsakem življenjskem obdobju posameznik nekaj pridobiva in nekaj izgublja (Čampa 2010: 6).

Starost je pogosto obdobje, ko se človek začne ozirati na svojo preteklost. Takrat obuja spomine in reflektira svoje življenje. Zadovoljni so tisti, ki ob tem začitijo veselje in izpopolnjenost, medtem ko lahko nezadovoljstvo vzbudi pesimizem, resignacijo ali celo duševne motnje, na primer depresijo. Energijo, ki jim je še ostala, tako lahko usmerijo v aktivacijo in nove cilje. To so navadno realni cilji, usmerjeni v ne preveč oddaljeno prihodnost, za katere vedo, da jih bodo lahko uresničili.

Aktualne demografske raziskave napovedujejo, da se bo v naslednjih desetletjih močno zvišal procent populacije starih ljudi. Ta pojav bo s sabo prinesel nove socialne in ekonomske trende ter preoblikovanje obstoječih sistemov socialnega varstva, zaposlovanja, stanovanj ipd. Vpliv pa je že viden tudi v medgeneracijskih odnosih. Delež starih ljudi v moderni družbi narašča, medtem ko se delež aktivnega prebivalstva zmanjšuje. Staranje je proces, ki se mu ni mogoče izogniti. »Zaradi stalnega zniževanja rodnosti in podaljševanja življenjske dobe v zadnjih desetletjih se – kot vemo – močno spreminja starostna sestava prebivalstva: prebivalstvo sveta je vse starejše (http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3713)«. Po podatkih Statističnega urada RS se v Sloveniji zmanjšuje delež otrok (0–14 let), medtem ko se povečujeta delež delovno sposobnih (15–64 let) in delež starejših prebivalcev (65 let in več). Brošura SURSa – Starejše prebivalstvo v Sloveniji (2010: 14-16) vseskozi navaja dejstva, da se hitro povečuje delež starih ljudi, predvsem tistih, ki so stari 85 let in več. V zadnjih dvajsetih letih se je delež povečal z 10,6% na 16,5% oseb, ki so stare 65 let in več. Temu v podporo stojijo tudi najnovejši končni podatki (www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3899) glede na stanje prebivalstva na dan 1. januar 2011. Do leta 2009 se je število starih ljudi povečalo na 30.369 oseb. Narejene projekcije za prihodnost kažejo, da naj bi jih leta 2029 bilo 66.478, do leta 2059 pa 136.720, kar predstavlja kar 33,4 % oziroma tretjino prebivalstva. Podobno velja tudi za druge države članice Evropske unije.

Slika 1: Prebivalci po velikih starostnih skupina, Slovenija

(vir: SURS, Eurostat EUROPOP 2008, konvergentni scenarij, v SURS 2010: 16)

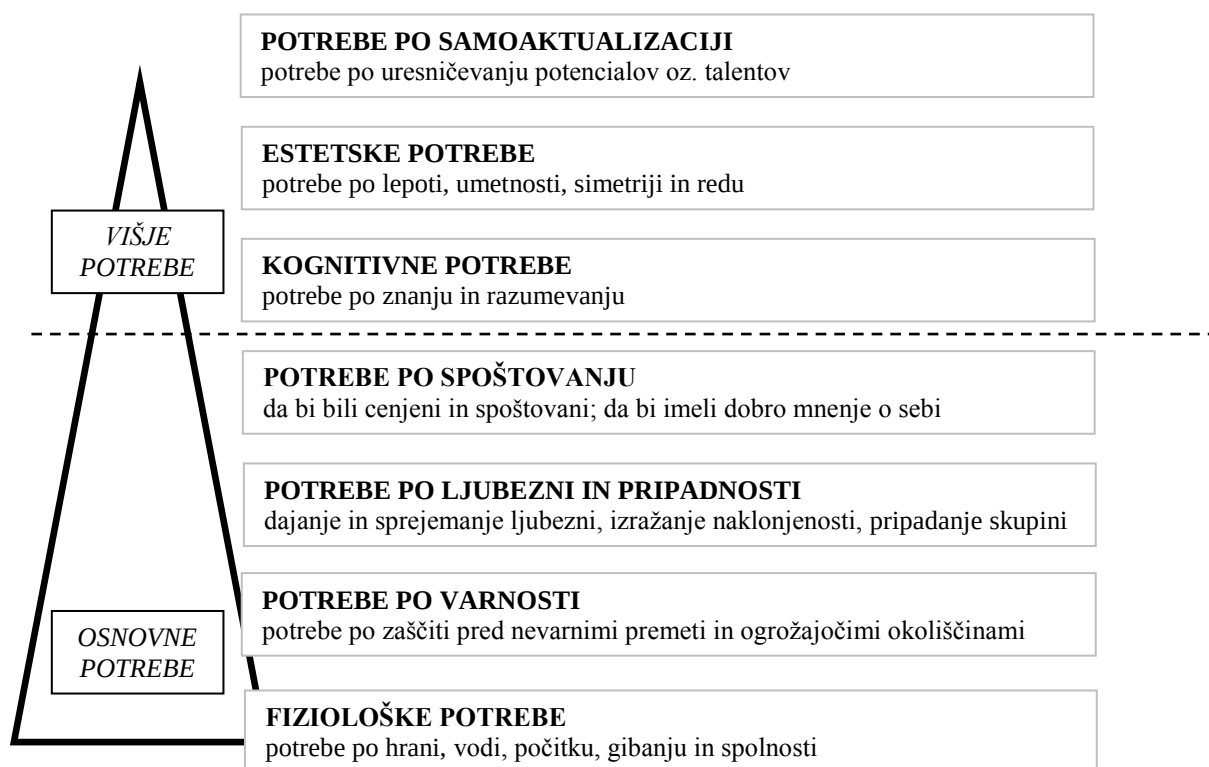
Kljub temu pogosto opazamo, da je današnja generacija starih ljudi vitalna, aktivna ter ambiciozna. Pečjak (2007: 20) pravi, da se je celotna generacija pomladila. Povprečna starost oseb v domovih za stare ljudi se je zvišala za 10 let in presega 80. leto starosti. Pečjak (*op cit.*: 45) trdi, da so dejavniki, s katerimi povezujemo dolžino življenja današnje generacije starejših, ne le zdravstveni, kot bi načeloma pričakovali, ampak na podaljševanje starosti vplivajo tudi spol, rasa, geografska lega ter socialno-ekonomski položaj posameznika. Ženske iz razvitih delov sveta živijo v povprečju šest do osem let dlje kot moški. V podporo trditvi pa mnogi navajajo, da so moški skozi življenje podvrženi večjim psihofizičnim naporom in stresom, ki znižujejo njihovo doseženo starost. Kakorkoli že, trendi nakazujejo podaljševanje življenjske dobe in manjšo stopnjo umrljivosti. Demografske raziskave kažejo, da narašča število oseb, ki doživijo visoko starost. Vzroke lahko najdemo predvsem v boljši kvaliteti življenja, izboljšanju zdravstvenih storitev ter napredku medicine.

1.2 Potrebe starih ljudi

Potrēba -e ž (ę) 1. *kar obstaja, nastane zaradi odsotnosti tega* a) *kar je potrebno za življenje, delo*, b) *nav. mn., navadno s prilastkom kar se zahteva, želi* (Spletni Slovar slovenskega knjižnega jezika).

Z raziskovanjem človekovih potreb se je ukvarjal ameriški humanistični psiholog Abraham Maslow, ki je že leta 1943 oblikoval psihološko teorijo hierarhije potreb in jo predstavil v članku *A Theory of Human Motivation* ter objavil v reviji *The Psychological Review* (<http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>). Potrebe je razdelil na osnovne potrebe, to so tiste, ki sodelujejo pri ohranitvi posameznikovega življenja, in višje potrebe oziroma potrebe po ohranitvi vrste. Pomembno je še, da vemo, da nižje v piramidi kot so potrebe, bolj morajo biti zadovoljene. Šele ko so temeljne potrebe zadovoljene, se lahko nadaljuje zadovoljevanje višjih potreb (Maslow 1970, v Kompore *et al.* 2001: 192). »Nižja kot je kategorija potrebe, težje prenašamo stanje nezadovoljenosti, še posebno to velja seveda za fizične potrebe. Dokler fizičnih potreb ne zadovoljimo, sploh ne moremo na višjo raven, saj višjih potreb enostavno ne občutimo (<http://www.blazkos.com/maslows-hierarhija-potreb.php>).«

Maslow (1970, v Kompare *et al.* 2001: 193, Pečjak 2007: 155) v svoji teoriji obravnava več skupin oziroma ravni potreb. Najbolj temeljne so fiziološke potrebe, katerim sledijo potrebe po varnosti, potrebe po ljubezni in (socialni) pripadnosti ter potrebe po spoštovanju in samospoštovanju. V zgornjo polovico piramide je uvrstil potrebe, ki jih človek navadno uresničuje pozneje v življenju, deloma pa tudi prej. To so predvsem potrebe po znanju in razumevanju, tj. kognitivne potrebe ter estetske potrebe. V sam vrh višjih potreb pa spadajo potrebe po samoaktualizaciji, katerih cilj je izpolnjevanje samega sebe, avtonomnost, uresničitev svojih možnosti in potencialov ter ustvarjalnost.

Slika 2: Hierarhija potreb

(po Kompare *et al.* 2001: 193)

Ramovš (2003: 87) pravi, da če želimo razumeti človeka, moramo najprej razumeti njegove potrebe. »Potrebe so temeljni mehanizem živih bitij, da se ohranjajo in napredujejo. Vsaka potreba je informacija, kaj živo bitje trenutno potrebuje za svoj obstoj in napredek, obenem pa daje motivacijsko energijo za doseg ali uresničenje tega cilja (*ibid.*).« Navede naslednje potrebe starega človeka:

- potreba po materialni preskrbljenosti,
- potreba po ohranjanju telesne, duševne in delovne svežine,
- potreba po osebnem medčloveškem odnosu,
- potreba po predajanju življenjskih izkušenj in spoznanj mladi in srednji generaciji,
- potreba po doživljanju smisla starosti,
- potreba po negi v starostni onemoglosti,
- potreba po nesmrtnosti.

Koprivnikar (2009: 9) meni, da se v današnjem času soočamo s »hitro eksponencialno« rastjo potreb starejših ljudi. K takšnemu povečanju potreb po storitvah za opredeljeno generacijo botrujejo predvsem trije razlogi. Prva dva se navezujeta na demografsko gibanje oziroma povečevanje deleža starih oseb in na zdravstveno stanje – podaljševanje življenja in medicinski napredek, o katerih sem že pisala v prejšnjem poglavju. Kot tretji razlog pa navaja socialne spremembe. »Zaradi sprememb v načinu življenja družine vse težje poskrbijo za svoje starejše in le redko so tiste aktivne družine, kar velja zlasti za mestna okolja, ki lahko skrbijo za svoje starejše člane (*ibid.*).«

Flaker *et al.* (2008) ponudijo očrt potreb ter odgovorov nanje ljudi, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo in ugotavljajo, da lahko njihove potrebe razdelimo v dve skupini (Flaker *et al.* 2008: 387). Univerzalne potrebe so tiste, ki so splošno prepoznavne v naši družbi. V drugo skupino pa spadajo specifično izražene potrebe, ki so pogosto prikriti in prezrti. To so potrebe ljudi z dolgotrajnimi stiskami. Mednje lahko štejemo tudi stare ljudi. Univerzalne potrebe so potrebe po stanovanju, delu in denarju, družabnosti in stikih ter vsakdanjem življenju, medtem ko med bolj specifične spadajo potrebe, ki izhajajo iz institucionalne kariere, interakcijskih prekrškov ter protislovja neumeščenosti in pripadnosti.

1.2.1 Stanovanje

Stanovanje je ena izmed temeljnih človekovih potreb, hkrati pa tudi pravica posameznika, imeti streho nad glavo, biti na toplem, pripadati nečemu in biti doma. »Stanovanje je prostor za druženje, za ustvarjanje družine, za shranjevanje stvari, prostor, ki nam omogoča varnost in

zasebnost (*op. cit.*: 111).« Stanovanje nam daje tudi identiteto, saj je naše državljanstvo opredeljeno z naslovom bivanja.

Stari ljudje pogosto zadnja leta svojega življenja preživijo v domovih za stare ljudi. Slednji sicer nudijo streho nad glavo, topel obrok in nego, vendar pa zaradi pomanjkanja kadra in velikega števila stanovalcev na enem mestu potrebe posameznikov po individualizaciji zamenja rutina in medicinizacija storitev ter odnosov. Zasebnost stanovalca je znižana na minimum, saj so pod neprestanim nadzorom strokovnega osebja. Pogosto delijo sobe s sostanovalcem ali več sostanovalci. Prostori pa bolj spominjajo na bolnišnične sobe kot na domovanje. »[...] lahko rečemo, da je zasebnost stanovanja pogoj za uresničevanje zasebnih intimnih želj (*op. cit.*: 123).« Dobimo vtis, da so pri uporabnikih dolgotrajne oskrbe predvsem pomembne potrebe po miru, zasebnosti in intimnosti ter pripadnosti, a hkrati druženju in sodelovanju v širšem družbenem sistemu.

»Dejstvo je, da ima notranja organizacija institucije kot kolektivna bivanjska skupnost značaj uniformne organizacije. V instituciji prihaja do prepletanja zasebnega in javnega prostora (Hojnik Zupanc 1999: 95).« Stanovalci pričakujejo tako zasebnost, samostojnost in neodvisnost kot tudi pripadnost skupini, v kateri so se znašli. A je intimnost pogosto ogrožena, še posebej, ko človek zaradi različnih razlogov postane odvisen od osebja, sorodnikov ali prijateljev. Ob bok intimnosti pa lahko postavimo tudi zasebnost.

Zasebnost je v starosti ranljiva spremenljivka, ker se na eni strani postopno zmanjšujejo želeni (zaradi upokojitve, smrti partnerja in vrstnikov), na drugi strani pa se star človek velikokrat znajde v razmerah, ko mora svojo zasebnost žrtvovati zaradi neposredne prostorske bližine neznanih oseb (v instituciji) ali zaradi vdora tujih ljudi v svoj dom, ki mu pomagajo pri vsakodnevnih življenjskih opravilih (*op. cit.*: 32).

1.2.2 Delo in denar

»Delo je ustvarjanje, kot potreba po tem, da kaj naredimo, imamo, ustvarimo, se pojavlja pri vseh ljudeh [...] (Flaker *et al.* 2008: 144).« Delo ter služenje denarja sta pomembni potrebi, ki jih človek izraža tekom življenja. Delo da denar, ki je osnova za kupovanje materialnih

dobrin. Da pa človek dobro dela in dobro služi, mora biti delaven, ustvarjalen, dejaven. »Delo je kompleksen pojav, saj z izrazom 'delo' poimenujemo tako obsežno množico dejanj, početja, dogodkov in okoliščin, da bi jim le težka našli skupni imenovalec (*op. cit.*: 142).«

Upokojitev mnogim starim ljudem pomeni preobrat v življenju. Prelomnica prinese izgubo delovnega mesta in človek mora reorganizirati svoj dan. Na njem je, kako aktivno bo nadaljeval svojo novo rutino. Spremeni se socialno okolje. Denar, ki ga je človek zaslužil in prihranil, prav tako igra pomemben del, saj bivanje v domu za stare ljudi ni poceni. Pogosto se dolg zato prenese tudi na skrbnike, navadno na družinske člane, kar pa je zanje lahko stresno, saj se soočajo z načrtovanjem svojega samostojnega življenja. Nemalokrat zato osebam v instituciji ne ostane veliko denarja na razpolago za individualne želje in potrebe ali z njim ne upravljajo. Za mnoge osebe z demenco je značilen upad sposobnosti prepoznavanja denarja in ravnanja z njim »Denar uporabnikov z odvzeto poslovno sposobnostjo prejemajo njihovi skrbniki in jim določajo količino denarja s katero lahko samostojno razpolagajo (*op. cit.*: 175).«

Flaker *et al.* (*op. cit.*: 172) tako pravijo, da pomanjkanje denarja vpliva na znižanje kvalitete človekovega življenja. Veliko si jih, zaradi prevelikih stroškov z oskrbo, ne more privoščiti dodatne, a morda nujne pomoči za zadovoljevanje specifičnih potreb.

Kljub stremanju k raznovrstnim aktivnostim in dejavnostim pa je v starosti pomemben tudi počitek. Staranje organizma vodi k hitrejši utrujenosti in star človek potrebuje več odmorov med samimi aktivnostmi oziroma počitek, ko se počuti, da ga potrebuje.

1.2.3 Stiki in družabnost

»Človek je družbeno bitje, stiki z drugimi so fiziološka nuja, še toliko bolj pa nuja civilizacije. Brez drugega ne moremo obstajati (Flaker *et al.* 2008: 258).« Skozi vse življenje si človek sestavlja mrežo stikov. Nekateri nam pomenijo več kot drugi, a tudi tiste manj vredne potrebujemo blizu sebe. »Posameznik ne živi sam, temveč v skupinah: družini, šolskem razredu, prijateljski klapi, delovni enoti, strokovnemu druženju, interesni skupini, politični stranki in drugih formalnih ali neformalnih skupinah. Prav skupine odločilno oblikujejo

njegovo osebnost (Pečjak 2007: 76).« Ti stiki nam dajo identiteto, pomagajo nam oblikovati vrednotni sistem, omejujejo nas z normami.

Flaker *et al.* (2008: 258-260) razdelijo stike glede na vsebino na normativne, informativne, menjalne, podporne in usodne stike. Razmerja v interakcijah so simetrična ali asimetrična, odnosi pa se razvijajo v zaprtih in odprtih mrežah ter ozkih osebnih omrežjih. Interakcije med osebami potujejo po neposrednih ali posrednih kanalih.

Tabela 1: Vrste stikov po Flaker *et al.* (2008)

<i>Stiki glede na</i>		<i>Opis</i>
<i>vsebinsko:</i>	- Normativni - Informativni - Menjalni - Podporni - Usodni	- z njimi se vzpostavljajo norme, vrednote in pravila - preko njih dobivamo različne informacije - služijo izmenjevanju oziroma pridobivanju uslug in dobrin - lahko vsebujejo tako vrednote in informacije kot tudi menjavo - stiki, katerim pripisujemo velik pomen, saj so zanje značilna močna čustva, to so navadno vezi z našimi najbližjimi
<i>razmerja:</i>	- Simetrični - Asimetrični	- ti stiki so enakopravni, menjava je dvosmerna in količinsko enaka - ljudje v asimetričnem razmerju si niso enakovredni, prav tako pa je neenakovredna menjava (enostranska in neenaka)
<i>tkivo:</i>	- Zaprte mreže - Razprte mreže - Osebna omrežja	- bližnji stiki, ki so geografsko blizu, pogosti odnosi - oddaljeni stiki, ki so razporejeni po različnih območjih, odnosi z njimi so redki - ta omrežja sestavljajo obe prejšnji vrsti mreže
<i>kanal:</i>	- Neposredni - Posredni	- neposredna situacija, ko se lahko ljudje hkrati vidijo, slišijo in dotaknejo - ti stiki se ustvarijo preko posrednikov, ko nismo v istem prostoru

»Osamljenost je včasih glavna stiska, ki jo občutijo ljudje s potrebo po dolgotrajni oskrbi (*op. cit.*: 281).« Podobno nadaljuje tudi Pečjak (2007: 76), ki pravi, da je zaradi pogoste

odrinjenosti in izločenosti iz družbenih skupin, osamljenost eno prevladujočih razpoloženj starih ljudi.

Stanovalci vpeti v domsko življenje imajo najpogostejše stike s svojci in osebjem. »V domu za stare ljudi prihaja do interakcije med tremi skupinami: stanovalci, njihovimi svojci in osebjem (Hojnik Zupanc 1999: 98).«

1.2.4 Vsakdanje življenje

Vsak človek ima v svojem življenju neko rutino – potek in intenzivnost aktivnosti, nenapisanih pravil, ravnanj in vedenj, interakcij, ki oblikujejo njegov vsakdan. Rutine, ki si jih oblikujemo, nam priskrbijo načine orientacije. Za institucionalno varstvo starih ljudi je značilna domska rutina, ki je podvržena domskemu redu ter dnevnim aktivnostim zaposlenih in stanovalcev – dnevne aktivnosti, zdravila, počitek.

Vsakdanje rutine, potek dneva, prekinitev ali okrepitve dejavnosti nam dajejo socialni občutek življenjskega ritma, samega sebe in pripadanja okolju, v katerem živimo. Ciklični ritmi dneva, tedna, leta – spanje, obedi, obiski, delo, šola omogočajo avtomatično nadaljevanje, prekinitev pa blokado, krizo, tudi novost in presenečenje. Progresivni potek dogodkov – študij, kariera, odraščanje nas samih in otrok, staranje nam zbuja strah in upanje (Flaker *et al.* 2008: 191).

Pogosto so običajni dnevni scenariji razdeljeni na časovne enote, ki jih oblikujejo gospodinjski dogodki in opravki (*op. cit.*: 192). Vsak individuum stremi k opravljanju aktivnosti, ki jih zmore. To so spretnosti vsakdanjega življenja, ki so preplet znanj in izkušenj ter materialnih, tehničnih in situacijskih možnosti, ki človeku omogočajo določena opravila, na primer obleči se, samostojno jesti, poskrbeti za svojo higieno, skuhati čaj, pospraviti sobo in podobno. Najbolj raznovrstne pa so potrebe ljudi, ki se izražajo v prostem času (*op.cit.*: 216) – potrebe po gibanju in rekreaciji, zabavi in igri, druženju in druge. Pogosto opazimo, da so značilnosti prostega časa stanovalcev v domovih omejene na rutinsko poslušanje radia ali gledanja televizije, branja knjige in klepetanja ob kavi, hkrati pa so jim nudene različne delavnice v obliki raznolike terapije. Organizacija prostega časa v instituciji je pogosto

prepuščena strokovnjakom, v manjši meri pa tudi samim posameznikom, vendar pa je le-ta pogosto omejena.

1.2.5 Institucionalna kariera

Pojem institucionalne kariere oblikuje status posameznika v ustanovi in doživljanje svoje identitete v vlogi uporabnika v tej ustanovi. Dejavniki, ki prikazujejo institucionalno kariero, so naslednji:

- bivanje v instituciji (izbira kdaj in kam, informiranost o bivanju in storitvah, vpliv nad svojim življenjem, zagotavljanje varnosti),
- naloge osebja in interakcije z uporabniki,
- uporabniki se srečujejo tudi z drugimi strokovnjaki – te interakcije prav tako vplivajo na njegovo institucionalno kariero,
- okoliščine kariere prinašajo oznake, ki človeka pogosto stigmatizirajo ter mu določajo družbeno vlogo, ki ga pogosto ne vključuje v širšo družbo,
- uporabniki imajo dobro predstavo o tem, kakšni naj bi bili strokovnjaki, ki »delajo« z njimi.

1.2.6 Interakcijski prekrški

Interakcijski prekrški so oblika interakcije, ki navadno povzroča nelagodje, breme in stres. Kadar govorimo o njih, govorimo o situacijah, ko odmaknemo pogled, kršimo vljudnostno razdaljo, smo pretirano neposredni ali nasprotno zadržani. V situacijah, kjer se tako odzovemo, se vsakodnevno znajdemo vsi, sledijo pa opravičila, pojasnila ipd. »Pri ljudeh s prizadetostjo je po eni strani teh prekrškov več ali pa bolj izstopajo in se po pravilu povezujejo z njihovo stigmo ter manjšajo interakcijsko, posledično pa tudi pogodbeno kredibilnost posameznika (Flaker *et al.* 2008: 231).«

1.2.7 Neumeščenost in pripadnost

Potreba po umeščenosti in pripadnosti je nujna za polno življenje posameznika, vendar pa stigma, na primer ageizem, prinese ovire, kot je izločenost iz družbe, ki vplivajo na

posameznikovo umeščenost in pripadnost. Usoda osebe, ki potrebuje dolgotrajno oskrbo, se pogosto znajde v rokah drugih, največkrat bližnjih ali pa tudi strokovnega osebja, ki zanj skrbi. »Ljudje, ki se znajdejo v položaju, da so odvisni od drugih, po eni strani pričajo o temeljni medsebojni odvisnosti med ljudmi, po drugi pa se srečujejo z eno izmed vodilnih vrednot sodobne civilizacije – neodvisnostjo (Flaker *et al.* 2008: 350).« Včasih torej takšen negovalen odnos funkcionira, včasih pa posameznikove potrebe testirajo vezi med pripadniki skupine. Za življenje v instituciji je značilna odvisnost posameznika, zato uporabniki samostojno življenje pogosto povezujejo z življenjem izven institucije. »Samostojno življenje pomeni zlasti samostojnost pri odločanju in urejanju svojega življenja in s tem tudi osebno veljavo in manjšo stigmatizacijo (*op. cit.*: 357).« K takšnim storitvam spadajo na primer usluge osebne asistencije ali pomoči na domu, razni pripomočki, ureditev prostorov, primeren avto itn. Pomemben je način razbremenitve, ki mora biti vključen v sistem podpore uporabniku, ter njegovim bližnjim, kjer govorimo tudi o omogočanju neodvisnosti z raziskovanjem pomembnih lastnosti uporabnika ter iskanjem malih korakov, rešitev.

1.3 Aktualna zakonodaja na področju socialnega varstva starih ljudi

Danes področje institucionalnega varstva urejajo različni zakoni. Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev (Uradni list RS, št. 52/1995, 2/1998, 61/1998, 19/1999, 28/1999, 127/2003, 125/2004, 120/2005, 90/2008, 45/2010) opredeljuje institucionalno varstvo kot obliko obravnave »v zavodu, drugi družini ali drugi organizirani obliki, ki upravičencem nadomešča, dopolnjuje ali zagotavlja funkcijo doma ali lastne družine (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201045&stevilka=2321>).«

Osnovni zakon, ki določa temelje varstva starih ljudi, je Zakon o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 54/1992, 56/1992, 13/1993, 42/1994, 1/1999, 41/1999, 36/2000, 54/2000, 110/2002, 2/2004, 7/2004, 21/2006, 105/2006, 3/2007-UPB2, 23/2007, 41/2007, 122/2007, 62/2010). Slednji v 50. členu pravi, da institucionalno varstvo starih ljudi opravljajo domovi za stare ljudi (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20073&stevilka=100>). Domovi opravljajo naloge, ki obsegajo pripravo okolja, družine in tudi posameznika na starost. Področni zakoni – Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št.

106/1999, 72/2000, 81/2000, 124/2000, 109/2001, 83/2002, 108/2002, 110/2002, 112/2002, 26/2003-UPB1, 40/2003, 63/2003, 63/2003, 133/2003, 135/2003, 2/2004, 10/2004, 20/2004-UPB2, 54/2004, 56/2004, 62/2004, 63/2004, 63/2004, 136/2004, 68/2005, 72/2005, 104/2005-UPB3, 69/2006, 109/2006-UPB4, 112/2006, 114/2006, 91/2007, 10/2008, 98/2009, 27/2010, 38/2010, 61/2010, 79/2010) in pravilniki – Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev (Uradni list RS, št. 52/1995, 2/1998, 61/1998, 19/1999, 28/1999, 127/2003, 125/2004, 120/2005, 90/2008, 45/2010), Pravilnik o metodologiji za oblikovanje cen socialnovarstvenih storitev (Uradni list RS, št. 36/2002, 107/2002, 3/2004, 84/2004, 84/2005, 88/2005, 121/2005, 87/2006) in Pravilnik o spremembi pravilnika o metodologiji za oblikovanje cen socialnovarstvenih storitev (Uradni list RS, št. 121/2005) določajo upravičence, trajanje ter obseg in ceno storitev. Institucionalno varstvo starih oseb je tako po 8. in 9. členu Pravilnika o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev namenjeno osebam, ki:

- so stare nad 65 let in zaradi starosti ali pojavov, ki spremljajo starost, niso v celoti sposobne za samostojno življenje brez pomoči druge osebe,
- so sicer mlajše od 65 let, vendar zaradi psihofizičnih lastnosti niso v celoti sposobne za samostojno življenje brez pomoči druge osebe, preostale psihofizične sposobnosti pa jim omogočajo, da z redno organizirano pomočjo drugega in z zagotovljenim zdravstvenim varstvom ohranjajo zadovoljivo duševno in telesno počutje in samostojnost v bivalnem okolju tako, da jim ni potrebno popolno institucionalno varstvo v zavodu (<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201045&stevilka=2321>).

V institucionalno varstvo po 9. členu istega zakona spadajo osnovna in socialna oskrba ter zdravstvena oskrba in zdravstvena nega (po predpisih o zdravstvenem varstvu). Osnovna oskrba v oskrbnem domu obsega:

- bivanje v opremljenih, ogrevanih in vzdrževanih eno- ali dvoposteljnih sobah, z zagotovljenimi sanitarnimi prostori, prostori za osebno higieno in skupnimi prostori;
- organizirano prehrano, kamor sodijo najmanj trije glavni obroki hrane dnevno, ki so primerni uporabnikovi starosti in zdravstvenemu stanju;
- vzdrževanje in čiščenje prostorov, pranje in menjava posteljnega perila, pranje, likanje, šivanje, čiščenje osebne obleke in obutve.

Socialna oskrba v oskrbnem domu obsega:

- pomoč pri vzdrževanju osebne higiene in pri dnevnih opravilih, kamor sodijo: pomoč pri oblačenju ali slačenju, pomoč pri umivanju, hranjenju, opravljanju osnovnih življenjskih potreb, ter vzdrževanje in nega osebnih ortopedskih pripomočkov;
- varstvo in pomoč pri ohranjanju socialnih stikov, kamor sodijo: vzpostavljanje socialne mreže z okoljem, s prostovoljci in s sorodstvom, spremljanje upravičenca pri opravljanju nujnih obveznosti, informiranje ustanov o stanju in potrebah upravičenca, pomoč pri vzdrževanju osebne higiene, pri vstajanju, oblačenju, premikanju, hoji, komunikaciji, orientaciji;
- organiziranje prevozov, ki niso zdravstveno indicirani ter druge potrebne storitve.

Obseg oskrbe in ceno storitev določijo domovi na podlagi Pravilnika o metodologiji za oblikovanje cen socialnovarstvenih storitev.

24. člen

(1) Cene storitev institucionalnega varstva se za posamezne skupine uporabnikov določijo kot naslednje kategorije oskrbe:

1. Za osebe starejše od 65 let kot:

- oskrba I za osebe, ki zaradi starosti ali drugih razlogov, ki spremljajo starost, niso sposobne za popolnoma samostojno življenje in potrebujejo manjši obseg neposredne osebne pomoči,
- oskrba II za osebe z zmernimi starostnimi in zdravstvenimi težavami, ki potrebujejo večji obseg neposredne osebne pomoči,
- oskrba III za osebe z najzahtevnejšimi starostnimi in zdravstvenimi težavami, ki v celoti potrebujejo neposredno osebno pomoč, in sicer:
 - a) za osebe, ki potrebujejo neposredno osebno pomoč za opravljanje vseh osnovnih življenjskih potreb,
 - b) za najtežje prizadete osebe,
- oskrba IV za osebe z zahtevnejšimi dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju, ki zaradi starostne demence ali sorodnih stanj potrebujejo delno ali popolno osebno pomoč in nadzor (oskrba dementnih oseb)

(<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200687&stevilka=3814>).

V 27. členu taisti zakon določa, da se cene nadstandardnih storitev določijo tako, da se cena oskrbe poveča za stroške, ki se nanašajo na nadstandardni bivalni prostor in dodatne storitve, ki ne spadajo v določen standard (na primer prinašanje hrane v sobo uporabniku, če to že ni zajeto v vrsti oskrbe, ki jo uporabnik prejema, opravljanje storitev čiščenja bivalnih prostorov večkrat na teden, pomoč pri osebni higieni in izvajanju dnevnih aktivnosti v večjem obsegu, spremstvo pri nakupih, storitve frizerja, pedikerja in podobno). Izvajalci storitev lahko sami v skladu s predpisi zvišajo ceno nadstandardnih storitev, vendar le za določen procent:

- 5% za lastne sanitarije (WC školjka in umivalnik),
- 10% za lastno kopalnico (k sanitarijam dodatno tuš ali kopalna kad),
- 5% za balkon (razen »francoskega« balkona) ali teraso,
- 5% za dodatno opremo v sobi,
- 30% za apartma ali garsonjero s kuhinjo,
- 5% za sobo, ki je za več kot 20% večja od predpisanih standardov in normativov.

Cena standardne storitve je določena za bivanje v dvoposteljni sobi in s souporabo sanitarij. Osebam, ki živijo v enoposteljni sobi, a še vedno s souporabo sanitarij, se strošek bivanja zviša za 10%. V primeru bivanja v večposteljni sobi pa se cena zniža za 5%, a največ 10%.

32. člen

(1) Cena storitve oskrba II se določi tako, da se cena storitve oskrba I poveča za višino dodatka za pomoč in postrežbo za opravljanje večine osnovnih življenjskih potreb v skladu s predpisi s področja pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

(2) Cena storitve oskrbe III se določi tako, da se cena storitve oskrba I poveča za višino dodatka za pomoč in postrežbo v skladu s predpisi s področja pokojninskega in invalidskega zavarovanja [...]

(3) Ceno storitve oskrbe IV (oskrba dementnih oseb) iz četrte alineje 1. točke 24. člena tega pravilnika izvajalec institucionalnega varstva oblikuje v primeru, ko ima vzpostavljen poseben oddelek za dementne osebe v skladu z veljavnimi standardi in normativi za izvajanje socialnovarstvenih storitev. Cena se določi na način, ki velja za oblikovanje cene I kategorije oskrbe iz 2. točke prvega odstavka 24. člena tega pravilnika.

1.4 Institucionalno bivanje in oskrba starih ljudi

Ljudje smo skozi celo življenje vpeti v sistem institucij. Svoje življenje neprestano preživljamo v eni izmed temeljnih in najstarejših družbenih institucij – to je družina. Od rojstva do smrti smo vezani na zdravstveni sistem domov in bolnišnic. Obiskujemo šole, univerze, se zaposlimo v eni ali več različnih ustanovah v času služenja denarja. Institucionaliziran je tudi naš prosti čas, naši interesi in zanimanja. Na stara leta pa se mnogi preselijo v socialnovarstveno institucijo – dom za stare ljudi.

Začetki domskega varstva segajo daleč v preteklost. V 13. stoletju je nemški viteški red v Ljubljani ustanovil zavod za neozdravljive bolnike. V 14. in 15. stoletju pa so po Evropi začele nastajati prve institucije – kasneje poimenovane špitali. Te ustanove so bile namenjene predvsem tistim ljudem, ki jih je družba zavrgla, in niso bili zmožni skrbeti zase – potepuhom, potnikom, krošnjarjem, sirotam, romarjem ter tudi kronično bolnim in ostarelim. Z napredkom medicine je funkcijo špitalov prevzela bolnišnica. Z odlokom iz leta 1656 je bil v Parizu ustanovljen Splošni špital. Ustanove, ki so za omenjene družbene skupine obstajale že prej, so se združile pod enotno upravo, bile pa so namenjene pariškim revežem. »Ta ustanova si je že od vsega začetka prizadevala onemogočiti 'beračenje in brezdelnost, ta vira vseh vrst nereda' (Foucault 1998: 51).« Špital pa ni bil medicinska ustanova, temveč je izvajal napol sodno funkcijo, ki je od kraljestva ločeni enoti dajala pravico odločanja, sojenja in izvrševanja. Kasneje je oblast prevzel kralj, ob pridružitvi škofije pa je špitalom ostala le še posvetovalna vloga, ki je bila dana upravnikom ustanov. Nekaj let kasneje je francoski kralj odredil, da se špitali ustanovijo po celotnem kraljestvu. Ustanavljanje špitalov se je preneslo na celotno Evropo (*ibid.*). V poznem srednjem veku so špitali delovali kot ubožnice, hiralnice, zatočišča ali preskrbovalnice. Cerkev je vzporedno z nastajanjem špitalov začela ustanavljati tako imenovane ubožnice. Ubožnice so bili zavodi namenjeni ljudem, ki si kljub delu niso mogli zagotavljati osnovni življenjskih potrebščin, medtem ko so v hiralnicah nudili oskrbo onemoglim in neozdravljivo bolnim ljudem (Mali 2008: 15).

»Skrb za stare ljudi je v Sloveniji že od 14. stoletja naprej vezana na institucije. Današnja izrazito institucionalno usmerjena skrb za stare ljudi v Sloveniji torej ni presenetljiva, temveč je odraz že uveljavljene tradicije institucionalne skrbi za stare ljudi (*op. cit.*: 16)« Mali

nadaljuje, da razvoj varstva starih ljudi pri nas tako zaznamujejo dejavniki tradicije institucionalnega varstva, saj so ljudje že pred vojno, med in po njej živeli v ustanovah, ki kažejo vzporednice z domovi za stare, hiralnicami, zavetišči ali domovi za onemogle ter ubožnicami, močno pa je vplivala tudi druga svetovna vojna, ki je prinesla globalno opustošenje ter nizek življenjski standard. Pospešen razvoj znanosti, med njimi tudi medicine in gerontologije, pa tudi hiter razvoj industrije, so nujno vplivali na razvoj institucionalne oskrbe, s katero se je oblikoval tudi odnos družbe do starih ljudi. Po drugi svetovni vojni so mnoge ubožnice dobile naziv domov za stare ljudi, mnogi domovi pa so se naselili v nekoliko preurejene gradove in graščine, ki so bili zunaj mest, oddaljeni, nevidni in ločeni, razmere pa komaj zadostne za življenje. Slednje je močno vplivalo na njihovo označitev za totalno institucijo. Skupna lastnost nekdanjim špitalom in današnjim ustanovam, za katere lahko rečemo, da so še vedno totalno usmerjene, je v tujstvu, ki človeka zaznamuje ob vstopu vanjo (Flaker 1998: 61-62).

Leta 1964 je socialno-zdravstveni zbor skupščine SR Slovenije opredelil načela sodobne socialne gerontologije (Mali 2009: 96-97). Prva točka poudarja, da mora družba na najrazličnejše načine poskrbeti za populacijo starih ljudi in jim omogočiti, da lahko čim dlje ostanejo v svojem bivalnem in delovnem okolju. Za uresničitev takšnega načela bi bilo potrebno organizirati "različne dejavnosti 'zunaj gerontoloških služb', denimo rešitev stanovanjskega vprašanja, ureditev starostnih pokojnin, ustanavljanje gerontoloških dispanzerjev, klubov za starejše ljudi, udejstvovanje humanitarnih organizacij in ureditev službe zdravstvenega varstva za starejše znotraj splošnega zdravstvenega varstva (*op. cit.:* 96)." Po drugi strani pa je potrebno omogočiti bivanje v domovih za stare ljudi tistim osebam, ki ne morejo več živeti v individualnih gospodinjstvih. "Po mednarodnih merilih je potrebno v domovih predvideti mesta za vsaj 5% ljudi starih več kot 65 let (*ibid.*)."
Vendar pa bi takšen odstotek mest za stare ljudi v domovih zadoščal le v primeru dobro razvitih zunanjih služb in dejavnosti socialne gerontologije. Tretja točka pravi, da so vsa načela usmerjena k integraciji starih ljudi v družbo. Družba naj bi bila tako oblikovana, da stari ljudje ne bi bili izločeni iz nje. Osnovni namen institucionalnega varstva je »v največji možni meri zadovoljiti potrebe, ki si jih posameznik ni več zmožen zagotoviti individualno (http://www.fsd.uni-lj.si/dodiplomski_studij/ucni_nacrt/univerzitetni_studijski_program_1_stopnja/9/).«

Institucionalno oziroma domsko varstvo je danes najbolj razširjena oblika varstva starih ljudi.

V začetku novega tisočletja je nastala knjiga Stanovanjske potrebe upokojencev in drugih starih oseb. Sendi *et al.* (2002: 11) se opirajo na aktualne demografske raziskave in ugotavljajo, da bodo novi prihajajoči trendi od družbe zahtevali prilagoditve na različnih področjih, med drugimi tudi na stanovanjskem področju, ki bo zahtevalo temeljito prenovu in prilagoditev novodobnim razmeram. Ljudje smo si zelo različni in tudi populacija starih ljudi pri tem ne odstopa. Pri samem razmišljanju o bivanju starih ljudi, so pomembne njihove individualne in skupinske značilnosti, predvsem pa njihove želje in potrebe.

Stari ljudje na jesen življenja postajajo fizično manj samostojni v svojem bivalnem okolju, a to še zdaleč ne pomeni, da ne bi mogli kljub preprekam ohraniti svoje individualnosti. »V razvitem svetu se vse bolj uveljavljajo stanovanja, ki so funkcionalno prilagojena potrebam starih ljudi, tako da lahko dobi 'pomoč po meri' glede na stopnjo svoje fizične samostojnosti (Grdiša 2010: 22)«. Tudi Pečjak (2007: 20) ugotavlja, da lahko v zadnjih desetletjih opazimo, bolj zdravo, vitalno in ambiciozno populacijo starih ljudi »Še pred nekaj desetletji je bila povprečna starost v starostnih domovih kakih 70 let, zdaj pa je 80 (*ibid.*)«. Vsak od nas namreč stremi k čim večji in čim daljši neodvisnosti, samostojnosti in individualnosti. Takšen proces osamosvajanja pa danes lahko opredelimo tudi kot potrebo socialno ogroženih družbenih skupin, na primer starih ljudi in ljudi s hendikepom. Samostojnost človeku daje na izbiro vrsto možnosti. »Prejemniki socialnovarstvenih storitev desetletja opozarjajo, da z vstopom v sistem socialnega varstva izgubijo velik del vpliva nad odločitvami v svojem življenju (Flaker 2008: 14)«. Preselitev starih ljudi v dom je pogosto zanje vir stresa, ki ga povzroča izguba doma ter naselitev v dom, izguba stikov z znanim okoljem ter spoznavanje novega, izguba samostojnosti in zasebnosti, predvsem pa tudi nadzora nad vsakdanjim življenjem, saj se mora človek podrediti rutini, ki teče v instituciji.

Pri nas poznamo dve obliki pomoči starejšim osebam. Prva je mreža organiziranih storitev v bivalnem okolju, druga pa mreža institucionalnega varstva (Pečjak 2007: 92). Sendi *et al.* (2002) delijo oblike stanovanjskega varstva za stare ljudi v Sloveniji v tri skupine. Le-te so: individualno bivanje, zavodsko bivanje in dnevno bivanje. Če gre pri individualnem bivanju za bivanje v stanovanjih za stare ljudi in stanovanjskih domovih za stare ljudi, ter pri dnevnem bivanju, kjer se storitev izvaja preko dnevnega centra odprtega tipa, pa je še vedno najbolj razpredena mreža domov za stare ljudi.

Domovi za stare ljudi so javni ali zasebni socialnovarstveni zavodi, namenjeni institucionalnemu varstvu starih ljudi. So družbene institucije, ki navadno vključujejo večje število oseb. Le-te so vpete so v sistem, ki pušča malo možnosti za eksperimente in odmike od dorečenega. Deležni so socialne obravnave ter varstva in predpisane oskrbe, vedenje udeležencev pa predvsem uravnavajo vloge in norme, ki jih določa birokratski družbeni okvir. Na eni strani smo pogosto še vedno priča precej zaprtemu okolju totalne ustanove, a meje se počasi brišejo in domovi postajajo del širšega družbenega okolja. V sodobnih institucijah se pojavljajo nove oblike pomoči starejši populaciji, kar kaže na celovito oskrbo in individualistični pristop.

V začetku leta 2010 je bilo v Sloveniji na voljo 19.087 mest v 94 domovih in posebnih zavodih na 112 lokacijah. Od tega je v:

- javnih domovih za starejše 13.706 mest v 55 zavodih na 73 lokacijah,
- zasebnih domovih za starejše 3.865 mest pri 34 izvajalcih s koncesijo na 34 lokacijah,
- posebnih zavodih za odrasle 1.516 mest v 5 zavodih na 5 lokacijah (<http://www.ssz-slo.si/slo/main.asp?id=2361E17F>).

Slovenski tip domov za stare ljudi je oblikovan po enotnih merilih in standardih kot kombiniran tip doma [...]. Slovenski model institucionalne pomoči se od zahodnoevropskega razlikuje po teh značilnostih:

- Pokretni in nepokretni stanovalci so prostorsko povezani v isti stavbi.
- Bivalni pogoji in normativi za strokovno osebje so poenoteni na državni ravni, to pa pomeni, da je kakovost bivanja glede na številčno zastopanost strokovnega osebja bolj ali manj enaka v vseh zavodih. To ne velja za zahodnoevropske domove, kjer prihaja do večje diferenciacije v kakovosti bivanja, kar je seveda povezano s socialno diferenciacijo stanovalcev.
- Z razvojem zunanje dejavnosti za stare ljudi v domačem okolju svoje storitve alocira v bivalno okolje in se na ta način odpira in povezuje z zunanjim okoljem (Hojnik Zupanc 1999, v Mali 2006: 19).

Domovi prve generacije so se uveljavljali v obdobju do šestdesetih let prejšnjega stoletja, pogosto na obrobni lokaciji v preurejenih starih stavbah. Zanje je značilna prenatrpanost in

minimalna tehnična opremljenost, majhni prostori in predvsem najenostavnejša nega. Naslednji domovi, domovi druge generacije, so bili grajeni po modelu bolnišnic. Njihova naloga je bila zagotavljati nego starega človeka, medtem ko je rehabilitacija potekala izven oddelkov. Danes so prevladujoča oblika institucionalne oskrbe za stare ljudi tako imenovani negovalni domovi tretje generacije, ki imajo lastnosti stanovanjskih domov, nudijo pa možnost bivanja in nege znotraj bivalnih prostorov. Dnevni prostori omogočajo druženje in dejavnosti, spodbuja se samostojnost in poudarja individualnost.

Negovalni domovi četrte generacije sledijo potrebam po domačnosti in se zgledujejo po življenju v družini. To niso več ustanove, ki dajejo velik poudarek negi in so v veliki meri usmerjene po ekonomskih vidikih, temveč nova oblika pomoči, kjer ljudje, ki potrebujejo nego, v večji meri sami odločajo o svojem življenju (Grdiša 2010: 14).

Za te domove je značilno, da ni v ospredju nega, temveč takšne aktivnosti, kot jih ljudje opravljajo v običajnih gospodinjstvih. Ljudje živijo v manjših skupinah, bivanje pa je podobno življenju v družinski skupnosti. Razporeditev prostorov spominja na stanovanje, samoizbira in samostojnost pri organiziranju osebnega prostora pa ustvarjata občutek domačnosti. Takšna skupnost je avtonomna, lahko pa se povezuje tudi z drugimi skupnostmi. V skupini je vedno prisotna referenčna oseba – gospodinja.

Gospodinjske skupnosti so ustanove, ki so jih razvili v Nemčiji. »Skupina starih ljudi šteje največ osem nege potrebnih oseb. Vsak ima svojo sobo ali majhen apartma s predsobo, lastno kopalnico s prho in straniščem. Zasebni prostori so nanizani okrog prostornega dnevnega in jedilnega prostora z odprto kuhinjo na sredini (*op. cit.*: 28).«

V tujini se pojavljajo alternativne oblike stanovanjskega varstva, ki pa so se od nastanka omenjene knjige do danes že začele razvijati in uveljavljati tudi pri nas. Ena izmed možnih alternativ za bivanje starih ljudi je arhitektonska prilagoditev obstoječega stanovanja oziroma hiše, pomoč pri zadovoljevanju potreb pa se lahko organizira s storitvami na domu, ki jih nudijo različni servisi. Po svetu danes ljudje gradijo tako imenovane hiše za celo življenje, ki so organizirane tako, da so že v osnovi prilagojene potrebam generaciji starih ljudi. Obe možnosti tako človeku omogočata bivanje v domačem okolju in vzdrževanje

obstoječe socialne mreže. »Vsakdo živi raje na svojem, doma, v znanem okolju, kar je seveda razumljivo (Sendi *et al.* 2002: 12).« Na ta način se ohranjajo tudi medgeneracijski stiki, katerim dandanes dajemo velik pomen pri preseganju družbenih stereotipov o starosti.

Obstajajo pa tudi skupinske oblike bivanja. V ZDA se je razširila oblika bivanja imenovana »podprto bivanje«, podoben model pa so Angleži poimenovali »skupinsko bivanje s posebno nego«. Obe obliki sestavljajo samostojna stanovanja, stanovalcem pa je na voljo zdravstvena oskrba. Novejša oblika bivanja je sostanovanjska skupnost, kjer ima vsak od stanovalcev svoj apartma, sami pa si lahko izbirajo skupnost, v kateri bodo živeli. Le-ta ni homogena. Za stare ljudi, ki bivajo v omenjenih skupnostih, je namreč značilno, da ostanejo dlje časa samostojni in socialno aktivni. Model obravnave je grajen od spodaj navzgor, kar pomeni, da institucija ne vsiljuje svojih norm in pravil, temveč imajo glavno besedo uporabniki, ki izražajo svoje potrebe in želje. Podoben model predstavlja tudi bivanje v »upokojenskih skupnostih«. Takšne bivalne enote ne smejo biti odmaknjene, temveč morajo biti umeščene v skupnost. Pomanjkljivosti, ki jih ugotavljajo pri zadnjih dveh modelih, pa se usmerjajo predvsem v manjši poudarek na nego, ki jo stari ljudje pogosto potrebujejo.

Na splošno lahko iz zgoraj naštetih modelov bivanja zaključimo naslednje smernice na področju stanovanj za starejše:

- omogočanje samostojnega bivanja,
- socialna vključenost – posameznik ne sme biti izoliran od širše skupnosti, omogočanje tudi medsebojnega komuniciranja, druženja,
- naravnost na uporabnika – model od spodaj navzgor,
- spodbujanje samoiniciativnosti, socialne aktivnosti, kar je povezano tudi z manjšanjem institucionalizma,
- fleksibilnost – samega bivalnega prostora, možnosti, ki so na voljo,
- inovativnost,
- udobnost, vendar brez zanemarjanja estetske komponente (*op. cit.: 27*).

Vzroki za selitev stare osebe v dom so lahko različni. »Pogosto ljudi namestijo v zavod zaradi tega, ker postanejo situacije neznosne. Uporabnik in njegova okolica postanejo obremenjeni, situacije postanejo nesmiselne, prav tako angažma v njih. Dogodki, ki se vrstijo, načnejo

življenjske gotovosti udeležencev (Flaker *et al.* 2008: 44).« Odhod v dom je za stare ljudi navadno zadnja možnost, ki jo ljudje izrabijo, kadar situacije postanejo neznosne. Razlogi za selitev so v tem primeru v njihovi socialni mreži, ki se namesto njih odloči za selitev. Menijo namreč, da bodo njihovi stari svojci v instituciji deležni pomoči, katere jim sami niso zmožni nuditi. Odhod v dom je zato bolj kot potreba starega človeka potreba, ki pride iz človekove družbe. Pri tem bi morali narediti korak naprej in se usmeriti v individualno obravnavo vsakega posameznika, saj bi s tem omogočili zadovoljevanje njegovih potreb na vseh ravneh, hkrati pa tudi običajno življenje. Dandanes se za selitev v dom pogosto stari ljudje odločijo tudi sami, bodisi zaradi zdravstvenega stanja ali počutja bodisi je to odločitev, ki pade zaradi družbeno sprejete norme, da star človek sodi v dom. Mnogi stari ljudje se z odločitvami o selitvi hitro sprijaznijo, drugi pa z grenkim priokusom priznajo poraz starosti.

1.5 Ideja »gospodinjskih enot«

V zadnjem času pogosto slišimo nove, a še precej nerazjasnjene pojme, ko govorimo o institucionalnem varstvu starih oseb. Govorimo o tako imenovanih domovih četrte generacije ter novem delovno-sožitnem konceptu in bivanju v gospodinjskih enotah.

Pojasnilo k Javnemu razpisu – Uporaba sodobnih konceptov in metod pri delu s starejšimi ljudmi (Domovi četrte generacije) iz leta 2007 opredeljuje »domove četrte generacije« kot domove gospodinjskih skupin. Navaja, da je glavna naloga omenjenega načina življenja usmerjena k normalizaciji življenja starega človeka, ki mora živeti v ustanovi. Gospodinjsko enoto naj bi sestavljalo od 10 do 12 starih ljudi, njihovi osebni bivalni prostori pa naj bi bili razporejeni okrog velike kuhinje, do katere mora biti po čim krajši in lažji poti omogočen dostop vsakega stanovalca. »V njej se zadržuje vsak, kolikor želi: nepomičen na gibljivi postelji, polpomičen na vozičku in vsak drugi, pa naj je brez moči ali povsem pri močeh, bistrega uma ali povsem dementen (*ibid.*).« V skupini naj bi bila ves dan prisotna gospodinja. Ostalo osebje – glede na situacijo potrebno zdravstveno osebje in drugi strokovnjaki prihajajo od zunaj in se glede na potrebe in želje vključujejo v življenje posameznika ali celotne skupine. Pojasnilo še navaja, da je načeloma lahko celotna ustanova sestavljena iz poljubnega števila gospodinjskih skupin, ki so na isti lokaciji, lahko pa so raztresene po ulicah ali

zaselkih, čim bližje doma starih ljudi (*ibid.*). Bivanje v tako imenovanih domovih tretje generacije naj bi nadomestile stanovanjske skupine, ki so v vseh pogledih podobne življenju v družini.

Člani Zveze Medgeneracijskih društev Slovenije so si v letu 2009 ogledali dom v Hildesheimu, ki deluje po principu gospodinjskih enot. Drolec v svojem članku, objavljenem v Glasilu občine Komenda (2009: 8), piše, da domovi 4. generacije, ki delujejo po principu gospodinjskih skupin, želijo približati bivanje v njih takšnemu vzorcu, kot so ga ljudje vajeni v domačem okolju. Čeprav koncept ni popoln, pa so njegove prednosti predvsem v organizaciji življenja. V celotnem domu živi manjše število ljudi – od 40 do 60 stanovalcev, ki so razdeljeni v manjše skupine, navadno po 10 stanovalcev. Posamezna skupina predstavlja gospodinjsko skupnost, v kateri so enoposteljne ali dvoposteljne sobe, ter skupni prostori (kuhinja, jedilnica in dnevni prostor). »Vsi obroki se pripravljajo v skupini, kjer lahko stanovalci sodelujejo pri pripravi jedilnikov in pri sami kuhi, skrbijo za svoje osebno perilo, opremijo sobo po svoje, če so seveda zmožni in če to želijo (*ibid.*).«

Globlje raziskovanje razkrije vrsto literature na omenjeno temo, ki prikaže dodobra izoblikovane koncepte, teorijo ter praktične primere. O tem pogosto pišejo avtorji Franc Imperl, Hans-Peter Winter, Jože Ramovš in drugi.

»Razvoj domov za starejše po drugi svetovni vojni sem razdelil v t.i. generacije: prvo, drugo, tretjo in četrto generacijo. Četrta generacija so gospodinjske skupine, ki jih poznate tudi v Sloveniji (Winter, Imperl 2010: 93).« Na področju arhitekture sodobnih domov za stare ljudi so najnaprednejše države Beneluksa, Skandinavija, Francija, Italija in Nemčija. Gospodinjske enote so evropska ideja, ki jo je nemška organizacija KDA (Kuratorium Deutsche Altershilfe) uvozila iz Francije, in jo uspešno začela uveljavljati v Nemčiji ter drugod po Evropi.

1.5.1 Arhitekturna zasnova in razporeditev prostorov

Četrta generacija arhitekture domov za starejše loči glede namembnost v sklopu gospodinjske skupine dva tipa prostorov: javnega in zasebnega. Javni prostor so skupinska kuhinja, jedilnica oz. nameščena jedilna miza, dnevni prostor s fotelji, kavčem. Praviloma je iz

skupinskih prostorov skupine izhod v park; če je skupina v nadstropju, pa v dovolj veliko teraso [...] Na drugi strani pa imamo zasebne prostore stanovalcev, to so njihove sobe, ki so praviloma enoposteljne (Imperl, Ramovš 2010: 111).

Prostori morajo bili prilagojeni gibanju tako pomičnim kot tudi nepomičnim stanovalcem. V skupne prostore je tako omogočen dostop vsem osebam, tudi tistim, ki jih pripeljejo na vozičkih ali posebnih posteljah. »Gospodinjska skupnost je skupina, ki živi v skupnem gospodinjstvu, in šteje največ osem nege potrebnih oseb (Grdiša 2010: 107).« O številu oseb v gospodinjstvi enoti bi sicer lahko dolgo debatirali. Dejstvo je, da je s psihološkega vidika idealna skupina osmih oseb, politika in omejitve pa mejo višajo in tako navadno v obstoječih gospodinjstvih enotah najdemo približno 12 stanovalcev. Grdiša (*ibid.*) nadaljuje, da ima vsak od stanovalcev v bivalnem delu enote urejeno stanovanje, apartma ali sobo s predsobo in lastno kopalnico s prho in sanitariji. Dostop do bivalnih prostorov mora biti brez ovir. »Zasebni prostori so nanizani okrog bivalne kuhinje [...] oziroma okrog prostornega dnevnega in jedilnega prostora z odprto kuhinjo na sredini (*ibid.*).« Novi arhitekturni trendi narekujejo oblikovanje stanovanj oziroma dnevne sobe v povezavi z odprto kuhinjo, kar članom gospodinjstva omogoča kvalitetnejše druženje in preživljanje skupnega časa. V gospodinjstvih enotah se ravno v tem prostoru »odvija vsakodnevno življenje skupnosti, kjer lahko vsi aktivno sooblikujejo ali vsaj doživljajo kuhanje, prehranjevanje in vzdržujejo neformalne stike, z vsemi dražljaji, ki nagovarjajo celoten spekter čutil (vonjave, kuhinjski šumi, preplet glasov) (*ibid.*).« Kuhinja tako predstavlja osrednji del dogajanja, pomemben pa je tudi dostop na vrt, na teraso ali ozelenelo dvorišče. Takšna skupnost se lahko organizira v adaptiranih domovih ali novogradnjah, lahko pa tudi v večstanovanjskih objektih ali enodružinskih hišah. Grdiša priporoča, da se v takšni zgradbi uredijo največ tri enote, saj bi se tako izognili institucionalnemu izgledu.

1.5.2 Premik k socialni usmerjenosti ustanove

Poleg arhitekturne oblike pa je pomemben premik v razmišljanju, kajti ravno tu »se nega in oskrba starih ljudi odmikata od medicinskega modela (Winter, Imperl 2010: 93).« Govori o odmiku od totalne ustanove ter premiku k stanovanjskemu modelu. Arhitekt Winter dodaja, da se premikamo v socialni model, ki v ospredje postavlja človeka, pomembni pa so njegovi

odnosi, počutje in kakovostno bivanje. Imperl v intervjuju z Ramovšem pojasnjuje, da je človek v takšni ustanovi prepoznaven, saj ima svoj življenjski prostor, kar mu omogoča zadovoljevanje potreb po miru, intimnosti in zasebnosti, hkrati pa mu je vedno na voljo vstop v socialno življenje, ki primarno poteka v manjši skupini oziroma gospodinjski enoti, kjer življenje poteka »po načelu velike družine (Imperl, Ramovš 2010: 110).«

Winter (Winter, Imperl 2010: 94) meni, da je gospodinjska enota uresničena le v primeru, ko ima manjša enota svoje gospodinjstvo, kjer potekajo vse dejavnosti in procesi običajnega gospodinjstva (na primer kuhanje, pranje, likanje ipd), glavno besedo pa nosi gospodinja oziroma maloštevilno gospodinjstvo osebje. Negovalno oziroma medicinsko osebje je ločeno od enote, a hkrati na voljo, ko se potrebuje njihova pomoč.

»[...] v Franciji so že okoli leta 1970 uporabljali izraz 'Cantous', pojem, ki je izpeljan iz besede 'ognjišče' oz. 'štedilnik'. Življenje v domu za starejše naj bi bilo skoncentrirano okoli štedilnika, gospodinjstva (Imperl, Ramovš 2010: 110).« Takšna organizacija okolja naj bi omogočala domačnost in običajnost življenja, kakršnega so osebe poznale tudi pred selitvijo, na primer v svoji domači hiši. Vendar je realna slika precej drugačna. Prevladujoča oblika domov za stare ljudi po nadstropjih razvršča velike skupine ljudi, pogosto pa so segregirani glede na zmožnosti, na primer bivalni oddelek, negovalni oddelek, dementni oddelek. Pogosto k takšnemu razvrščanju v današnji družbi še vedno pripomorejo stereotipi o starih ljudeh, ki »temeljijo na dveh hipotezah: da so vsi starejši ljudje enaki in da vse duševne funkcije odpovedujejo hkrati (Hočevar Šajatovič 2004: 4-5).« A vendar dejstva kažejo popolnoma drugačno sliko. Hočevar Šajatovič (*ibid.*) pravi, da so v psihološkem pogledu razlike med posamezniki ogromne, celo večje kot pri ostalih generacijah, specifične psihofizične lastnosti, ki bi bile temelj za omenjeno razvrščanje v nadstropja ali skupine, pa ne obstajajo. »Dejstva govorijo povsem nasprotno: med starejšimi ljudmi so v psihološkem pogledu zelo velike razlike, mnogo večje kot pri srednji ali celo mlajši generaciji. [...] Psihofizičnih lastnosti, ki bi veljale za vse starejše ljudi, ni (*ibid.*).«

Če govorimo o normalnosti bivanja, bi lahko dejal, da je to nekaj, kar imamo v sodobnih domovih: vsak ima svojo sobo, svojo kopalnico s prho. Če vse poteka gladko, sme stanovalec

postaviti v sobo celo nekaj svojega pohištva ali pa je to postavljeno v skupnem prostoru (Winter, Imperl 2010: 94).

Organizacija običajnosti bivanja naj bi se po Winterjevem (*ibid.*) mnenju orientirala na vprašanja: Kako ste živeli doma? Ste to občutili kot normalno? Odgovori, ki jih bodoči stanovalci da na takšna vprašanja ter opis običajnega vsakdanjika v domačem okolju, dajejo sliko običajnosti, na osnovi katere se lahko organizira posameznikovo bivanje v gospodinski enoti. Življenje v gospodinskih enotah je tako poskus približanja običajnemu.

Normalizacija je načelo splošne veljavnosti in stalne uporabe. Splošne možnosti za življenje so tiste, ki so v neki deželi kadar koli dostopne njenim ljudem [...] njihove možnosti morajo biti enake možnostim vseh drugih ljudi ob vsestranskem človeškem in strokovnem spoštovanju njihovih osebnih potreb (Lačen 1993: 11).

Kljub temu, da Lačen govori o bivalni skupnosti, kjer živijo osebe z motnjo v duševnem razvoju, pa se dandanes o normalizaciji govori tudi vzporedno z novimi koncepti sobivanja v skupinah. V marsikateri predstavitvi sodobnejših domov zasledimo, da bo njihova glavna naloga »normalizirati življenje starih ljudi, ki morajo v institucionalnem varstvu živeti podobno kot doma (http://www.mariborskiutrip.si/index.php?option=com_content&view=article&id=1009:kmalu-odprtje-doma-pod-gorco&catid=81:mestni-utrip&Itemid=161).«

Oseba, ki se preseli v institucijo, se mora začeti prilagajati pravilom, redu in urniku dotične ustanove. Obroki, počitek, aktivnosti. »Prav tako tudi [...] ko kuhajo centralno, nato pa hrano razvažajo v gospodinske skupine – torej malo po konceptu gospodinskih skupin in malo po konceptu centralne ustanove. Tu ni v ospredju počutje starostnikov, temveč bolj skrb, da bi ustanova zanesljivo opravila svoje delo [...] (Winter, Imperl 2010: 95).« Intervjuvani Winter nadaljuje, da bivanje v gospodinskih enotah preverjeno ne bi bilo dražje, če bi pogumno in dosledno sledili arhitekturnim načrtom za gradnjo gospodinskih enot. Mnogi sodobni domovi po Sloveniji, ki že delujejo po principu gospodinskih enot, so mešanica klasične ustanove in sodobnih gospodinskih enot, stroški takšne strukture pa se dvigajo preko meja sprejemljivosti in denarnih zmožnosti starejše populacije. Jedilnice in kuhinje morajo biti del gospodinske

enote, saj predstavljajo osrednji del, kjer se ljudje družijo in preživljajo čas v skupnosti. Tako organizirano okolje bi prispevalo že k večkrat omenjeni domačnosti in približalo življenje v enoti posamezniku. Rešitev Winter vidi predvsem v skrbnem in discipliniranem projektiranju, da bodo potrebe posameznikov, ki bivajo v gospodinjskih enotah, zadovoljene. »Podobno lahko razmišljamo pri opremljenosti v sobi. Praviloma je samo negovalna postelja z nočno omarico last ustanove, drugo se v dogovoru z njim in svojci pripelje od doma (Imperl, Ramovš 2010: 110-111).« Človeku, ki pride v dom za stare ljudi, mora biti omogočena prilagoditev osebnega prostora v smeri njegovih potreb in želja, da se bo v njem počutil kot doma. K temu pogosto prispevajo predmeti, ki jih stanovalci prinesejo s seboj od doma. To so stvari, na katere se bili navezani skozi življenje. Imperl razmišlja: »[...] dolga leta sem tako živel, sedaj pa pridem v sistem, ki je za vse enak, kjer ni prostora za moje posebnosti, za moje želje (*op. cit.*: 107).«

Osebe v slovenskih domovih se trudi slediti metodi individualne obravnave posameznika, njegovim potrebam in posebnostim, a vsi skupaj, tako zaposleni kot tudi stanovalci, so vpeti v sistem, kjer se v prednosti ne pojavlja posameznik, temveč sama ustanova. »Razlika med sodobnimi pristopi in našimi v Sloveniji je v sistemskega pogledu. V Sloveniji gledamo na te stvari od zgoraj navzdol (*op. cit.*: 109).« Država opredeljuje obseg storitev za ciljno skupino, organizirana mreža javnih služb pa temu sledi in jih slepo izvaja. Posameznikove potrebe so le malokrat pomembne. Mnogi strokovnjaki že vrsto let opozarjajo, da bi se takšna miselnost morala spremeniti v pogled, ki ga imenujemo od spodaj navzgor, kjer bi sledili vprašanju, kaj potrebuje vsak posameznik, kakšne storitve in izvedbe si želi. Premaknemo se torej k pogledu od spodaj navzgor.

Pri ponudbi socialnovarstvenih storitev pogosto še vedno govorimo o tradicionalni obravnavi, ki se odraža v tako imenovanem principu »od zgoraj navzdol«. »Potrebe (po skrbi) posameznih skupin ocenjujejo strokovni delavci, in sicer na podlagi strokovne in politične ocene širše sfere potreb [...] (Dragoš *et al.* 2005: 51).« Nekateri premiki k obratnemu pristopu »od spodaj navzgor« se danes odražajo tudi pri principu gospodinjskih skupin. Načrtovanje namreč »izhaja iz posameznikove ocene potreb po storitvah, s katerimi bo uresničeval svoje življenjske cilje in izboljšal kakovost svojega življenja (*op. cit.*: 52).« Govorimo o metodi individualnega načrtovanja socialnovarstvenih storitev, ki izhaja iz človekove samoocene

življenjske situacije in potreb po storitvah, ki mu bodo omogočile zastavljeni cilj – kakovostnejše življenje. »Pri individualiziranem zagotavljanju storitev je uporabnik izhodišče za načrtovanje, vzpostavljanje, izvedbo in ocenitev storitve in tudi upravičenec tega procesa (*ibid.*).«

»Obstaja velika pripravljenost za spremembe, očitno pa je ovir preveč. Imam vtis, da se spreminja primarno na zasebnem sektorju, ki ni tako odvisen od države (Winter, Imperl 2010: 102).« Sodobni domovi, ki delujejo po principu gospodinjskih skupin, so večinoma nastali na pobudo zasebnih organizacij. Ovire se pokažejo predvsem v zakonskih okvirih, še posebej v tistih, ki narekujejo financiranje tovrstnih oblik bivanja. Zakon namreč predvideva le dve obliki oskrbe: oskrbo z institucionalno namestitvijo in oskrbo na domu (http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042420642). Čeprav zakon omogoča fleksibilno interpretacijo, pa obstajajo druge, predvsem družbene in arhitekturne ovire.

1.5.3 Gospodinjsko osebje

Ob temi gospodinjskih enot se moramo dotakniti tudi zaposlenega osebja v takšni strukturi. Imperl v intervjuju z Ramovšem (2010: 112) razlaga, da je v omenjenem sodobnem konceptu zelo malo zaposlenih, ki bi delovali na nivoju celotnega doma, »razen zelo ozkega vodstva in servisnega osebja, ki prihaja v skupino po potrebi. Vse drugo se odvija na ravni posameznih skupin na način, da je osebje dodeljeno posamezni skupini. Osebje je v odnosih normalnosti tako, kot je doma (*ibid.*).«

V reviji *Odsev* beremo članek o perspektivah gospodinjskega osebja v hišnih skupnostih. Gennrich (2004: 24-26) o nemškem projektu hišne skupnosti Rablinghausen pravi, da je bilo temeljno vodilo omenjenega projekta vsem dobro poznano nego nadomestiti z bivanjem, pri čemer pa je potrebna prerazporeditev obstoječega osebja oziroma zaposlitev novih profilov, recimo gospodinje. Avtor gospodinjsko osebje deli v dve skupini: vodje dnevnih opravil, kamor šteje na primer kuharje, in sodelavce hišnih skupnosti, ki opravljajo gospodinjsko oskrbo, to je postiljanje postelj, čiščenje, razdeljevanje materiala, pomivanje posode, pomoč pri hranjenju ter spremljanje stanovalcev. Medicinsko osebje je v takšnem sistemu ločeno od skupine, a vedno na doseg roke. Zdravniška pomoč je zagotovljena v enakem obsegu kot v

prevladujoči obliki institucionalne oskrbe, hkrati pa minimalizirana na trenutke, ko je resnično potrebna. »Decentralna gospodinjska oskrba je torej v središču koncepta hišnih skupnosti, skupaj z možnostjo vsestranskega aktiviranja stanovalk in stanovalcev z vključevanjem v te dejavnosti (op. cit.: 24).« To pomeni, da se stanovalci lahko aktivno pridružujejo gospodinjskemu osebju pri kuhanju, pranju, likanju, čiščenju ipd. To pa je pravzaprav ponovno usmerjeno v normalizacijo življenja v instituciji.

1.5.4 Primeri domov za stare ljudi, ki delujejo po principu gospodinjskih enot

a. Dom starejših občanov Lendava – Gospodinjska skupnost

GOSPODINJSKA SKUPNOST

Slika 3: Dom starejših občanov Lendava - Gospodinjska skupnost

(vir:

http://www.dslendava.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=43&id_informacija=194)

V neposredni bližini Doma starejših občanov Lendava stojita dve povezani hišici. To sta Gospodinjski skupnosti, v katerih je življenje stanovalcev podobno življenju v družini. V gospodinjskih skupinah skupaj biva 24 stanovalcev. Nastanjeni so v sodobno opremljenih eno- in dvoposteljnih sobah z lastno kopalnico. Sobe so nanizane okrog kuhinje in dnevnega prostora ter jedilnice

(http://www.dslendava.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=43&id_informacija=195).

b. Dom Lipa Štore

Dom Lipa Štore je dom v zasebni lasti družbe NIVO, gradnje in ekologija, d.d. iz Celja. Iz bivalnega in strokovnega vidika pravijo, da je zasnovan kot dom »četrte generacije, kar pomeni, da nudi celovito oskrbo stanovalcem po najsodobnejšem konceptu, ki zagotavlja družinsko obliko življenja (<http://www.domlipa.si/default.asp?id=377>)«.

Slika 4: Dom Lipa Štore

vir:

<http://www.domlipa.si/default.asp?id=377>)

osebe, ki iz kakršnih koli razlogov ne morejo več živeti doma. Prijazno okolje in zaposleni jim bodo omogočili, da bo njihovo življenje prijetno in po njihovi meri tudi ob najzahtevnejših zdravstvenih in starostnih težavah (*ibid.*).«

Nadstandardne storitve se oblikujejo glede na potrebe in želje stanovalcev. Stanovanjski del doma se nahaja v štirih nadstropjih. Stanovalcem je na voljo 40 enoposteljnih in 44 dvoposteljnih sob, nastanitev pa je možna tudi v apartmajih. Dom stoji v bližini šole, vrtca, nakupovalnega središča ter naselja in omogoča hiter dostop do železniške postaje. Povezujejo se z Zdravstvenim domom Štore. »V domu Lipa lahko najdejo svoj drugi dom

c. Dom starejših občanov Prebold

Slika 5: Dom starejših občanov Prebold

(vir: <http://www.dom-starejsih-obcanov-prebold.si/h/predstavitev/predstavitev4.jpg>)

narava in mir (http://www.dom-starejsih-obcanov-prebold.si/index.php?stev=774&jez=1&sta=S&id=7705&pg=p021&template=774&st_gumb=899&titl=Predstavitev).

Dom starejših občanov Prebold je dom v zasebni lasti, ki je svoja vrata odprl 25. avgusta 2010. Ima 47 enoposteljnih in 54 dvoposteljnih sob. Objekt je zgrajen v obliki črke H, vsako krilo pa sestavljajo posamezne gospodinske enote.

Dom obkroža stanovanjska soseska, kar bo po mnenju strokovnjakov omogočalo naravno medgeneracijsko povezovanje. V neposredni bližini je center mesta, hkrati pa sta na dosegu roke tudi

d. Center starejših Zimzelen Topolšica

Center starejših Zimzelen se nahaja v objemu čudovite narave v Dolini Meseca v Topolšici. V bližini se nahajajo Terme Topolšica, mestno jedro in bolnišnica Topolšica.

Slika 6: Center starejših Zimzelen

(vir: [http://www.cs-](http://www.cs-zimzelen.si/imagelib/magnified/exterior/zunajost-1.jpg)

[zimzelen.si/imagelib/magnified/exterior/zunajost-1.jpg](http://www.cs-zimzelen.si/imagelib/magnified/exterior/zunajost-1.jpg))

pediker in bife, katerih storitve so namenjene tako stanovalcem kot zunanjim obiskovalcem (<http://www.cs-zimzelen.si/default.asp?id=13>).

Glede na ponudbo storitev in usmeritev delovanja je opredeljen kot dom četrte generacije. Z družinsko obliko življenja v bivalnih enotah in zagotavljanjem socialne in medicinske podpore deluje po smernicah zagotavljanja kvalitetnega in osmišljenega življenja starejših. V PV Zimzelen lahko biva 157 stanovalcev v skupno 107 sobah, od katerih je 57 sob enoposteljnih in 50 dvoposteljnih. Vse sobe so opremljene s priključkom za internet, kopalnico in imajo tudi lastni balkon. V centru so tudi frizer,

e. Koroški dom starostnikov Slovenj Gradec

Slika 7: Koroški dom starostnikov Slovenj Gradec

(vir: <http://www.kds-dravograd.si/Slovenj-Gradec.aspx>)

objektu je zasedenih vseh 92 postelj, od tega je 42 eno- in 20 dvoposteljnih sob. Zaposleni strokovnjaki pa dajejo prednost stanovalcu ter njegovim individualnim potrebam. Bivanje poteka v manjših enot, ki so razporejene v pritličju in dveh nadstropjih.

Koroški dom starostnikov je bil ustanovljen kot javni zavod, ki nudi storitve na področju socialnega in zdravstvenega varstva starim ljudem. Poslovna enota Slovenj Gradec, ki se nahaja na Celjski cesti v neposredni bližini mestnega jedra, je bila uradno odprta 16. septembra 2008. Modernejši objekt sestavljata dva bloka, ki ju povezuje steklen atrij, nadstandardne sobe z lastno kopalnico in balkonom pa nudijo razgled na bližnje hribe in naravo. V

f. Pegazov dom Rogaška Slatina

Slika 8: Pegazov dom Rogaška Slatina

(vir: <http://www.pegazov-dom.si/index.php?id=83&lang=si>)

Pegazov dom v Rogaški Slatini je dom starejših najnovejše generacije in se od ostalih razlikuje tako po arhitekturi objekta kot tudi po načinu dela. Osnovna naravnost se nagiba k psihosocialnemu konceptu, ki na prvo mesto postavlja medsebojne odnose in socialni čut do človeka. Visoka raven zdravstvene oskrbe je zagotovljena, vsi zaposleni pa si prizadevamo v življenje doma vnašati prijaznost in domačnost. Majhne stanovanjske skupine funkcionirajo po sistemu »velike družine«, kar prinaša veliko prednosti. Vsaka skupina ima svojo kuhinjo, jedilnico in dnevni prostor, svoje ime ter svoje oblike druženja in aktivnosti. Stanovalec se lažje privadi na novo okolje, druženja so pristnejša. Prisotna je velika medsebojna povezanost in skrb za sostanovalce, skupna so praznovanja rojstnih dni in drugih praznikov. Stanovalce vzpodbujamo, da sodelujejo pri načrtovanju aktivnosti, pripravi jedilnika, gospodinjskih delih in drugih opravilih v skupnem prostoru, vse s ciljem, da čim dlje ohranijo svoje fizične in psihične sposobnosti. Stanovalci si lahko svoje sobe uredijo čim bolj po svoji želji, s svojo opremo, slikami in rožami. Ker so skupine majhne, lahko v veliki meri upoštevamo individualne navade in potrebe, posebno pozornost pa namenjamo medsebojnemu spoštovanju, prijaznosti in prijetnemu vzdušju (<http://www.pegazov-dom.si/?id=81&lang=si>). Dom je bil odprt v marcu 2006, v bližini pa se nahajajo Zdravilišče Rogaška Slatina, zdravstvene ambulate in lekarne, kulturni center in podobno.

1.6 Usmerjenost institucije

Domovi za stare ljudi so družbene institucije, v katerih bivajo velike množice ljudi. Njihove individualne osebnosti so minimalizirane na pravila in norme, ki jih postavi ustanova, meje med posameznimi pomembnimi aspekti posameznikovega življenja ter še posebej javnim in zasebnim pa so pogosto zabrisane, nekje v večji meri, drugje v manjši. Da bi razumeli usmerjenost določene institucije, moramo razumeti koncept totalne ustanove. »Goffmanov

pojem totalne ustanove implicira popolno oskrbo, konkretne aktivnosti, družbeno segregacijo, zaprtost, izolacijo (Mali 2006: 20).« Ljudje v ustanovo vstopajo kot tujci, mnogokrat pa to tudi ostanejo. Domovi so v vseh pogledih sicer prilagojeni zadovoljevanju splošnih in specifičnih potreb posameznikov, a vendar dandanes veliko oviro pri celostni obravnavi stanovalca predstavlja birokratizacija strokovnega dela.

V totalni ustanovi vsi vidiki življenja potekajo na istem kraju in pod isto oblastjo, vsaka faza dnevne aktivnosti poteka vpričo velikega števila drugih ljudi, ki so enako obravnavani in od katerih zahtevajo, da skupaj delajo isto stvar; za vse dejavnosti obstaja urnik, ki ga od znotraj vsiljuje telo uradnikov s sistemom opravil, razne vsiljene dejavnosti sestavljajo enotni racionalni načrt, ki naj zadovolji uradne cilje ustanove (Goffman 1961, v Mali 2006: 21).

Ustanove, kjer se močno poudarjajo elementi medicinske obravnave stanovalcev, so medicinsko usmerjene ustanove. Procesi deinstitucionalizacije vodijo v odpiranje ustanov ter približevanje le-teh širši družbi. Vse bolj se poudarja pomembnost medgeneracijskih odnosov, pri strokovnem delu pa v ospredje prihajajo elementi socialne obravnave. Kljub temu, da star človek še vedno biva v instituciji, pa individualna celostna obravnava posameznika, ki je usmerjena v njegove želje in potrebe ter osebnost, pripomore k soustvarjalnemu odnosu, normalizaciji življenja ter domačnosti. Ustanova, ki upošteva ta načela in vključuje posameznika v aktivno življenje znotraj institucije, do te mere, kot on sam želi, je socialno usmerjena ustanova. Obe omenjeni usmeritvi pa se v večini domov prepletata v celostno podobo institucionalne oskrbe za stare ljudi.

Socialno in medicinsko usmerjenost institucije (doma za stare) sestavljajo dimenzije splošnih in strukturnih značilnosti ustanove, medsebojnih odnosov med subjekti, ki v ustanovi živijo, delajo ali stopajo vanj za določen čas, dimenzije osebnega razvoja stanovalcev in ohranjanja in spreminjanja sistema delovanja ustanove (Mali 2008: 156).

K splošnim in strukturnim značilnostim štejemo velikost ustanove, notranjo ureditev, lokacijo, zaprtost pred zunanjim svetom. »Domovi za stare, grajeni kot bolnišnice, z dolgimi hodniki, različnimi oddelki, ločenimi prostori za osebje in stanovalce, večposteljnimi sobami, skupnimi prostori in podobnimi značilnostmi, imajo podobo medicinsko usmerjene institucije

(*op. cit.*: 157).« Namembnost in večfunkcionalnost prostorov ter ureditev so še dodatni kriteriji, ki določajo usmeritev ustanove. Stari domovi so bili odmaknjeni, grajeni na obrobjih mest, v starih graščinah in s slabo arhitektonsko prilagojenostjo na starostne potrebe.

Medsebojni odnosi so pomemben faktor v človekovem doživljanju življenja v instituciji. Za medicinsko usmerjeno institucijo medsebojni odnosi niso pomembni, temveč pride do generaliziranja medicinske skrbi. V takšni ustanovi prevladuje medicinska doktrina, stroka in filozofija (*op. cit.*: 158). Prevladujejo rutina, depersonalizacija, neosebni odnosi ter hierarhija moči stroke.

»Kontrola nad svojim življenjem v instituciji omogoči posamezniku doživljanje smiselnosti življenja v instituciji, kot tudi smiselnosti življenja v starosti (*op. cit.*: 160).« Ravno takšna kontrola posamezniku omogoči, da izrazi svoje želje in potrebe, si oblikuje svojo rutino, okraši svojo sobo. Vendar pa je v institucijah kontrola pogosto v rokah osebja, pri tem pa so pogosto zanemarjene pravice in potrebe stanovalcev. V medicinsko usmerjeni instituciji so v ospredju cilji oskrbe.

Socialno usmerjena ustanova omogoča aktivno participacijo stanovalcev pri oblikovanju sistemov znotraj institucije, jim daje vpliv nad dogajanjem v domu ter pri organiziranju pomoči pri zadovoljevanju potreb in uresničevanju želja. Stanovalci imajo možnost izbire. Star človek v času načrtovanja bivanja in ob dejanskem bivanju postane »sodelavec«, enakovreden član, ki ima moč. Medicinsko usmerjena ustanova pa, za razliko od socialne, daje prednost institucionalnim pravilom, medtem ko so individuumi s svojimi potrebami prezrti.

1.7 Socialno delo s starimi ljudmi

Socialno delo promovira družbene spremembe, reševanje problemov v medčloveških odnosih, socialno krepitev in osvoboditev ljudi, da bi omogočilo njihovo dobrobit. Pri tem socialno delo uporablja teorije o človekovem ravnanju in socialnih sistemih. Socialno delo intervenira

na točki interakcije ljudi in okolja. Načela človekovih pravic in socialna pravičnost so temeljna za socialno delo (IASSW, IFSW 2004, v Čačinovič Vogrinčič 2007:13).

»Socialno delo s starimi je specifično področje socialnega dela, ki ga tuji in domači avtorji socialnega dela pogosto povezujejo z gerontologijo (Mali 2008: 59).« Metode socialnega dela s starimi ljudmi so usmerjene v opolnomočenje starega človeka, da je lahko deležen kvalitetnega življenja tudi v zadnjem starostnem obdobju. Mali (*op. cit.*: 64) navaja Koskinenovo opredelitev specifičnosti socialnega dela s starimi ljudmi. Slednje izhaja iz razumevanja procesa staranja, ki s seboj prinaša življenjske spremembe. Ravno zaradi teh stari ljudje pogosto potrebujejo specifično pomoč. Za takšno specifično pomoč pa potrebujemo tudi strokovnjake, ki za delo s starimi ljudmi potrebujejo drugačna znanja – »znanja o procesu staranja, socialni politiki do starih ljudi, o različnih praktičnih pristopih in metodah. Potrebujejo tudi različne strokovne spretnosti, denimo sposobnost komuniciranja, presojanja, sodelovanja v multidisciplinarnih timih, povezovanja različnih generacij (*ibid.*).«

Socialno delo s starimi ljudmi se od socialnega dela z ostalimi starostnimi skupinami razlikuje predvsem zaradi specifičnih načinov in metod dela. Socialni delavec »ocenjuje psihične, emocionalne, kognitivne in socialne zmožnosti starega človeka, preverja možnosti samooskrbe, išče različne vire moči tako v starem človeku kot v njegovem okolju in možne ovire v suportivnem okolju (*ibid.*).« Socialni delavec ob takšnem delu naleti na različne situacije – ranljivost starih ljudi, starostno specifične bolezni, osamljenost, stisko, medgeneracijske odnose, narodnost, stare osebe s hendikepom, zasvojenosti, samomorilnost, duhove preteklosti ipd.

Naloga gerontološkega socialnega dela je prispevati k transformaciji odnosa politike do starih ljudi tako na lokalni kot na nacionalni ravni. Socialni delavci si prizadevajo odpraviti diskriminatorski odnos do starih ljudi in okrepiti stare ljudi za pridobivanje socialnih, ekonomskih in političnih pravic (*op. cit.*: 65).

Od 80. let naprej se v socialnem delu uveljavlja socialno-konstruktivistični model obravnave posameznika, ki temelji na razvijanju novih možnosti za posameznika. Čačinovič-Vogrinčič (2007: 17) pravi, da uporabnik postane naš enakovredni sogovornik, partner in sodelavec v

skupnem projektu, delovni odnos pa omogoči raziskovanje, sooblikovanje dobrih izidov ter ustvarjanje rešitev za kompleksne probleme, s katerimi se naši sogovorniki soočajo.

Lymbery (2005: 140-151) opredeli tri glavne vidike socialnega dela s starimi. To so promocija individualno-terapevtske obravnave, administrativno delo ter skupnostno socialno delo. Socialni delavec mora pri stikih s starimi ljudmi imeti veščine svetovanja, verbalnega in neverbalnega komuniciranja, povezovanja, pogajanja in zagovorništva. Pri njegovem administrativnem delu pa so pomembne tudi veščine organiziranja svojega dela in dela z uporabniki.

Pojem individualizacije pomeni usmeritev, zbir načel, metod in postopkov za ohranitev ali večanje obsega vpliva uporabnika za načrtovanje, izvedbo, plačilo in ocenitev prejete storitve. Predpostavlja izhajanje iz uporabnika in krepitev njegovega vpliva nad pomembnimi življenjskimi odločitvami. Socialno varstvene storitve postanejo sredstvo, s katerim posameznica uresničuje državljanske pravice in si organizira kakovostno življenje v skupnosti (Škerjanc 2006: 33).

Ker so stari ljudje skupina ljudi, ki imajo starostno specifične potrebe in navade, individualizacija dela omogoči, da se z nudenje oskrbe osmislijo tiste posamičnosti, ki so za stanovalca pomembne. »Imeti nadzor nad svojim življenjem je pomemben del ustvarjanja smiselnosti življenja v naši civilizaciji. Omogoči subjektiviteto, ima učinek, da se dojemamo, kot da odločamo, delujemo, hkrati pa omogoči nove izkušnje (Flaker 2008: 95).«

Temeljna metoda individualne obravnave je individualni načrt. Dokument ima določeno strukturo, zapisovanje pa poteka ob doslednem zagotavljanju posameznikovega vpliva. Služi uvajanju sprememb na življenjskih prelomnicah, v kompleksnejših situacijah, ki temelji na raziskovanju preteklosti, opredeljevanju vplivov, stikov, spretnosti, skrbi in veselja v sedanjosti ter opredelitvi ciljev, v katere se želimo usmeriti v prihodnosti. Če je oseba slišana in upoštevana, tako pri načrtovanju, kot tudi izvajanju, ta oseba dobi nadzor nad svojim življenjem. Mali citira, da je bilo za socialno delo v domu za stare ljudi vedno značilno individualno delo s stanovalci.

Najbolj vidno je kot pomoč stanovalcem pri adaptaciji na domsko življenje, na življenje v novem okolju in zagotavljanje prijetnejšega bivanja v institucionalnem okolju. Socialni delavec skrbi, da se pri vsakem posamezniku upoštevajo maksimalne življenjske možnosti, pomaga staremu človeku pri reševanju problemov, posreduje v konfliktih med stanovalci in zaposlenimi (Mali 2008: 219).

»Socialno delo s skupino je k cilju naravnano delo z malimi skupinami, s katerimi se zadovoljujejo socialne in emocionalne potrebe in opravljajo konkretne naloge. To delo je usmerjeno tako k posameznim članom skupine kakor tudi v skupino kot celoto (Milošević-Arnold, Postrak 2003: 106).« Ljudje nikoli nismo sami, saj neprestano živimo v skupinah, v katere stopamo na naši poti. Smo del svoje družine, sodelujemo v šolskem razredu, našo socialno mrežo sestavljajo znanci, prijatelji, ožji in širši družinski člani, v odnose vstopamo v delovnem okolju, interesnih dejavnostih. Neformalno ali formalno smo tako v točno določenem trenutku del točno določene skupine. Odnosi, ki se v tej skupini oblikujejo, pa oblikujejo človeka kot posameznika v družbi. »Prav skupine odločilno oblikujejo njegovo osebnost (Pečjak 2007: 76).« Takšna skupina, v kateri se znajdejo ljudje, je tudi skupina starih oseb. Mnogi starost preživijo v objemu tistega, kar so si ustvarili skozi življenje, kar poznajo in kjer delujejo že mnogo let, medtem ko drugi zamenjajo okolje, na primer s preselitvijo v dom za stare, kjer vstopijo v novo skupino. Mnogi od njih ob tem čutijo stres in pritisk. Delo socialnega delavca v domu za stare odigrava pomembno vlogo pri vstopanju novega stanovalca v takšno skupino. V domovih za stare ljudi se stanovalci pogosto vključujejo v skupine (na primer skupine za samopomoč, delovna terapija, razne aktivnosti itn.), ki potekajo pod vodstvom strokovnjakov v domu in so namenjene doseganju različnih ciljev. »Tovrstne dejavnosti ne upoštevajo notranjih virov, modrosti in izkušenj starih ljudi. Te je treba raziskati, odkriti, spodbuditi. Socialni delavec dobro pozna stanovalce že od njihovega prihoda v dom, spremlja njihovo življenje v domu in ima informacije o njihovih individualnih virih (Mali 2008: 101).« Ravno zaradi tega lahko organizira ali vodi skupino, pri svojem delu pa izhaja vedno iz interesov posameznika.

Skupnostno socialno delo je metoda intervencije, s katero se posamezniki, skupine in organizacije vključujejo v načrtovane akcije, s katerimi vplivajo na socialne probleme. Ukvarja se z izboljševanjem razmer, razvojem in/ali spreminjanjem socialnih institucij in

vsebuje dva procesa: načrtovanje (odkrivanje problemskih področij, opredeljevanje problemov in iskanje rešitev) ter organizacijo (razvijanje strategij, ki so potrebne za učinkovito akcijo) (Milošević-Arnold, Poštrak 2003: 108).

Ljudje postajamo vse bolj osveščeni o področjih, ki so nekoč veljala za tabu. S pomočjo promocij in akcij, ki jih nudijo ponudniki storitev, se odkrivajo nove možnosti. Če smo prej govorili o totalni instituciji, katere lastnosti so odmaknjenost od skupnosti, tujstvo, nevidnost itn., potem danes lahko govorimo o novem načinu razmišljanja, ki segregirane skupnosti umešča v vsakdanje okolje in poudarja procese medgeneracijskega povezovanja. Novi, sodobno zgrajeni domovi postajajo del mestne strukture, s takšno umeščenostjo v prostorski kontekst pa je omogočena lažja dostopnost stanovalcev do enot, kamor so zahajali tudi prej – trgovine, pošta, banka, kavarne, zdravstveni dom, frizer itn. Ker so sovaščani v stikih s starimi ljudmi in obratno, prihaja do brisanja meja med nami in njimi.

Nenazadnje je najboljša pot tista, ki si jo izberejo ljudje sami. Omogočiti starim ljudem takšno bivanje, za kakršno se odločijo sami, je korak v pravo smer. To je v smeri opolnomočenja, ki omogoča, da se ciljna skupina zna postaviti zase ter izraziti svoje želje in potrebe.

Ena izmed pomembnejših vrednot in usmeritev socialnega dela s starimi ljudmi je anti-opresivna praksa. Phillipson (1989, v Lymbery 2005: 132-133) je predlagal, da bi morala biti praksa socialnega dela usmerjena v razumevanje stereotipnih predstav o starosti v obstoječi družbi oziroma predvsem znotraj sistemov socialnega in zdravstvenega varstva. Stari ljudje so pogosto deležni različnih oblik zatiranja. To se dogaja tudi znotraj institucij, kjer so zaposleni socialni delavci. Socialno delo bi tako moralo skrbeti, da stari ljudje ne bi bili deležni drugorazredne obravnave, ki bi temeljila na stereotipih o starosti. Thompson (1995, v Lymbery 2005: 133) poudarja, da stari ljudje predsodkov niso deležni le zaradi starosti, temveč pogosto tudi zaradi spola in spolne orientacije, socialnega položaja ipd. Vse skupaj se povezuje v celostno podobo človeka, ki ima zaradi tega lahko težave. Socialni delavec mora zato pričakovati, da oseba, ki potrebuje pomoč, izraža in čuti hkrati več pritiskov.

Socialno delo s starimi ljudmi mora stremeti k načelu opolnomočenja svojih uporabnikov. Teorij opolnomočenja je veliko. Ena izmed poti v opolnomočenje je »možnost izbire«, ki jo

ima uporabnik, vendar pa je le ta pogosto pogojena s zdravstvenim ozadjem, družbenim položajem ipd. Njihova možnost izbiranja je zatorej zelo omejena. Lymbery (2005: 133) predlaga, da bi stroka razširila koncept in ga zastavila tako, da bi lahko težili k povečanju moči in možnosti odločanja posameznika. Po drugi strani Means et. al. (2003, v Lymbery 2005: 133-134) predlagajo, da je »glas« tista vrlina, ki vodi v opolnomočenje. Glas namreč omogoča, da uporabnik izraža sebe. Na žalost je glas uporabnika pogosto omejen z aktualnimi zakoni in pravili. Means et. al. (*ibid.*) zatorej opolnomočenje raje ponazorijo skozi »pravice« in »prizadevanje«. Neysmith in MacAdam (1999, v Lymbery 2005: 134) menita, da opolnomočenje ni predmet, ki bi ga socialni delavec enostavno podaril uporabniku, temveč je stanje, ki ga uporabnik s pomočjo, sodelovanjem in vodenjem socialnega delavca lahko doseže. Socialni delavec vodi uporabnika, mu pomaga, sodeluje v tem procesu, ustvarja okolje, kjer opolnomočenje postane (z)možnost. Socialni delavec lahko zavzame zagovorniško držo, vendar pa je tudi ta pogosto omejena z zakonodajo.

Drugi izmed pomembnih elementov vloge socialnega delavca v procesu sodelovanja je tudi zmožnost videti posameznika kot individuum znotraj družbenih struktur. Brez celostnega videnja je star človek v domu lahko prikrajšan celostne obravnave z vidika različnih služb znotraj doma. Star človek mora biti v procesu individualne obravnave v centru pozornosti (Lymbery 2005: 134-135).

Milošević Arnold (1999, 2004, v Mali 2008: 70-76) navaja nekatere praktične zasnove in koncepte, ki jih socialni delavci uporabljajo pri delu s starimi ljudmi:

- *Partnerstvo* je del doktrine socialnega dela. Socialni delavec in uporabnik gradita medsebojno zaupanje in kooperativen odnos, skozi katerega uporabnik pridobiva moč. Le tako se vzpostavi enakopraven partnerski odnos, v katerem skupaj sodelujeta pri definiranju problema in iskanju rešitev. Pomembno je, da socialni delavec verjame v človeka.
- *Perspektiva moči* je eden temeljnih konceptov socialnega dela, ki nas v soustvarjalnem delovnem odnosu usmerja k iskanju virov in moči uporabnika. Od socialnega delavca zahteva, da uporabnika vidi v drugi luči – osredotoči se na posameznikov problem in iskanje novih možnosti. Temelji na mobiliziranju uporabnikovih moči.

- Namen *zagovornišтва* je povečati občutek moči uporabnika, s čimer pridobi več samozaupanja, postane asertivnejši, zaveda se izbire, izboljša kvaliteto življenja ter zmanjša možnost izgube, prikrajšanosti ter izključenosti.
- *Antidiskriminacijska usmeritev*. Socialno delo je usmerjeno v premagovanje predsodkov in stereotipov ter uperjeno proti neustrezni obravnavi ljudi zaradi njihovih značilnosti (npr. rasa, vera, spol ipd.).
- V Sloveniji so na področju socialnega varstva najbolj razširjene *skupine starih ljudi za samopomoč*. Namen le-teh je reševati osebno osamljenost starih ljudi, s tem pa prispevajo k zmanjšanju izolacije in prispevajo k medgeneracijski povezanosti.
- *Socialna mreža* prikazuje povezanost posameznika z ostalimi ljudmi v njegovem okolju. Neformalno socialno mrežo predstavljajo stiki z družino, sorodniki, prijatelji, formalno pa formalizirani stiki posameznika z okoljem. »Star človek, ki biva v domu, potrebuje socialno mrežo ljudi, iz katerih črpa socialno oporo tako, da se z njimi poveže in ohranja stike (Mali 2008: 75).«
- »*Skupnostna skrb* je kolektivno zasnovana in ima za cilj povečanje kvalitete življenja v skupnosti, vzpostavljanje raznih vrst fleksibilnih mrež pomoči, ki so na voljo različnim potencialnim uporabnikom v njihovem življenjskem okolju (op. cit.: 76).« Strokovnjaki, ki sodelujejo z uporabniki, pa se morajo pri načrtovanju opirati na posameznikove izražene potrebe.

Lymbery (2005: 127-128) napeljuje, da se v praksi socialnega dela s starimi ljudmi, kljub vse večjemu poudarjanju pomena individualnih osebnosti in individualnih potreb, povečuje vloga managementa in birokratskega dela. Praksa socialnega dela s starimi ljudmi je usmerjena proti obstoječim predsodkom o starosti, vendar pa razne omejitve ogrožajo zmožnosti socialnega delavca, da bi deloval v prid opolnomočenja starega človeka. Takšno delo ni niti v korist uporabniku niti načelo socialnega dela kot profesionalne stroke. Socialno delo s starimi ljudmi mora iskati, kako in kaj lahko prispeva staremu človeku, kar ga dela drugačnega od drugih strok na področju socialnega in zdravstvenega varstva.

1.8 Socialno delo v domovih za stare ljudi

Socialni delavci so v domovih za stare ljudi prisotni že od vsega začetka domskega varstva. Prakso dela so začeli graditi na odnosih s stanovalci. Nudili so jim pomoč pri razreševanju vsakdanjih stisk in težav, pomagali so pri navezovanju stikov z zunanjim svetom. Kasneje so svojo vlogo okrepili s promocijo in uvajanjem prostovoljnega dela. Danes pa se pri opisu sodobnega socialnega dela v domu poudarja predvsem birokratsko in administrativno delo, ki je bilo vedno prisotno, a je danes vse bolj vsiljeno v delovno rutino. »Opis socialnega dela v domovih kaže izrazito formaliziranost vloge socialnega dela, saj le s težavo prepoznamo koncepte socialnega dela (Mali 2008: 218).« Nadaljuje, da je bilo poslanstvo socialnega delavca v preteklosti predvsem v odnosu s stanovalci, danes pa je v ospredju vse bolj administrativna funkcija. »Prostora, ki ga imajo socialni delavci za uveljavljanje strokovnih načel socialnega dela s stanovalci, je izredno malo (*op. cit.*: 214-215).« Mali (*op. cit.*: 216-218) v nadaljevanju poglavja na podlagi raziskave o delu socialnega delavca v domu za stare ljudi, podane opise socialnih delavcev razdeli v devet sklopov konkretnih nalog in opravil:

- *delo s prosilci in priprava na sprejem v dom* (informiranje, predstavitev življenja v domu, ogled doma, razgovor s posameznikom in svojci, oblikovanje informacijskega materiala, administrativno delo ob sprejemu),
- *sprejem v dom* (sprejem, pomoč, podpora in spremljanje posameznika pri vključevanju v domsko življenje, predstavitev s sostanovalci in delavci doma, razkazovanje doma in seznanitev s hišnim redom ter obveščanje o dejavnostih, administrativno delo ob sprejemu),
- *delo s stanovalci* (pomoč pri vključevanju v novo okolje ter pri ohranjanju stikov z obstoječo socialno mrežo in pri vzpostavljanju novih stikov, pomoč pri reševanju problemov, stisk in težav, urejanju medsebojnih odnosov, reševanju konfliktov, ustvarjanju ugodnega okolja in vzdušja ter izboljševanje počutja, izvajanje individualne pomoči, prepoznavanje počutja stanovalcev, sodelovanje v timu, delo s posameznikom ali skupino),
- *delo s svojci* (sodelovanje s svojci, informiranje, svetovanje in podpora, pomoč),
- *timsko delo* (sodelovanje in koordinacija dela z ostalimi strokovnimi službami v domu in zunaj njega, sodelovanje v komisiji za sprejem, premestitev ali odpust),

- *preverjaje zadovoljstva s storitvami* (spodbujanje stanovalcev k izražanju zadovoljstva, evalvacije in raziskave ter informiranje o rezultatih, pogovori s sodelavci),
- *skupnostno socialno delo* (povezovanje s sorodnimi organizacijami, vodenje skupin za samopomoč, pomoč na domu in ponudba storitev zunanjim uporabnikom, sodelovanje na izobraževanjih, informiranje družbe ter razvoj prostovoljnega dela),
- *administrativno delo* (vodenje računalniškega programa, izdelava informacijskih medijev, oblikovanje hišnega reda, pravilnikov, obravnava vlog in prošenj ter vodenje postopkov sprejema, odpusta ali premestitve, vodenje individualnih map, pisanje zapisnikov) in
- *prenehanje bivanja* (obveščanje o smrti, urejanje obveznosti med svojci in domom, organiziranje pomoči ob vrnitvi v domače okolje, administrativna opravila ob izselitvi).

O socialnem delu v domovih za stare še ni veliko zapisano, prav tako pa je tudi v praksi zastopanost socialnih delavcev (glede na druge strokovnjake) dokaj skromna, saj je lahko na 195 stanovalcev zaposlen le en socialni delavec. Po drugi strani pa strokovna vloga socialnih delavcev v domovih ni najbolj zastavljena, saj ne upošteva znanja, ki ga imajo za neposredno delo z ljudmi, socialni delavci pa so tudi preveč obremenjeni z administrativnimi postopki in sprejemnimi procedurami (Mali 2008: 82).

Največ zapisov o socialnem delu v domovih za stare prispevala Vida Milošević Arnold (2004, v Mali 2008: 82), ki je opisala konkretne vloge domskih socialnih delavcev:

- pomoč pri reševanju problemov stanovalcev,
- delo s sistemi, ki bi ljudem zagotovili potrebne vire in storitve ter
- povezovanje ljudi z ustreznimi sistemi, ki bi podpirali njihovo funkcioniranje.

Socialni delavec v domu predstavlja prvo vez med starim človekom in institucijo. Pri zagotavljanju pomoči uporablja sodobne metode in tehnike ter upošteva temeljne koncepte sodobnega socialnega dela. To so krepitev moči, zagovorništvo, skupnostna skrb in skupine za samopomoč (Čampa 2010: 25).

Delo socialnega delavca zaposlenega v domu za stare ljudi lahko razdelimo v tri faze: naloge, ki jih ima socialni delavec pred prihodom stanovalca v dom; naloge, ki jih opravlja v času bivanja stanovalca v domu; in naloge ob odhodu stanovalca iz doma. Hkrati je ključni element

pri zagotavljanju dobre klime v domu in spremljevalec institucionalnega življenja starega človeka (Mali 2008, v Čampa 2010: 84).

Naloge pred prihodom stanovalca so predvsem usmerjene v urejanje natančno predpisane administracije. Socialno delo pred sprejemom stanovalca je razdeljeno na več funkcij:

- sodelovanje z bodočim stanovalcem,
- sodelovanje z drugimi strokovnjaki,
- sodelovanje s svojci in
- informiranje.

Socialni delavec v obdobju bivanja stanovalca v domu zagotavlja optimalne pogoje, da se vsak stanovalec čim bolje vživi v novo življenjsko okolje in da ohrani stike s primarnim okoljem. Socialni delavec sodeluje pri vseh dejavnostih doma, ima neposredne izkušnje z vsem dogajanjem v domu; vidi, sliši in tudi občuti življenje v njem, dobro pozna vedenje in počutje stanovalcev (Mali 2008: 86).

Socialni delavec zatorej v obdobju posameznikovega bivanja v ustanovi nudi podporo stanovalcu v procesu prilagajanja na življenje v domu, nudi podporo svojcem in jih angažira za sodelovanje v domskih aktivnostih, posreduje v konfliktih med stanovalci in osebjem, razvija prostovoljno delo ter sodeluje pri organizaciji različnih dejavnosti v domu (*op. cit.*: 86-87).

Naloge socialnega delavca pa so vezane tudi na odhod stanovalca iz doma. Razlogi za odhod posameznika so lahko različni – odpust, premestitev ali prenehanje bivanja zaradi smrti stanovalca.

Ledbetter-Hancock (1990, v Mali 2008: 89-103) sta podala opise področij in vloge socialnega delavca v domovih za stare:

- *socialno delo s stanovalci in njihovimi svojci*: Socialni delavec že pred vselitvijo starega človeka v dom z njim naveže stik, prav tako pa stik naveže tudi z njegovimi svojci;
- *sodelovanje socialnega delavca v domskem timu*: Strokovni tim v domu navadno sestavljajo predstavniki zdravstvenega osebja, rehabilitacijski terapevti ter socialni

delavec. Slednji s svojim specifičnim znanjem o starem človeku prispevajo k celostni obravnavi stanovalca;

- *socialni delavec kot mediator*: Socialni delavec je tista oseba v domu, ki stanovalca pozna in razume. S tem svojim znanjem pripomore, da stanovalca razume tudi ostalo domsko osebje, od katerega je posameznik odvisen. Pogosto so odnosi med osebjem in stanovalci neenakovredni ravno zaradi institucionalnih okvirov. Nerazumevanje stanovalca ob spremembi, v njem povzroči nezadovoljstvo in nelagodje. Vloga socialnega delavca bi v tem primeru bila spodbujanje v pozornost osebja, ki s stanovalcem dela, da opazi spremembe v vedenju in doživljanju;
- *socialni delavec v vlogi zagovornika*: v tej vlogi se socialni delavec znajde, ko so stanovalcu kratene njegove pravice. Njegove naloge so, da se poteguje za uporabnika ali njegov cilj, da krepí njegovo moč, ga predstavlja, sodeluje pri konkretnih nalogah, spodbuja spremembe v smeri socialno usmerjene institucije, vpliva na politično delovanje ustanove, se zavestno identificira z uporabnikom in je dobro seznanjen z zakonodajo;
- *skupinsko delo in inovativni programi*: skupinske aktivnosti v zavodih so navadno oblikovane kot delavnice in terapije, ki pa pogosto ne upoštevajo stanovalca kot unikatnega posameznika. Njegove notranje vire je tako treba odkriti, raziskati ter spodbuditi. Socialni delavec, ki stanovalca pozna, je idealen za takšno nalogo. Sodeluje pa tudi pri uvajanju inovacij v sam dom, spremlja spremembe, raziskuje in išče nove možnosti, da bi bilo življenje čim bolj približano uporabnikom.

2 PROBLEM

2.1 Opredelitev problema

Kljub temu da se delež starih ljudi, ki svojo starost želijo preživeti doma, dviguje, pa mnogi te možnosti nimajo. Vzroki za to so različni – od preobremenjenosti družinskih članov, ki starega svojca preživljajo in negujejo, do želje ne biti v breme mlajšim generacijam, ki živijo drugačno, svoje življenje. Potrebe, ki so bile pomembne prej, so sedaj manj pomembne in pomembne postajajo druge, bolj starostno specifične potrebe, katerim mnogi niso kos. Zato so starim ljudem na voljo razne oblike institucionalnega bivanja. Prevladujoči domovi za stare ljudi so oblika institucije, ki v našem okolju obstaja že kar nekaj časa. V zadnjem času pa takšno institucionalno življenje nadomeščajo manj stroge in bolj uporabniku približane strukture, ki dajejo prednost novim metodam dela – recimo individualni obravnavi posameznika, torej se posvečajo posameznikovim enkratnim željam in potrebam.

Z organizacijo življenja na način tako imenovanih gospodinjskih enot sem se srečala na praksi v 3. letniku. Prakso sem opravljala v enem izmed slovenskih varstveno delovnih centrov. Tam so imeli že dodobra izdelano strukturo posameznih bivalnih enot in varovanih stanovanj, kjer so uporabniki s konstantno ali le občasno pomočjo skupinskega strokovnega delavca, živeli življenje podobno družinskemu ali morda študentskemu in se z učenjem novih spretnosti kuhanja, pranja, pospravljanja, navezovanja stikov itd. učili za morebitno samostojno življenje. Znotraj doma pa so bili usmerjeni v spreminjanje še vedno nekoliko totalne ustanove v uporabnikom bolj prilagojeno okolje, manj totalno. Arhitektonsko so premostili nekatere ovire, v posameznih nadstropjih pa so želeli uvesti tako imenovane gospodinjske enote, da bi se stanovalci nadstropja povezali v skupino na način družinskega življenja. Ker sem pri takšnem spreminjanju sodelovala tudi sama, me je tema začela zanimati. Odločila sem se, da jo bolje raziščem in pri tem naletela predvsem na področje dela s starimi ljudmi in zmeden splet novih, še ne sprejetih konceptov.

Koncept, po katerem delajo nekateri sodobnejši domovi v Sloveniji, še ni dorečen in daje veliko prostora za improvizacijo ter eksperimentiranje. Zato želim raziskati, kako živijo ljudje

v gospodinjskih enotah, vse skupaj pa bom povezala in utemeljila s teoretičnim znanjem o prevladujoči domski oskrbi, ki jo imajo ravno tako na voljo za izbiro.

Cilj moje raziskave je raziskati, kako starost preživljajo stari ljudje, ki živijo v gospodinjskih enotah. Želim odgovoriti na spodaj navedena raziskovalna vprašanja, ki se navezujejo na preživljanje starosti v gospodinjskih enotah. Zanima, me kako stari ljudje preživljajo svoje dni v instituciji, kakšna je rutina, kaj vse ta rutina vsebuje. Ker so novejšje oblike institucionalne oskrbe za stare ljudi usmerjene v celostno individualno obravnavo, bi rada identificirala posameznikove potrebe (tako individualne, kot tudi univerzalne ter starostno specifične) in želje, ki jih imajo. Zanimalo me je tudi, ali prejemajo kakšno pomoč (od zunaj, znotraj »gospodinjske enote«), od koga in kako so z njo zadovoljni, kaj bi predlagali drugače, ter seveda kako so zadovoljni z bivanjem v gospodinjskih enotah.

2.2 Raziskovalna vprašanja

- a. Kako poteka vsakdanje življenje stanovalcev gospodinjskih enot?
- b. Kakšne so potrebe stanovalcev gospodinjskih enot?
- c. Kakšne so želje stanovalcev gospodinjskih enot?
- d. Kakšna pomoč je na voljo stanovalcem gospodinjskih enot pri zadovoljevanju potreb in želja?
- e. Kako so stanovalci zadovoljni z bivanjem v gospodinjskih enotah?

3 METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave in spremenljivke

Sledeča raziskava je po svojih lastnostih kvalitativna. Podatke sem zbirala s pomočjo vnaprej sestavljenega intervjuja, rezultati pa so obdelani in prikazani s kvalitativno analizo. Raziskava je eksplorativno-deskriptivna, saj hkrati raziskuje novo, a še precej nedorečeno obliko institucionalnega bivanja, in obravnava že večkrat raziskovane teme življenja, potreb in zadovoljstva starih ljudi z bivanjem v instituciji.

V raziskavi uporabljene spremenljivke so:

- a. vsakdanje življenje in rutina stanovalca,
- b. potrebe stanovalca,
- c. želje stanovalca,
- d. pomoč stanovalcu pri zadovoljevanju potreb in
- e. zadovoljstvo z bivanjem.

3.2 Merski instrument in viri podatkov

Merski instrument za pridobivanje podatkov je predstavljal intervju, ki sem ga vnaprej sestavila sama glede na cilj in namen raziskave. Vprašalnik vsebuje 14 odprtih vprašanj oziroma vodil za intervju, ki so razdeljena v pet vsebinsko pomembnih sklopov. Pri vprašanju o potrebah stanovalcev sem se osredotočila na osem sklopov potreb, kot jih izpostavlja in opisuje knjiga Dolgotrajna oskrba (Flaker *et al.* 2008).

Vir podatkov so stari ljudje v gospodinjskih enotah, ki so sodelovali pri intervjujih.

3.3 Populacija in vzorčenje

Populacijo raziskave sestavljajo stari ljudje, ki so v času zbiranja podatkov – od 10. 3. 2011 do 21. 3. 2011 – stanovali v gospodinjstvih po Sloveniji: Dom starejših občanov Lendava – Gospodinska skupnost, Dom Lipa Štore, Dom starejših občanov Prebold, Center starejših Zimzelen Topolšica, Koroški dom starostnikov Slovenj Gradec in Pegazov dom Rogaška Slatina.

Vzorec je neslučajnosten-priročen, saj sem enote, v katerih sem izvajala raziskavo, izbrala glede na ustreznost kriterijem o gospodinjstvih, se pravi, da stanovalci bivajo v manjših gospodinjstvih (le-teh je v eni arhitektonsko prilagojeni stavbi lahko več ali manj), imajo svojo gospodinjko, delo pa temelji na sodobnih metodah strokovnega dela, in tudi glede na njihovo pripravljenost za sodelovanje. Pri intervjuju so sodelovali stanovalci, katere so strokovni delavci predhodno seznanili z mojim namenom ter jih vprašali ali želijo sodelovati. V vzorec so vključeni le tisti, ki so pristali na sodelovanje. Vzorec je manjši od populacije. Sestavlja ga 15 starih oseb v starostni skupini od 61. do 91. leta, od tega je 12 žensk in trije moški, ki so v času od 10. 3. 2011 do 21. 3. 2011 stanovali v gospodinjstvih Dom starejših občanov Lendava – Gospodinska skupnost (3 ženske), Dom Lipa Štore (2 ženski in 1 moški), Dom starejših občanov Prebold (2 ženski), Center starejših Zimzelen Topolšica (1 moški in 2 ženski), Koroški dom starostnikov Slovenj Gradec (1 moški in 1 ženska) in Pegazov dom Rogaška Slatina (2 ženski).

Osipa pri raziskavi ni bilo, saj je število izvedenih intervjujev enako številu uporabljenih intervjujev pri kvalitativni analizi. V raziskavo so vključeni vsi izvedeni intervjuji.

3.4 Zbiranje podatkov

Zbiranje podatkov je potekalo osebno, z metodo spraševanja in neposredno v okolju, kjer intervjuvanci živijo. Da bi dobila raznolike, a reprezentativne podatke, sem se odločila, da intervjuje opravi v šestih javnih in zasebnih zavodih, ki nudijo institucionalno varstvo starih ljudi, kjer je koncept dela podoben delu v gospodinjstvih. Intervjuje sem tako opravila

v Domu starejših občanov Lendava – Gospodinjska skupnost, Domu Lipa Štore, Domu starejših občanov Prebold, Centru starejših Zimzelen Topolšica, Koroškem domu starostnikov Slovenj Gradec in Pegazovem domu Rogaška Slatina. V raziskavi je sodelovalo 15 starih oseb, od tega trije moški in dvanajst žensk, v starosti od 61 do 91 let. Spodnja tabela prikazuje osnovne podatke intervjuvancev – njihovo starost in podatek o predhodnem bivanju ter iz katerih gospodinjskih enot prihajajo in koliko časa tam že bivajo. V kvalitativni analizi so prikazani z oznakami od A do F ter pripadajočimi številkami od ena do tri.

Tabela 2: Osnovni podatki o intervjuvancih

<i>Zap. št.</i>	<i>Datum intervjuja</i>	<i>Oznaka</i>	<i>Starost</i>	<i>Kje ste bivali prej?</i>	<i>Koliko časa v »GE« (let, mesecev, dni)?</i>	<i>»Gospodinjska enota«</i>
1.	10.3.2011	A1	85	doma (hiša, z možem)	25. 3. 2010	A. <i>Dom starejših občanov Lendava – Gospodinjska skupnost A</i>
2.		A2	91	pri sorodnikih (ločeno gospodinjstvo)	22. 3. 2010	
3.		A3	84	doma (hiša, sama)	april 2010	
4.	11.3.2011	B1	61	doma (z možem)	2 leti in pol	B. <i>Dom Lipa, Štore</i>
5.		B2	73	doma (z ženo)	2 meseca	
6.		B3	90	doma (stanovanje, sama)	2 leti 5 mesecev	
7.	14.3.2011	C1	84	doma (hiša, sama)	4. 10. 2010	C. <i>Dom starejših občanov Prebold</i>
8.		C2	88	pri hčeri (hiša)	4. 1. 2011	
9.	15.3.2011	D1	86	doma (hiša, sam)	1. 2. 2010	D. <i>Center starejših Zimzelen, Topolšica</i>
10.		D2	71	pri sorodnikih (stanovanje, z zetom)	5. 3. 2010	
11.		D3	76	doma (hiša, sama)	4. 1. 2010	
12.	16.3.2011	E1	88	doma (stanovanje, sam)	2 leti in pol	E. <i>Koroški dom starostnikov, Slovenj Gradec</i>
13.		E2	75	doma (stanovanje, z možem)	8. 10. 2008	
14.	21.3.2011	F1	74	pri hčeri doma (hiša)	2006	F. <i>Pegazov dom, Rogaška Slatina</i>
15.		F2	91	doma (hiša)	1 leto 1 mesec	

Pogovori oziroma intervjuji so potekali z vsakim posameznikom individualno in so trajali od 15 minut in 53 sekund (najkrajši intervju) do ene ure in osem minut (najdaljši intervju). V povprečju so intervjuji trajali približno 40 minut. Sproti sem si zapisovala pomembne odgovore. Pogovor sem ob privoljenju stanovalca snemala tudi z diktafonom, kasneje pa s

pomočjo zvočnega zapisa in spomina vse skupaj zapisala. Zbiranje podatkov je potekalo v času od 10. 3. 2011 do 21. 3. 2011 s predhodnim kontaktiranjem preko elektronske pošte, ki sem jo na naslov direktorja/direktorice in socialne službe poslala en teden pred obiskom institucije, oziroma s klicem po telefonu. Vsi stanovalci, z izjemo stanovalcev v Koroškem domu starostnikov Slovenj Gradec, so bili vnaprej obveščeni o moji nameri. Vsi so bili pripravljeni sodelovati in so me zato prijetno sprejeli.

Vodila za intervju so bile smernice, katerim sem sledila skozi pogovor. Intervjuvance sem spodbujala v prosto govorjenje, tako da sem poleg želenih podatkov dobila še večji vpogled v njihovo življenje.

Velik problem mi je na začetku predstavljalo iskanje ustreznih institucij oziroma domov za stare ljudi, ki delujejo kot gospodinske enote. Sprva sem našla le tri ustrezne domove – Koroški dom starostnikov Slovenj Gradec, Pegazov dom Rogaška Slatina in Dom starejših občanov Lendava. Do njih sem prišla z branjem različnih člankov in iskanim geslom »gospodinske enote« v spletnem brskalniku Google. Ko sem geslo spremenila v »dom četrte generacije« ali »gospodinske skupnosti«, sem odkrila še nekatere druge. Ob branju njihovih opisov sem se odločila, da nekatere od njih, torej najustreznejše, kontaktiram. Osebno sem obiskala Koroški dom starostnikov Slovenj Gradec in se seznanila z njihovim načinom dela. Pegazov dom Rogaška Slatina je zaradi preobremenjenosti stanovalcev s podobnimi anketami in vprašalniki ter njihovo željo po nesodelovanju sprva zavrnil sodelovanje. Kasneje so me obvestili, da dom lahko obiščem in izvedem intervjuje. Dom starejših občanov Trebnje je odgovoril, da ne spada v skupino domov, ki sestavljajo moj vzorec, kljub njihovemu opisu na spletni strani, da stanovalci bivajo v manjših gospodinskih skupnostih. Začetnim težavam se je nasmehnila sreča z odkritjem novejših domov – Centra starejših Zimzelen Topolšica, Doma Lipa ter Doma starejših občanov Prebold. Vsi so bili pripravljeni sodelovati. Oblikoval se je zadosten vzorec za sledečo kvalitativno raziskavo.

3.5 Obdelava in analiza podatkov

Z intervjuji dobljene empirične podatke sem uredila in analizirala s postopki kvalitativne analize. »Vsak postopek kvalitativne analize lahko v grobem razdelimo v šest korakov: (1) urejanje gradiva, (2) določitev enot kodiranja, (3) odprto kodiranje, (4) izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij, (5) odnosno kodiranje in (6) oblikovanje končne teoretične formulacije (Mesec 2007: 29).«

Dobljene podatke sem zbrala in uredila ročno (sortiranje intervjujev) ter računalniško s programom Microsoft Word (tabele, kodiranje). Zapisi intervjujev so prepisi zvočnega gradiva urejeni v knjižnem pogovornem slovenskem jeziku. Iz zapisov intervjujev sem zbrala pomembne dele besedila, ki nakazujejo na raziskovane sklope (življenje starih ljudi, potrebe starih ljudi, želje starih ljudi, pomoč starim ljudem pri zadovoljevanju potreb in zadovoljstvo z bivanjem v »gospodinjski enoti«). Sledilo je kodiranje.

3.5.1 Postopek kvalitativne analize

1. Urejanje gradiva

Zvočni posnetek vsakega individualnega pogovora sem zapisala v knjižnem pogovornem slovenskem jeziku v obliki dvogovora – intervjuja.

Intervju 10: D2 (71)

Gospodinjska enota: Center Zimzelen, Topolšica

Datum: 15. 3. 2011

Maja: Kako ste kaj?

Sonja: No, kar gre, samo hodim težko, noge še niso v redu.

Maja: Vidim, da hodite s hojco.

Sonja: To imam že odkar sem tu. Prej sem imela palico in bergle ter polno drugih pripomočkov, noge pa še niso čisto v redu.

Maja: Kaj pa se vam je zgodilo?

Sonja: 14 let nazaj me je pičil klop in še ni dobro.

[...]

2. Določitev enot kodiranja

Glede na vodila intervjuja sem nato iz posameznih zapisov pogovora izbrala pomembne dele ter jih razvrstila v pet sklopov:

- življenje starih ljudi,
- potrebe starih ljudi,
- želje starih ljudi,
- pomoč starim ljudem pri zadovoljevanju potreb in
- zadovoljstvo z bivanjem v gospodinjskih enotah.

Pod vsakim sklopom sem oblikovala tabelo (primer tabele se nahaja v prilogi – poglavje 9.2 Primer ureditve pojmov, Tabela 8: Kvalitativna analiza - ureditev pojmov in kodov; prikazuje sklop pomoči starim ljudem pri zadovoljevanju potreb za intervjuvance Centra starejših Zimzelen), ki vsebuje podatke za dotični sklop za vse intervjuvance. Intervjuvanci so označeni s črkami od A do F, ki so oznake za šest enot v katerih sem opravila intervjuje, ter pripadajočimi številkami od ena do dve oziroma do tri glede na število intervjuvanih v posamezni enoti ter vrstni red opravljenega intervjuja.

3. Odprto kodiranje ter izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij

V urejenih tabelah sem nato označila pomembne pojme (Microsoft Word – rumena barva označevanja besedila), le-te izpisala z ležečo pisavo v stolpec poleg stolpca z besedilom ter jim določila kode (zapisani v ležeči krepki pisavi). V sklopu življenja starih ljudi so urejeni odgovori predvsem nakazovali na štiri kode – življenje pred selitvijo, razlogi za selitev, rutina v gospodinjski enoti in vsakdanje aktivnosti. Pod temi kodi so se znašli različni pojmi, ki so nakazovali, kje so intervjuvanci živeli pred selitvijo, zakaj so se odločili za selitev v institucijo, kakšna opravila sestavljajo njihovo rutino ter katera opravila sestavljajo njihov vsakdan. Podobno sem naredila tudi za druge sklope in za vsakega intervjuvanca posebej.

Primer za osebo A1: *dnevni obroki, počitek, skrb za osebno higieno (= pojmi) /**dnevna rutina***
(= eden izmed kodov v sklopu življenja starih ljudi)

Zapisala sem pojasnitve relevantnih pojmov, ki so priložene v poglavju s prilogami (glej: 9.3 Pojasnitev relevantnih pojmov).

4. Odnosno kodiranje

Pod posameznimi sklopi so se nato znašli le pojmi, ki so poimenovali kode, pod njih pa sem zapisala skraćene odgovore intervjuvancev na točno tisti kod.

Primer odnosnega kodiranja za sklop »Želje starih ljudi«. Več se nahaja v prilogi 9.4

Kvalitativna analiza dobljenih podatkov.

a) Želje po zdravju

A2. Želim si le zdravja

C1. Želim si le zdravja, da mi bog pomaga, da bom še nekaj zmogla, da bi mi razum lepo delal.

C2. [...] le da bi bila zdrava, vsaj toliko, kot sem sedaj.

D2. Da bi bila operirana za sivo mreno na levem očesu.

5. Oblikovanje končne teoretične formulacije

Dobljene in urejene podatke sem na koncu interpretirala, nekatere uredila v pregledne table ter zapisala zaključke ugotovitev na osnovi dobljenih podatkov. Zapisani so v poglavju z rezultati.

4 REZULTATI

4.1 Življenje starih ljudi

V prvem sklopu sem se osredotočila na življenje starih ljudi pred selitvijo v dom za stare ljudi oziroma gospodinjstvo enoto in kakšni so bili njihovi razlogi za selitev. Prvi del opisuje njihovo preteklost bivanja. Ker je namen moje raziskave spoznati življenje v gospodinjstvih enotah, pa sem se v drugem delu usmerila na raziskovanje sedanjosti – kakšna je dnevna rutina stanovalke oziroma stanovalca, ki živi v gospodinjstvi enoti, ter kakšne so njene ali njegove vsakdanje aktivnosti.

Vsi intervjuvanci so pred selitvijo v dom za stare ljudi oziroma gospodinjstvo enoto in z izjemo stanovalke, ki je v letu 2009 nekaj časa z možem bivala v domu za stare ljudi, bivali doma. Večina intervjuvancev je bivala v hiši, manjši del intervjuvancev pa je pred selitvijo bival v stanovanju. Najmanj intervjuvanih je bivalo pri sorodnikih (na primer pri hčerini družini), največ samih, nekaj pa jih je v svojem domovanju bivalo z družinskimi člani – možem, otroki in njihovimi družinami. Večina intervjuvanih pred selitvijo v dom še ni imela osebne izkušnje bivanja v institucijah, ki nudijo oskrbo starim ljudem. Kot najbolj pogoste razloge za selitev v dom oziroma gospodinjstvo enoto intervjuvani navajajo zdravstvene težave ter pešanje moči, nekateri pa tudi vpliv odprtja novega doma za stare ljudi in menjava velike domače hiše za bivanje v manjšem apartmaju in skupnosti sovrstnikov.

Dnevna rutina stanovalca je sestavljena iz časovno razporejenih opravil – skrb za osebno higieno ter osebni prostor, obrokov in počitka. Opravila, ki jih (vsakodnevno) opravljajo, in počitek so odvisni od vsakega posameznika, medtem ko so obroki in udeleževanje le-teh načrtovani s strani institucije. Svoje pripovedovanje so mnogi začeli z jutranjo rutino – vstajanjem in opravili, ki sledijo – ureditev bivalnega prostora, skrb za osebno higieno, telovadba itn. (*»Zjutraj, ko vstanem, se najprej umijem, uredim ...«*, *»Zjutraj, ko vstanem, grem najprej v kopalnico, potem pospravim posteljo in odprem okna.«*). Nato sledi zajtrk, ki je v vseh izbranih domovih med 8. in 9. uro (*»Okoli 8. ure grem v jedilnico in nekaj minut zatem pripeljejo zajtrk. Zelo obilen je, ogromna izbira – kruh, namazi ...«*). Nadaljevali so s pripovedovanjem o kosilu, ki je navadno med 12. in 13. uro, sledi malica med 15. in 16. uro

ter večerja ob 18. uri. Ena intervjuvanka je povedala, da ne hodi na večerjo, temveč ji le-to predhodno (med 17. in 18. uro) prinesejo v sobo ali pa si večerjo pripravi sama v svoji sobi. Eni izmed intervjuvank dnevno rutino kroji tudi skrb za moža, ki biva v istem domu. Po večerji navadno sledijo individualna opravila in dejavnosti v sobi ter priprava na počitek (*»Po večerji grem pa sem in pogledam televizijo, včasih malo dlje, včasih pa hitro zaspim.«*). Iz pripovedovanj se zdi, da je rutina v enotah resnično rutina v pravem pomenu. Dan je dodobra razporejen po aktivnostih in dejavnostih, ki jih stanovalci opravljajo dan za dnem. Ena izmed intervjuvank je to le še potrdila, ko je povedala, da je dan enak dnevu.

Tabela 3: Vsakdanje aktivnosti stanovalcev v gospodinjskih enotah

	družabne aktivnosti	športne aktivnosti	prosto-časne aktivnosti	gospodinjska opravila	TV/radio	terapije in urjenje veččin	ostale aktivnosti (molitev, masaža)
A1	•	•	•	•	•		
A2	•		•		•		
A3	•	•		•	•		
B1	•	•	•			•	
B2	•	•				•	
B3	•				•		
C1	•	•	•			•	
C2	•	•	•			•	
D1	•	•	•		•		
D2	•	•	•				•
D3	•	•	•	•		•	•
E1		•	•	•	•		
E2			•		•		
F1	•	•		•	•		
F2	•	•		•		•	

Bivanje v gospodinjski enoti popestrijo vsakdanje aktivnosti – delavnice, terapije, prostočasne, družabne in športne aktivnosti itn. Med družabne aktivnosti intervjuvanci štejejo druženje s stanovalci, igranje raznih družabnih iger, pogoste so prireditve v popoldanskem času, sodelovanje v skupinah za samopomoč in pevskega zboru. Med športne aktivnosti spada individualna ali skupinska telovadba, pa tudi sprehodi. Dan zapolnijo raznolike vsakdanje prostočasne aktivnosti, ki so lahko individualne ali skupinske – ročna dela, likovno ustvarjanje, branje časopisa in reševanje križank, glasbeno udejstvovanje, pa tudi gledanje televizije in poslušanje radia. Mnogi so aktivni pri gospodinjskih opravilih – kuhajo in pečejo, skrbijo za okolje. Pomemben del dopoldneva skoraj polovice intervjuvancev predstavljajo razne terapije (delovna, fizioterapija), krožki (bralni krožek) in aktivnosti urjenja raznih

veščin. Intervjuvanci govorijo še o nekaterih individualnih aktivnostih, ki so del njihovega vsakdana, na primer jutranja molitev in jutranja masaža stopal.

Iz drugih odsekov zbranega gradiva, ki sicer ne govorijo o rutini in vsakdanjih aktivnostih, so razvidni podatki za osenčena mesta v Tabeli 3. Zdi se mi pomembno omeniti, da je gospod z oznako E1 edini od intervjuvanih, ki pravi, da nima časa za druženje s sostanovalci, saj njegov dan sestavlja rutina aktivnosti, ki morajo nujno biti redne (*»Bolj malo, ker nimam časa.«*). Prav tako iz dotičnega gradiva ni razvidno, da je gospa z oznako E2 izredno družabna oseba, njene vsakdanje aktivnosti pa sestavlja tudi igranje klavirja (*»Zelo veliko pa mi pomeni, da od 20. ure pa do pol 22. ure sedem za klavir. Za mojo dušo, veste. Malo obnovim znanje in se sprostim. Potem pa igram še tu v sobi.«*). Omenim naj še, da (predvsem kasnejši) podatki nakazujejo na veliko mero svobode pri izbiri aktivnosti in dejavnosti, kar človeku da še večji občutek samostojnosti in prosto pot pri samooblikovanju svoje rutine vsakdana. O aktivnosti in dejavnostih več pišem v poglavju o potrebah.

4.2 Potrebe starih ljudi

4.2.1 Selitev

Prva izmed pomembnih potreb, o kateri so govorili stanovalci, je selitev. Medtem, ko se je večja skupina intervjuvancev sama odločila za selitev, bodisi zaradi novega doma bodisi ker so opazili pešanje svojih moči, pa so drugi skupini pri odločitvi za selitev v dom botrovali drugačni razlogi – na eni strani strah sorodnikov pred ponovitvijo kapi (B3) in na drugi strani zdravstveno stanje intervjuvanca (B1) oziroma njihovih partnerjev (E2, F1). Pomembno se mi zdi poudariti, da je stanovalkama, ki sta se v dom preselili zaradi partnerjevega zdravstvenega stanja, selitev pomenila psihično in fizično opolnomočenje (*»Prav napisala sem, da me je usoda poslala v objem tega doma. Potem veste, da to veliko pove. Moji psihi je strašno pomagalo to, da sem tukaj.«*). Pogosto intervjuvane stanovalke in stanovalci vzporedno s selitvijo omenjajo tudi obremenjevanje svojcev. Mnogi v istem stavku povedo, da so se za selitev odločili sami, a predvsem zaradi tega, ker ne želijo obremenjevati svojih otrok, ki morajo živeti svoje življenje (*»A ne morem ga (sina) obremenjevati, da me mora čuvati in biti*

pozoren, kaj se z mano dogaja. On ima svojo družino in mora živeti svoje življenje. Tudi jaz sem ga in ravno zaradi tega ga ne morem obremenjevati.», »Absolutno sam (odločil za selitev), in to zato, ker nočem biti nikomur v breme.«). Dve stanovalki pa sta opisali svoja občutja ob slovesu od doma. Ljudje smo navezani na svoj dom in težko je zapustiti del svojega življenja, vendar pa se je stanovalcem njihova odločitev o selitvi zdela prava (*»Vedno sem mislila, da bo tako težko, ko bom šla zadnjikrat ven iz stanovanja, kot da bi me peljali na pokopališče. Potem sem premišljevala, da to ni prav. Velikokrat sem bila premeščena, sedaj pa sem tudi dobila dekret in moram tja v dom, ker sem stara ...«, »Težko mi je bilo iti iz hiše, hiše, ki si jo le ti naredil.«).*

4.2.2 Bivanje

Stanovalci so predvsem poudarili pomen izbire in imetja lastne sobe. Manjši del intervjuvanih ne biva v enoposteljni sobi, temveč bivajo s partnerjem (A1), še s tremi sostanovalci (B1) oziroma s sostanovalko (D2). Ena izmed intervjuvank je povedala, da v sobi stanuje sama, kljub temu, da je njen mož ravno tako prebivalec istega doma. Zaradi njegovih specifičnih potreb, ki jih ima po kapi, pravi, da ne bi mogla živeti skupaj (*»Ne sploh ne (ne želi, da bi bila skupaj v sobi), saj ima on čisto posebne potrebe sedaj po kapi. Gleda televizijo, menja programe ... sama pa rada gledam en program – koncert ali film. Ne bi šla skupaj. Ponoči bi me verjetno budil, jaz pa potrebujem spanec.«).* Intervjuvanec v eni izmed izbranih enot pravi, da se je za dotični dom odločil predvsem zaradi možnosti skupnega bivanja z ženo, ki je po doživetih kapeh ostala nepokretna. Pravi, da je izbrani dom edini dom, ki zakonec oziroma partnerjev ne bi delil glede na spol ter zmožnost gibanja, temveč bi jima omogočil kakovostno skupno bivanje. Poudaril je, da mnogi domovi, ki so mu bili na izbiro, takšnega bivanja ne omogočajo, temveč stanovalce delijo v skupine glede na spol in še glede na zmožnost gibanja. Ostali bivajo sami in prav vsem veliko pomeni lastna soba. Prav tako intervjuvanim stanovalkam in stanovalcem veliko pomeni lastna kopalnica, ki se nahaja znotraj sobe, ki jo nekateri poimenujejo kar stanovanje ali apartma. Souporaba kopalnice in sanitarij, ki je v nekaterih oddelkih še vedno v obsegu storitev, pravijo, da jim ne bi bila všeč. Tako lastna soba kot tudi lastna kopalnica večini pomenita več zasebnosti in intimne ter samostojnosti in neodvisnosti. Poudarjajo, da imajo znotraj sten svojega stanovanja mir, svobodo in tišino, hkrati pa odlično ruralno okolje. Ravno pravšnja odmaknjenost od centra, na kar kažejo

predvsem stanovalci Centra starejših Zimzelen Topolšica, vpliva na odlično počutje (*»Ne, hvala lepa. Bolje je tako. Mir je. In zrak je tako čist, da bi ga lahko na kruh namazal. Takšen dom ne more biti v mestu, kjer je hrup, industrija ... Tu pa je super.«*). Dvema moškima stanovalcema veliko pomeni balkon, na katerega imata dostop iz svoje sobe. Pomembna je tudi možnost ureditve prostora in občutek domačnosti, ki pride z njo. Veliko intervjuvanih je povedalo, da so si v prostor lahko prinesli stvari iz svojega doma ter si sobo uredili v prijetno domač prostor za bivanje (*»Vedno znova me objame ta svetloba v sobi. Meni je ta soba svetloba. Ko me je socialna delavka takrat privedla v to sobo, mi je rekla, da je ta soba sedaj moj novi dom, naj si jo uredim po svojem okusu, da se bom počutila lepo. In to sem tudi storila. Vse te stvari sem prinesla z mojega doma, z najinega doma. Zato, da je ostala neka nostalgija. Počutim se domače.«*). Nekateri stanovalci zaklepajo svojo sobo. Pravijo, da stanovalcem v isti enoti popolnoma zaupajo, zaradi bolj odprtega sistema dela in bivanja, pa v enoto zaidejo tudi stanovalci drugih enot, včasih tudi osebe z demenco, ki jim lahko povzročajo težave (*»Vsi, ki smo na tej strani, pred njimi ne bi nikoli zaklenila sobe, zaklepamo pa zato, ker je na oni strani ena zelo dementna oseba, ki stalno hodi naokrog in tisto kar vidi, tisto pobere. Prišla je v sobo in vzela moj brezrokavnik.«*). Ena izmed intervjuvanih se je v dom preselila predvsem zaradi strahu hčera pred ponovitvijo kapi. Pravi, da jo te dni spremlja brezvoljnost. V nasprotju z njo ima druga gospa izredno optimističen pogled na njeno zdravstveno stanje in pravi, da ima ogromno volje. Intervjuvanka v Centru starejših Zimzelen pravi, da v kopalnici pogreša bide, ki ji predstavlja osnovno življenjsko potrebo. Podobnega mnenja je tudi gospa, ki živi v Domu Lipa. Bide v kopalnici je velika želja. Odločilen pomen pri bivanju ima tudi gibanje in dostopnost prostorov. Tisti intervjuvanci, ki so se dotaknili teme o dostopnosti prostorov, so povedali, da so prostori v domu dovolj široki in dostopni, na voljo so jim tudi dvigala in dodatna pomoč.

4.2.3 Dejavnosti

Mnogi intervjuvanci so omenili, da jim je zelo pomembno, ker imajo aktivnosti vedno na izbiro in se tako lahko samoodločajo o udeležbi in sodelovanju pri določenih aktivnostih. Pravijo, da se lahko udeležijo aktivnosti, ki so jim na voljo, ali pa si sami popestrijo čas z individualnimi ali skupinskimi aktivnostmi. Le ena oseba je povedala, da ji je včasih dolgčas (*»A dolgčas? Tudi včasih, sploh če pomislim na dom, bi si želela, da bi me prišli obiskati, da*

bi videla vnuka.«), medtem ko so se nekateri šaljivo spraševali, kaj dolgčas sploh je, in dodajali, da včasih, za vse dejavnosti, ki jih želijo opraviti ali se jih udeležiti, preprosto zmanjka časa.

Tabela 4: Delo in dejavnosti stanovalcev

	preživljanje časa v sobi	preživljanje časa v gospodinjstvi enoti oz. domu	preživljanje časa zunaj doma
A1	ročna dela	gospodinjstvena opravila	
A2	branje	skupina za samopomoč	
A3	šivanje	športne aktivnosti	
B1	počitek	vrtnarjenje	
B2	gledanje televizije in poslušanje	delavnice	
B3	radio	terapije	
C1	čiščenje	sprehajanje	
C2	branje časopisa	druženje	
D1	reševanje križank	urejanje knjižnice	
D2	dolgčas	predavanja	
D3	pisanje člankov	družabne igre	
E1	skrb zase	prireditve	
E2	risanje	pevski zbor	
F1	izdelovanje lutk	igranje klavirja	
F2	igranje klavirja		

Večina stanovalcev v gospodinjstvih zelo aktivno preživlja svoj čas. V sobi čas navadno preživljajo bolj mirno – ob branju časopisov in knjig, pisanju člankov, ročnih delih in likovnih aktivnostih, urjenju veščin ob reševanju križank, gledanju televizije in poslušanju radia, nekateri sami čistijo sobo in skrbijo za svoje potrebe. V skupnosti se vrstijo razne prireditve in predavanja, ki se jih zelo pogosto udeležujejo. Stanovalci navadno svoj dopoldan namenijo terapijam, delavnicam, športnim aktivnostim, popoldan pa preživijo v druženju ob družabnih igrah in kavi ter glasbenem udejstvovanju (na primer sodelovanje v pevskem zboru). Mnogi se odpravijo na sprehod, se družijo s prijatelji zunaj doma, veliko se jih pogosto vrača domov v domačo hišo ali pa k svojcem in sorodnikom. Dva intervjuvanca, oba iz Centra starejših Zimzelen Topolšica, sta voznika. Za njun avto imata zakupljen prostor v garažni hiši. Pravita, da jima avto predstavlja neomejenost in mobilnost (*»In če imaš avto, greš lahko ven.«, »Imam avto in grem, če se mi zahoče.«*).

Dejavnosti, ki jih stanovalci opravljajo, oziroma jim popestrijo dneve v domu, so podobne v vseh treh navedeni okoljih. Predvsem govorijo o športnih aktivnostih. O slednjih sem že pisala v poglavju o rutini in vsakdanu posameznika. Mnogi namreč dan začnejo s telovadbo in

razgibavanje v sobi, s športnimi aktivnostmi, fizioterapijo in sprehodi institucije pa nadaljujejo tudi v skupnosti. Sprehodi predstavljajo tudi pomemben del časa, ki ga preživijo zunaj doma. Športne aktivnosti torej sestavljajo pomemben del njihovega vsakdana. Mnogi stanovalci pravijo, da dan morajo preživeti aktivno, saj se bojijo, da bi obležali v postelji. Športne aktivnosti so v vseh treh okoljih enako intenzivne in pomembne.

Podobno kot športne aktivnosti se v vseh treh okoljih pojavlja opravljanje gospodinjskih opravil. Razlika pa se pojavi pri samih opravilih. V sobi tako stanovalci pogosto skrbijo za čistočo prostorov – brišejo prah, pometajo, čistijo, nekateri zakuhajo kavo ali čaj. Gospodinjska opravila skupnosti so usmerjena v pripravo in distribucijo hrane, kuhanje kave, čaja, peko, pomivanje posode. Nekateri stanovalci med pripovedovanjem o vračanju domov govorijo tudi o gospodinjskih opravilih, ki jih opravijo v domačem okolju – čiščenje, kuhanje ipd.

Stanovalci znotraj sten svoje sobe pogosto preživljajo ob raznih ročnih in likovnih spretnostih. Podobne aktivnosti so jim na voljo v obliki delavnic in v sklopu terapij tudi v domski skupnosti.

Prosti čas v sobi stanovalcem največkrat popestri gledanje televizije in poslušanje radia ter reševanje križank in branje časopisa. V skupnosti pa se pogosto odvijajo razne prireditve (nastopi, predavanja, koncerti, proslave).

Soba je prostor, ki je namenjen počitku in individualnim potrebam, medtem ko stanovalci v gospodinjski enoti čas pogosto preživljajo ob druženju. Podobno čas preživljajo tudi zunaj doma. Ta čas navadno namenijo obiskovanju sorodnikov ter druženju s svojci in prijatelji.

4.2.4 Pomoč in dodatne storitve

V pogovoru o sklopu pomoči je nekaj intervjuvancev poudarilo, da jim je pomoč osebja vedno na voljo, predvsem kar se tiče priskrbe potreb. Manjšemu delu stanovalcev so zaradi specifičnih potreb (predvsem pri prehranjevanju zaradi zdravstvenih razlogov) na voljo dodatne storitve – na primer dodatna malica za sladkornega bolnika, oziroma predhodna

večerja, vegetarijanska hrana (*»Pa še to – vegetarijanka sem in moram pohvaliti kuhinjo, saj vsi zelo skrbijo za nas. Dobim svojo vegetarijansko hrano.«*).

4.2.5 Zdravje

Tudi z zdravjem so povezane potrebe, ki jih morajo stari ljudje konstantno zadovoljevati, da ohranjajo zdravje. Skozi pogovor in analizo so se pri intervjuvancih razkrile predvsem starostno pogojene bolezni – sladkorna, bolezni notranjih organov (srca, pljuč), težave z vidom (starostna slabovidnost, siva mrena), težave z gibanjem (mišična atrofija, težave z rameni, operacija in menjava kolkov ter kolen), zaradi česar mnogi hodijo na fizioterapijo, sprehode, ali pa si pomagajo z berglami, s hojco ali z vozičkom. Ena izmed intervjuvank je še poudarila slab spanec in nespečnost. Kljub temu da v institucijah zdravila navadno med glavnimi obroki deli domsko osebje, pa se v gospodinjskih enotah pojavlja nova praksa, ki stanovalcem omogoča več samostojnosti. Nekaj intervjuvancev je poudarilo, da si sami odmerjajo zdravila (*»Poglejte (pokaže posodico za zdravila). Če greste do ostalih stanovalcev, ne vem, če ima kdo to v sobi. Normalno. Ko zjutraj vstanem, si grem sam napolniti posodico z zdravili. [...] Pri zdravilih točno piše, kdaj jih moraš jemati – pred jedjo, med ali po, tu pa vedno raznašajo pri zajtrku, kosilu in večerji. Vsakemu za vsak obrok. Celo apoteko vozijo s sabo. Tega ne morem razumeti. Dokler lahko sam, bom to delal sam.«*).

4.2.6 Upravljanje s premoženjem

Presenetljivo je dejstvo, da večina intervjuvancev sama plačuje stroške bivanja, saj imajo vsi od njih zadostne pokojnine, nekateri pa še dodatne prihranke (*»Vse sama. Grem na pošto, dvignem denar in plačam.«*, *»Sama plačujem. Imam svojo pokojnino, nekaj denarja sem imela že prihranjenega.«*). Pri plačevanju računov uporabljajo različne metode. Večina jih gre na pošto ali banko dvigniti denar, račun pa plačajo v domu, eden izmed stanovalcev pa račune plačuje s pomočjo trajnika. Na drugi strani je skupina stanovalcev plačevanje stroškov bivanja prepustila svojcem – največkrat so to njihovi otroci, včasih pa tudi drugi bližnji sorodniki. Od oseb, ki so plačevanje stroškov bivanja v gospodinjski enoti prepustili svojcem, imajo nekateri zadostno pokojnino, drugi pa so plačevanje stroškov bivanja prepustili predvsem zaradi premajhnih dohodkov (*»Ne, jaz ne morem, nimam pokojnine oziroma jo imam le po*

možu. Po drugem otroku sem mogla pustiti službo. Premajhna je in zato mi finančno pomaga hčerka, ki je v Ljubljani, delovno pa ta, ki je v Celju. Pomoč rabim, sama ne zmorem, ker je predrago.«). Skupina stanovalcev, ki je plačevanje stroškov bivanja prepustila svojcem, a ima zadostno pokojnino in prihranke, je to naredila predvsem zaradi lažje organiziranosti in plačevanja računov, na primer hitro elektronsko plačevanje (*»Sin dobi račun. Ko pride iz službe, s Klikom takoj plača. Dvigne najino pokojnino in jo da na svoj račun. Ima vse v računalniku in vsako sekundo nama lahko prikaže. Prvi račun sem plačala tu ... a je preveč poti za sina, zakaj bi hodil tolikokrat.«*, *»Imam pokojnino, ki je dovolj visoka, vendar pa sem vse prepisala na hčerko. Račun pride k njej. Zgodilo se mi je, da mi je spodneslo prst in je kartica ostala v bankomatu. Nerada imam te sitnosti, hčerka pa le vtipka v računalnik in opravi.«*).

Tabela 5: Upravljanje s premoženjem

	plačevanje stroškov bivanja		skrb za premoženje		okvirna cena bivanja
	sam	svojci	sam	svojci	
A1		•		•	550-580€
A2	•				660€
A3	•			•	
B1		•			
B2	•				1000-1100€
B3		•		•	
C1	•		•		870€
C2		•		•	30,16€/dan
D1	•				950€ + 35€ za garažo
D2		•			1000€
D3		•		•	27,90€/dan + 35€ za garažo
E1					
E2	•		•		840€
F1	•				830€
F2	•				800€

Manjši del intervjuvancev je poudaril, da sami upravljajo in skrbijo za svoje premoženje, nekaj več pa jih je povedalo, da so premoženje – tako denarne kot tudi gospodarske posle prepisali na svojce, največkrat na svoje otroke. Za preostale intervjuvance ti podatki niso znani.

Plačilo za bivanje v gospodinjski enoti, kljub enotnemu Pravilniku o metodologiji za oblikovanje cen socialno-varstvenih storitev (Uradni list RS, št. 36/2002, 107/2002, 3/2004, 84/2004, 84/2005, 88/2005, 121/2005, 87/2006), variira od enote do enote. Najcenejše je

domovanje v Gospodinjski skupnosti Doma starejših občanov Lendava, ki se giblje okoli 600€, odvisno seveda od storitve oskrbe, dni v mesecu ter prisotnosti pri obrokih. Ker imamo za Dom Lipa Štore le en podatek o ceni bivanja, ne moremo reči, da je bivanje tam najdražje, čeprav se giblje preko 1000€. Cena je namreč odvisna tudi od prejete kategorije oskrbe in dodatne ponudbe (pogosto nadstandardnih) storitev, ki so na voljo v sodobnejših domovih za stare ljudi. Oseba, ki je podatek navedla, ne prejema le osnovne oskrbe I. (v katero kategorijo spada ni znano), živi pa v enoposteljni sobi s kopalnico in televizijo. Nekaj evrov nižje sledita Center starejših Zimzelen in Dom starejših občanov Prebold, še stopnjo nižje pa Koroški dom starostnikov Slovenj Gradec in Pegazov dom Rogaška Slatina.

Naj poudarim, da je cena bivanja predpisana in hkrati odvisna od več dejavnikov – cene oskrbe, ki zajema standardne storitve opredeljene v poglavju 1.3. Institucionalna oskrba starih ljudi, dodatnih nadstandardnih storitev (na primer enoposteljna soba, kvadratura le-te, najem garaže, naročnina na časopis), dni v mesecu (cena oskrbe + dodatnih storitev krat število dni v mesecu), odšteje pa se odsotnost pri obrokih (*»Za hrano če te ni, odštejejo mislim da okoli 3€ ...«*).

4.2.7 Potreba po stikih

Potreba po stikih je osnovna človeška potreba – navezovati stike in se dobro počutiti v skupnosti. V domu oziroma gospodinjski enoti imajo stanovalci največ stikov z zaposlenimi in sostanovalci ter obiskovalci. Večina intervjuvancev vzdržuje stike s svojci in prijatelji, ki pogosto hodijo na obisk. Izjema je gospa, ki je prej bivala na Jesenicah, sedaj pa biva v Centru starejših Zimzelen Topolšica. Zaradi oddaljenosti so obiski redki, a si le-teh sama močno želi. Skoraj vsi pripovedujejo o dobrih odnosih s sostanovalci ter zaposlenimi, nekateri celo o medsebojni pomoči, ki jo nudijo drug drugemu. Ena izmed intervjuvank je spregovorila tudi o osamljenosti (*»Zelo, zelo, ker sva bila z možem zelo navezana drug na drugega. Čas sva preživljala ob skupnih aktivnostih in glasbi, v vsem sva bila zelo povezana, imela sva iste interese in že to, da sva srečno skupaj preživela 53 let, potem ko zgubiš človeka ter ostaneš sam, je to praznina, ki je ne more zapolniti nihče. Izguba, ki jo čutim, gre nekoliko v pozabo ob delu, ki ga imam in družbi, v kateri sem. Ko sem sama v sobi, pa je precejkrat hudo.«*). Nekateri intervjuvanci so sicer deležni obiskov, a so v gospodinjski enoti precej

nedružabni – raje uživajo v sprehodih in naravi kot obrekovanju, kar eni izmed intervjuvank predstavlja velik problem v skupnosti, v kateri živi; nekaterim pa za druženje preprosto zmanjkuje časa.

4.2.8 Konflikti

Kadar ljudje živijo v skupnosti z drugimi, pogosto prihaja do konfliktov. Nekateri stanovalci so v intervjujih povedali, da občasno ali pogosto pride do konfliktov med njimi. Razlogi za nastanek konfliktov so pogosto v različnosti karakterjev. Ljudje smo si različni, imamo različna mnenja in mišljenja, različne poglede na iste zadeve ipd. Ena izmed intervjuvank konfliktnost poveže z občutljivostjo, ki pride s starostjo (*»Saj pridejo momenti, ampak morda, ker sem nekoliko mlajša, lažje razumem. V teh letih na površje pride občutljivost. Tudi jaz sem se zelo spremenila. Pridejo leta. Ljudje smo si različni in karakterji se spreminjajo.«*). Povod v spor, pravi ena izmed intervjuvanih, je tudi obrekovanje sostanovalcev. Medtem ko gospod v eni izmed enot zagovarja, da bi morali vsi stanovalci biti enaki in enakovredni, meni, da ravno ta neenakost povzroča konflikte (*»Tu v domu smo vsi ena generacija. Nismo mladi ali stari, temveč ena generacija, saj razlika med nami ni velika. Normalno je, da smo prej imeli neke položaje, funkcije, ali pa, čisto po domače rečeno, smo bili oziroma nismo bili glavni. Tudi v družini je tako. Ve se, kdo hlače nosi doma. Nikjer ni zapisano, tu pa so pravila pač zapisana. Če tega ni, potem nastanejo konflikti.«*). Nekateri so povedali, da so v začetku imeli konflikte z osebjem, a se je to kmalu spremenilo na bolje, saj so se navadili drug na drugega in se vpeljali v delo.

4.2.9 Poznavanje prevladujoče oblike institucionalne oskrbe za stare ljudi

Stanovalce sem vprašala tudi o poznavanju prevladujoče oblike domov za stare ljudi in njihovem mišljenju o življenju tam, ali so imeli svojci, prijatelji predsodke o selitvi v dom oziroma gospodinjsko enoto. Le manjši del vprašanih ni opredelil svojega mišljenja o prevladujoči obliki institucionalne oskrbe za stare ljudi – ker nimajo izkušnje oziroma nimajo mnenja. Ostali so podali svoje mnenje predvsem glede na osebne izkušnje (bivanje oziroma obiskovanje svojcev in prijateljev, ki so bivali v instituciji) in opažanja ob obiskih, pogovorih z ljudmi. Njihove odgovore bi lahko uredili v štiri skupine:

- prepričanje ljudi, da so domovi za stare ljudi hiralnice, domovi siromakov (*»Nekateri se ne vem, slabo izražajo, ali želijo biti pomembni, in rečejo, da je to dom siromakov. Prej je bilo to, nekoč, za tiste, ki niso imeli svojcev, da so jih pobrali že čisto na koncu, da ne bi od lakote umrli in so jih dali v te domove. To ni isto. To je dom starejših občanov.«, »Ravno sin je rekel, da njegova mama v hiralnici ne bo.«*),
- negotovost bližnjih o selitvi in bivanju v dom oziroma gospodinjstvo enoto (*»Najprej so bili negotovi, saj lahko ostanem doma ali pa tudi ne. [...] Predlagali so, da bi še ostala doma.«*) in predlog, naj oseba ostane doma,
- izkazovanje odpora proti bivanju v domu zaradi drugačnega način bivanja (prenatrpane sobe, brezčutnost in nepovezanost, smrad po urinu) in čakanje na smrt (*»Človek dobi občutek, da med temi štirimi stenami čaka Matildo.«, »Mnogi rečejo, da gredo sem umirat ...«*), čemur sledi pogosto slišani stavek *»v dom pa ne!«*,
- upiranje stanovalca, ki je bil prisiljen v selitev (*»Škoda, da tako govorijo. Najhuje je za tiste, ki imajo domotožje in potem govorijo razne zadeve. Potem so žalostni.«*).

4.3 Želje starih ljudi

Pod pojmom želja starih ljudi opisujem individualne želje intervjuvanih posameznikov, ki so jih izrazili na vprašanje o željah. Skozi kvalitativno analizo so se oblikovale štiri skupine želja, ki so jih stari ljudje izrazili skozi intervjuje. Le-te so: želje po zdravju, želje po aktivnostih, materialne želje in želje po stikih.

Starost mnogokrat prinese nevšečnosti, ki jih povzročajo zdravstvene težave. Intervjuvanci so poudarili, da si želijo zdravja (*»Želim si le zdravja ...«, »... le da bi bila zdrava, vsaj toliko, kot sem sedaj.«*). Ena med njimi je bila še bolj specifična. Izrazila je, da je njena želja operacija sive mreže na levem očesu, na katero je sicer že naročena, a je čakalna doba precej dolga.

Zdravje in z njim povezane nevšečnosti, pogosto pa tudi institucionalizacija – v tem primeru bivanje v domu za stare ljudi, prikrajšajo človeka za aktivnosti, ki jih je nekoč morda rad počel (*»Da, bi želela. Včasih sem delala ročna dela, sedaj pa ne vidim in zato ne morem.«*).

Veliko intervjuvancev je tako izrazilo svoje želje po aktivnostih. Nekateri si želijo izletov (počitnice, da bi šli v bližnje toplice), sprehodov in pa raznih aktivnosti (ročna dela). Dve izmed intervjuvank sta povedali, da si želita nekatere materialne zadeve, na primer čokolino za zajtrk, kadar se ne počuti dobro, kar je stanovalki tudi omogočeno; in lepša oblačila. Intervjuvanci pa so izrazili tudi želje po stikih. Eden izmed njih si tako želi, da bi se mu v sobi pridružila tudi njegova žena (*»... želim, da (žena) pride k meni, ker po mojem mnenju lahko boljše skrbim zanjo [...] Boril se bom do konca.«*). Medtem ko druga gospa opozarja, da bi osebje moralo dobiti nazive, da bi stanovalci vedeli, na koga se obrniti, ko potrebujejo pomoč. Želijo si miru in dobre družbe. Ena izmed intervjuvank živi v enoti, ki je precej oddaljena od njenega doma in sorodnikov. Želi si obiskov. Nekateri intervjuvanci so odgovorili, da nimajo posebnih želja, saj je za vse poskrbljeno (*»Tu je res vse omogočeno.«*).

Želje intervjuvanih posameznikov so raznolike, a predvsem realne. Odvisne so od njihovega trenutnega zdravstvenega stanja in individualnih potreb. Hkrati pa mnogi opažajo, kako dobro je poskrbljeno za njihove želje.

4.4 Pomoč starim ljudem pri zadovoljevanju potreb

Skozi analizo zbranih podatkov pod sklopom pomoči starim ljudem pri zadovoljevanju potreb so se v prvi vrsti pojavili pojmi, ki so nakazovali na odlike osebja v gospodinjstvih enotah, ki so starim ljudem vsak dan na voljo, jim nudijo pomoč pri zadovoljevanju njihovih rednih, vsakdanjih, kot tudi občasnih potreb. Osebje so opisali kot uvidevno in dosledno za njihove potrebe, sprašujejo po pomoči in potrebah ter upoštevajo dogovorjeno. Njihova pomoč je po mnenju stanovalcev vedno na voljo tistim, ki jo potrebujejo.

Pomoč stanovalcem gospodinjstvih enot nudijo različni pomočniki, tako domsko osebje kot tudi sorodniki in prijatelji. Spodnja tabela prikazuje na katere pomočnike se navadno obračajo intervjuvanci, kadar potrebujejo pomoč pri zadovoljevanju potreb. Največ pomoči prejemajo od medicinskega osebja – negovalk, medicinskih sester, zdravniškega osebja ter fizioterapevtov, in ostalega domskega osebja – čistilk, kuharic itn. Ker je gospodinja nov zaposlitveni profil, a mnogokrat ključna osebnost v gospodinjstvih enotah, mnogi svoje

prošnje po pomoči usmerjajo nanjo (*»Imamo svojo gospodinjjo. Vsaka etaža ima dve – na zahodu in vzhodu, vsaka enota eno. Obenem skrbi, da se preoblečejo postelje in zamenjajo brisače, da je čisto. Ona pozna vsakega.«*). Predvsem jih v intervjujih omenjajo stanovalci lendavske gospodinske skupnosti, intervjuvanci Centra starejših Zimzelen Topolšica, Koroškega doma starostnikov Slovenj Gradec ter Pegazovega doma Rogaška Slatina. V teh štirih domovih so naloge gospodinje vidno zelo dobro zastavljene. Gospodinja je pogosto tista zaposlena oseba v gospodinski enoti, na katero se stanovalci obrnejo. Te skupnosti delujejo po principu gospodinskih enot. V preostalih dveh domovih ta koncept še ni tako razviden. Tam se stanovalci po pomoč v prvi vrsti obračajo na medicinsko osebje.

Tabela 6: Tabela pomočnikov stanovalcev v gospodinskih enotah

	gospodinja	medicinsko osebje	socialna služba	vodstvo	ostalo domsko osebje	zunanja pomoč	sostanovalci
A1		•					
A2	•	•					
A3		•			•		
B1		•			•	•	
B2					•		
B3		•			•	•	
C1				•	•		
C2		•					
D1	•				•		
D2	•	•					•
D3	•	•		•	•		
E1							
E2	•		•				•
F1	•	•	•		•		
F2			•		•	•	

Pomoč, ki jo stanovalci prejemaajo zajema širok krog storitev. Deležni so pomoči pri ureditvi bivalnega prostora (predvsem čiščenje), skrbi za osebno higieno (pomoč pri tuširanju), skrbi za obleko (pranje, likanje), pri gospodinskih opravilih. Predvsem tistim, ki jih pestijo zdravstvene težave, je na voljo zdravstvena oskrba, priskrba zdravil. Vsem stanovalcem je ravno tako na voljo priskrba raznih potrebščin. Nekateri intervjuvanci so omenili, da jim je na voljo tudi strokovna pomoč pri reševanju raznih problemov, ki nastanejo (*»Imeli smo sestanek, prišla je tudi direktorica, in smo se pogovorili. Moram reči, da kar v redu rešujemo te probleme, ki se pojavijo.«*).

4.5 Zadovoljstvo z bivanjem v gospodinjski enoti

Stanovalci so skozi pogovor pripovedovali o svojem zadovoljstvu z bivanjem v domu oziroma v gospodinjski enoti. Vsi intervjuvanci so izrazili svoje pozitivno zadovoljstvo z bivanjem v gospodinjski enoti. Nov način gradnje, bivanja in delovanja ter različne osebnosti s seboj prinesejo prednosti in pomanjkljivosti, ki jih med drugimi opazijo tudi stanovalci. Povprašala sem jih o le-teh.

Tabela 7: Prednosti in pomanjkljivosti bivanja

	prednosti	pomanjkljivosti
A1	kvalitetna hrana izbira hrane dobro osebje prizadevanje osebja za zadovoljstvo nov dom najboljše domovanje okolje mobilnost	rotacija osebja nerazpoznavnost osebja hitenje osebja nedostopnost okolja za voziček ni balkona nepravilno grajena kopalnica ni bideja nehigieničnost ne prinesejo malice v nadstropje nekvalitetna hrana nedietna hrana oddaljenost od doma konflikti
A2		
A3		
B1		
B2		
B3		
C1		
C2		
D1		
D2		
D3		
E1		
E2		
F1		
F2		

Vsi intervjuvanci so izrazili svoje kritike in pohvale. Prednosti oziroma pohvale so bile usmerjene predvsem v odličnost osebja ter kvaliteto hrane in izbiro le-te. Medtem ko so pomanjkljivosti tako različne, kot so si različni intervjuvanci. Kritike so bile usmerjene na pomanjkljivosti v kopalnici – intervjuvanke pogrešajo bide. Ena izmed njih je na moje vprašanje o pomanjkljivostih in predlogih odgovorila, da je že opozorila na pomanjkljivost (*»Saj sem že. Pogrešam bide v kopalnici. Da, ampak ga ne bo. Doma sem imela bide 40 let in nanj se navadiš, tu pa so zgleda pozabili nanje. [...] Mislim, da je bide osnovna življenjska potreba. Raje dam umivalnik iz kopalnice, kot pa bide.«*). Prav tako je ena izmed stanovalk izpostavila, da jo moti nepravilno grajena kopalnica (*»Vedno je polna vode. Hišnik je že poskušal, ampak je nagib premajhen.«*). Nekatere kritike letijo tudi na bolj osnovne potrebe, kot je na primer hrana. Povedali so, da je bila hrana v začetku precej bolj nekvalitetna, a se je to popravilo. Eno izmed intervjuvank moti, da za njeno gospodinjsko enoto ne prinašajo malice. Intervjuvanec pa je izrazil nejevoljo ob nedietni hrani kljub plačevanju dietne hrane in

nuji uživanja le-te. Skozi pogovor so nekateri opozorili tudi na pomanjkljivosti pri osebju. Moti jih, da se osebje menja na nekaj dni – ravno, ko se človek navadi na osebo, se le-ta zamenja (*»To je edina napaka tukaj – sestre, bolničarke, vsak drugi ali tretji dan menjajo. Dobro bi bilo, da bi bile vsaj en teden tukaj.«*). Poudarili so tudi, da bi morali osebje uniformirati ter jim dati tablice z imeni, da bi stanovalci vedeli, na koga se obrniti, kadar imajo kakšno potrebo (*»Pri njih me moti le, da se ne ve, kaj je kdo. Najprej pometa, potem pa servira hrano. To me moti. [...] Da veš ali je sestra ali tehnično osebje [...] Pa da vem, na koga se obrniti, ko nekaj rabim.«*). Opozorili so, da se je osebju na začetku precej mudilo, a se je to sedaj že spremenilo. Eni izmed stanovalk pomanjkljivost predstavlja tudi oddaljenost od doma, od sorodnikov, ki je zaradi tega ne pridejo tako pogosto obiskat. Kot pomanjkljivost so navedli nedostopnost zunanjega okolja, predvsem za voziček. Pomemben je tudi konflikt, na katerega je opozoril stanovalec v enem izmed domov. Pravi namreč, da zaradi preteklosti, preteklih družbenih položajev, pogosto prihaja do konfliktov (*»Osnovni problem so le ti konflikti. Vsi smo ena generacija in tisto, kar smo nekoč bili, je potrebno pozabiti in se prilagoditi takšnemu življenju.«*).

Stari ljudje, ki bivajo v sodobnih domovih oziroma v tako imenovanih gospodinjskih enotah, so načeloma zadovoljni s svojim bivanjem ter osebjem in storitvami, ki so jim na voljo. Pomanjkljivosti, ki jih navajajo so raznolike, kot smo si raznoliki ljudje. Kritike usmerjene v pomanjkljivosti variirajo od potreb in načina življenja, kakršnega so bili navajeni pred selitvijo v institucijo in vse to pogrešajo v svojem novem domovanju, do pomanjkljivosti, ki jih opazajo znotraj same institucije. Za razliko od pomanjkljivosti so stanovalci različnih gospodinjskih enot precej bolj složni v dajanju pohval, ki so usmerjene predvsem v odlike osebja, domovanje in ponudbo prehrane v domu.

5 RAZPRAVA

Prevladujoča oblika institucionalnega varstva starih ljudi na slovenskem ozemlju obstaja že od prejšnjega stoletja. Vendar če je odhod v dom za stare ljudi nekoč pomenil nujo, danes v mnogih primerih postaja samostojna izbira posameznika. Ljudem, ki morajo starost preživeti v instituciji oziroma se za takšno bivanje odločijo, so na voljo sodobnejše oblike skupinskega bivanja. Le-te so skrbno načrtovane in arhitektonsko prilagojene potrebam starejše populacije. Na drugi strani pa se v osredje postavlja človek kot individuum, pomembne so njegove potrebe in želje, strokovnjaki pri svojem delu uporabljajo v uporabnika usmerjene metode dela, vse skupaj pa podaljšuje samostojnost in neodvisnost posameznika tudi v starosti.

Demografske raziskave kažejo na staranje prebivalstva, kljub temu pa današnje generacije starih ljudi postajajo bolj in bolj aktivne ter samostojne in neodvisne. Viša se povprečna starost ljudi, ki jo mnogi pripisujejo medicinskim napredkom in aktualnim trendom v družbi, zatorej se tudi starost stanovalcev v sodobnih domovih viša. Povprečna starost intervjuvanih stanovalcev se giblje nad 80. letom starosti. Večina jih je pred selitvijo v izbrani dom živela doma (v hiši ali stanovanju, sami ali s sorodniki), kar pomeni, da je to njihova prva institucionalizacija v tovrstni ustanovi. Vsi si namreč želimo, da bi kar se da dolgo ostali v svojem lastnem domu in bili neodvisni od drugih.

Stari ljudje se v današnjem času za odhod v dom pogosto odločajo sami, predvsem zaradi zdravstvenih težav, pešanja moči, ki jo opazijo pri sebi, mnogi pa se v domove selijo preprosto zaradi sodobne novogradnje, udobja in možnosti aktivne participacije v domskem življenju. Negativne predstave o prevladujoči obliki domskega varstva za stare ljudi so še vedno slikovito prisotne. Stanovalci pripovedujejo o znancih in (bližnjih) sorodnikih, ki imajo predsodke o bivanju v domu za stare ljudi, ki bivajo tam, in jih pogosto izražajo z odporom in negotovimi mislimi, da so ti domovi še vedno hiralnice za ostarele in bolne. Stanovalci gospodinjskih enot takšnih predstav o domovih, v kakršnih živijo, nimajo. Nekateri ne morejo razumeti, zakaj ljudje še vedno tako mislijo.

Vsak od nas si skozi življenje dodobra oblikuje svojo rutino, kateri vsakodnevno zvesto sledimo – kdaj vstanemo, kdaj gremo v šolo, službo, kdaj pridemo domov in kaj počnemo

potem, kdaj gremo spat ipd. Pogosto pravimo, da je dan z rutino enak dnevu. Rutina je torej ustaljen način, kako ljudje izpeljemo vsakdan, kar je do neke mere v redu, včasih pa z rutino zapademo v zdolgočasnost in predvidljivost. Rutina predstavlja velik del vsakdanjega življenja stanovalcev v institucijah. V domovih za stare ljudi jo sestavlja kopica aktivnosti, ki se vrstijo od jutra do večera. Vstajanje in jutranja opravila v sobi, počitek in večerna opravila so navadno prepuščena posamezniku in njegovim navadam. Vsak jih lahko organizira tako, kakor jih je opravljal prej, doma. Sodobni domovi namreč stremijo k normalizaciji življenja v ustanovi, kar pomeni, da se posameznikovo bivanje naj ne bi drastično spreminjalo s selitvijo. Še vedno pa so stanovalci vpeti v rutinski potek aktivnosti, ki so določene s strani ustanove. Tako se ob vselitvi v institucijo morajo prilagoditi domskemu redu in urniku. S strani ustanove so na primer določeni štirje obroki. Vsi obravnavani domovi so glede prehranjevanja precej časovno usklajeni. Zajtrk okoli 8. ure, kosilo opoldan in večerja ob 18. uri, med 15. in 16. uro pa stanovalce čaka tudi malica. V nekaterih sodobnih domovih prehranjevanje še vedno poteka v skupnih jedilnicah, hrana pa se pripravlja v veliki kuhinji. V domovih, kjer je prisotnost gospodinjskih enot vidnejša, kuha gospodinjsko osebje v posameznih gospodinjskih enotah. Na pomoč pri gospodinjskih opravilih – kuhanju, pripravi hrane, pomivanju posode ipd. – prihitijo tudi stanovalci pripadajoče gospodinjske enote. Prehranjevanje poteka v jedilnici dotične gospodinjske enote. Kraj in čas obroka pa sta seveda ravno tako prilagodljiva glede na posameznikove želje in potrebe.

Domsko rutino vsaj nekoliko razbijejo vsakdanje aktivnosti. Sodelovanje pri slednjih je prepuščeno samostojni izbiri posameznika, ki ima zadnjo besedo, kako si bo organiziral svoj dan. Na voljo so jim razne delavnice in terapije, prostočasne, družabne in športne aktivnosti, gospodinjska opravila, pogosto pa tudi razne prireditve in udejstvovanje v krožkih. Ker so si stanovalci med seboj zelo različni, so prav tako raznolike tudi njihove želje in potrebe ter znanja in interesi. Pri stanovalcih zato opazimo različne izbire ponujenih možnosti in intenzivnost aktivnosti, ki jih vsakodnevno opravljajo. Nekaterim je domska organiziranost institucionalnega časa pisana na kožo in se zato pogosto udeležujejo pripravljenih aktivnosti, medtem ko si drugi svoj čas organizirajo popolnoma drugače.

Potrebe in želje stanovalcev so tako raznolike, kot smo si med seboj različni vsi ljudje. Stari ljudje tu niso izjema. Nekateri morda sedaj še v večji meri izražajo zadovoljstvo in kritike ter

svoje potrebe. Le-te so odvisne od več dejavnikov. Povzamemo lahko, da njihove potrebe variirajo od bolj materialnih potreb (imeti svoje stanovanje, (ne)upravljati s premoženjem, plačevanje stroškov bivanja), potreb po aktivnostih in dejavnostih (nekatero omenjam že v odseku o vsakdanjih aktivnostih in rutini), pa do zdravstvenih, psihosocialnih (pripadati skupnosti, imeti stike in družbo ter dobre, nekonfliktne odnose, vzdrževati stike s prejšnjim socialnim okoljem) in nenazadnje popolnoma individualno specifičnih potreb, ki jih stanovalci zadovoljujejo z dodatnimi storitvami.

Nova načrtovanost in organiziranost prostorov v sodobnih domovih omogoča več miru, zasebnosti, intime in samostojnosti. Prostori so široki in dostopni. Stanovalec je najemnik lastnega apartmaja s kopalnico, ki ima tuš in sanitarije, ter balkon. V sobi so postelja in pohištvo (omare, nočna mizica, miza, stol), navadno tudi telefon in televizija. Apartmaji so večinoma enoposteljni, tudi dvoposteljni. Ali bo posameznik bival v sobi sam ali s sostanovalcem, pa je odvisno izključno od njega samega. Sobo si posameznik lahko izbere sam. V primeru, da je začasno nameščen v sobi, ki mu ne ustreza, mu je ob priliki ponujena možnost selitve v novo stanovanje. Stanovalci si s seboj lahko prinesejo svoje pohištvo in drugo opremo ter še bolj prilagodijo stanovanje svojim potrebam. S tem v svoj novi dom vnesejo domačnost in stremijo k običajnemu življenju, kakršnega so bili vajeni od prej. Prav tako je v sodobnih domovih na voljo skupno bivanje partnerjev ali zakoncev, kar v prevladujoči obliki domske oskrbe ni mogoče. Starejši domovi navadno ljudi delijo v skupine – na pokretne in nepokretne, dementne – ter jih razvrščajo po nadstropjih. Čeprav v sodobnejših domovih še vedno obstajajo tako imenovani varovani oddelki, kjer svoje domovanje najdejo osebe z demenco, pa so le-ti oddelki bolj prijazni in manj zaprti, kot v prevladujoči obliki domske oskrbe. Navadno so situirani v spodnjem nadstropju, kjer je stanovalcem na voljo direkten dostop na vrt. Vrata niso zaklenjena, a so opremljena z različnimi opozorilnimi napravami. Gospodinjske enote so nehomogene – v isti enoti namreč bivajo tako stari ljudje z različnimi hendikepi, starostnimi boleznimi, nepokretni, kot tudi popolnoma zdravi in vitalni stari ljudje.

Če govorimo, da so bili nekoč domovi locirani na mestnih obrobjih, kar je le še povečevalo stigmatizacijo starosti in starih ljudi ter medgeneracijski prepad, danes stanovalci cenijo, da so sodobni domovi grajeni v objemu narave, ravno prav oddaljeni od mestnega vrveža, a še

vedno na lokaciji, od koder je mogoč dostop do trgovin, lekarne, banke, pošte ipd. Vse bolj se poudarja medgeneracijsko povezovanje, ki vodi v premagovanje obstoječih družbenih predsodkov.

K podaljševanju samostojnosti in neodvisnosti vsekakor prispeva tudi aktivno sodelovanje pri oblikovanju domskih aktivnosti. Stanovalcem je všeč, da so jim aktivnosti vedno na voljo in se zato lahko sami odločajo o udeležbi in sodelovanju. Ponujenih aktivnosti se stanovalci delavnic in terapij udeležujejo predvsem v lastno korist. Opaziti je povečano skrb za aktivno – športno preživljanje časa, pa tudi udeleževanje na terapijah, ki vzdržujejo ali izboljšujejo posameznikove spretnosti. Delavnic in terapij, za katere posameznik misli, da so nepomembne oziroma ga ne zanimajo, se ne udeležuje. Dopoldan v domu za stare ljudi je tako namenjen raznim terapijam, športnim aktivnostim in delavnicam. Te dejavnosti so predvsem skupinske. Popoldan stanovalci navadno preživijo ob druženju in prostočasnih aktivnostih. Ta čas si zato navadno popestrijo sami z individualnimi ali skupinskimi aktivnostmi. Vedno pa so jim na voljo tudi domske aktivnosti. Dolgčas je, na moje presenečenje, redkost, saj stanovalci zelo aktivno preživljajo svoj vsakdan.

V starosti se pri človeku pojavijo mnoge fiziološke spremembe. Vrstijo se starostno pogojene bolezni, upadati začnejo sposobnosti in pojavljajo se pomembne potrebe, ki jih morajo ljudje zadovoljevati. Stanovalcem domov za stare ljudi je konstantno na voljo zdravniška oskrba. Medicinsko osebje je prisotno znotraj doma, medtem ko zdravnik pride iz bližnjega zdravstvenega doma ali bolnišnice na določene dni. Vedno pa jim je na voljo nujna medicinska pomoč oziroma prevoz do zdravstvenega doma ali bolnišnice. Prav tako jim je na voljo priskrba zdravil in distribucija le-teh. Vendar če govorimo o običajnem življenju, podaljševanju neodvisnosti in samostojnosti starih ljudi, se moramo ozreti tudi na samostojnost pri uporabi zdravil. Stari ljudje, ki bivajo v gospodinjskih, enotah se sami odločajo, ali bodo sami jemali zdravila ali bodo to nalogo prepustili medicinskemu osebju v domu, ki navadno rutinsko med obroki oziroma po potrebi deli zdravila. Posameznikom so glede na njegove želje in potrebe na voljo tudi dodatne storitve, ki se oblikujejo s skrbnim načrtovanjem.

Bivanje v gospodinjskih enotah sodobnih domov za stare ljudi spada v nadstandardno ponudbo oskrbe, zato se tudi cene večkrat gibljejo višje, kot pri bivanju v prevladujoči obliki domske oskrbe. Vsebina oskrbe je sicer skrbno načrtovana s strani domov in je v skladu z aktualno zakonodajo. Variira tudi glede na posameznikove potrebe. Nekatere dodatne storitve pa dodajo k udobju in sodobnosti ter zato zvišajo ceno. Presenetljivo je, da generacija starih ljudi, ki se v zadnjih nekaj letih vseljuje v takšne domove, sama plačuje stroške bivanja iz svojih pokojnin in prihrankov. Izjeme, kot vsepovsod, pa obstajajo tudi tukaj. Ljudje, ki nimajo zadostnega prihodka, se za plačilo bivanja obračajo na svojce in državo. Pogosto je vzrok za selitev želja po neobremenjevanju svojih otrok, a vendar mnogi stanovalci svojo vez z njimi držijo ravno preko metod plačevanja stroškov bivanja oziroma so na svojce prepisali svoje premoženje, ki ga v domu ne potrebujejo.

Stanovalci imajo v domu največ stikov z medicinskim in gospodinjskim osebjem ter sostanovalci. Zdi se, da v gospodinjskih enotah stari ljudje živijo v sožitju, kjer si upajo izražati drugačna mnenja in priznati, da konflikti, ki lahko zaradi le-teh nastanejo, niso nepremostljivi. Spoštujejo raznolikost in zasebnost posameznika, ob nastalih problemih pa si navadno pomagajo. Tudi obiski so pomemben del družabnega življenja stanovalcev v domu. Navadno na obisk pridejo (ožji) sorodniki in prijatelji, pogosto pa vodstvo doma in stanovalci organizirajo družabne dogodke z nastopajočimi, predavatelji ter druženje s prostovoljci, kar še dodatno poveča medgeneracijsko povezovanje, druženje in družabno življenje. Pomembno je tudi vzdrževanje stikov s socialno mrežo iz prejšnjega bivalnega okolja. Mnogi se zato pogosto vračajo domov.

Raznolike, a povsem realne, so tudi njihove želje. Odvisne so predvsem od pomanjkanja oziroma nezadovoljenih individualnih potreb. Razdelili bi jih lahko v štiri glavne skupine želja, ki jih stanovalci pogosto izražajo. To so želje po zdravju, želje po aktivnostih, materialne želje in želje po stikih. Stanovalci pravijo, da svoje želje lahko izražajo na vsakem koraku, prav tako tudi kritike in pohvale, ob tem pa so slišani. Pogosto so uvedeni tudi domski sestanki ali vsaj individualni pogovori, ki peljejo k uresničenju želja oziroma razrešitvi konflikta. V socialnem delu pogosto govorimo o konceptih poslušati in slišati uporabnika, mu dati moč in upoštevati njegovo perspektivo. Zaposleni v sodobnih domovih za stare ljudi imajo čas za stanovalcev. Tu je še en dokaz, da se totalna institucija do neke

mere umika, nova, predvsem socialno usmerjena institucija, pa daje prednost človeku in njegovim potrebam ter željam.

Pri zadovoljevanju potreb so stanovalcem v gospodinjskih enotah na voljo različni pomočniki. V domovih, kjer je koncept gospodinjskih enot že ustaljen način bivanja, to pomeni, da je opazen ob prihodu v samo enoto, večjo vlogo prevzema gospodinjsko osebje oziroma zaposlena gospodinja. Stanovalci jo navajajo kot referenčno osebo. Nanjo se obračajo s prošnjami in željami. Je glavna oskrbnica. Gospodinja je tista oseba, ki stanovalce svoje enote najboljše pozna. Te ustanove so bolj socialno usmerjene ustanove, saj je v prednosti stanovalec in osebje, ki se ravna po njegovih izraženih potrebah in željah. Medicinsko osebje je še vedno prisotno, a manj številčno in manj opazno.

V drugo skupino domov spadajo bolj medicinsko usmerjeni domovi. Le-ti sicer delujejo po principu gospodinjskih enot, a se stanovalci pogosteje pri zadovoljevanju potreb obračajo na medicinsko osebje. Gospodinjska vloga je nevidna v množici ostalih zaposlenih.

Stanovalcem so pri zadovoljevanju potreb na voljo tudi vodstvo in socialna služba ter ostalo domsko osebje, kamor uvrščamo čistilke, hišnika, kuharje ipd. Zasledimo pa tudi, da aktivni in vitalni stanovalci pomagajo svojim sostanovalcem, ki potrebujejo pomoč pri zadovoljevanju potreb. Pomoč prihaja tudi od zunaj. Nudijo jo svojci stanovalcev in njihovi prijatelji.

Pomoč, ki jo stanovalci prejemajo, zajema širok krog storitev. Le-te so odvisne od izraženih individualnih potreb, ki se pogosto vežejo na nezmožnost posameznika pri opravih zaradi bolezni, oviranosti ipd. Pomočniki jim nudijo pomoč pri ureditvi bivalnega prostora, skrb za higieno in obleko ter pri gospodinjskih opravih.

Zadovoljstvo je izredno subjektiven pojem, ki se veže na vrednotni sistem vsakega posameznika – njegova pričakovanja, preteklost bivanja, navade iz življenja, potrebe in želje. Stanovalci gospodinjskih enot so načeloma zadovoljni z bivanjem v sodobnih domovih.

Totalna institucija se torej počasi umika iz domskega varstva starih ljudi. Življenje v socialno usmerjeni instituciji se vse bolj prilagaja posameznikom, njihovim individualnim potrebam in željam. V skladu s takšnim delovanjem je tudi njihovo zadovoljstvo, saj ugotavljamo, da so osebe, ki morajo, oziroma želijo bivati v instituciji – domu za stare ljudi, zadovoljne s takšnim načinom bivanja. Uveljavlja se pogled od spodaj navzgor, kar vidimo v aktivni participaciji posameznikov pri organiziranju (vsakdanjih) domskih aktivnosti in storitev, podajanju kritik in predlaganju izboljšav. Individualni načrti so dokumenti, ki jih ob pomoči zaposlenih sestavijo posamezniki, institucija pa se jim v najboljši moči trudi slediti.

Gospodinske enote so v nekaterih obiskanih domovih bolj vidne strukture in način bivanja za stare ljudi, v drugih manj. Ravno takšna je tudi vloga gospodinje. Še vedno se, poleg manjših skupnih dnevno-jedilnih prostorov in kuhinj, gradijo velike skupne kuhinje in jedilnice ter prostori. Dvojnost prostorov pomeni povišanje stroškov.

Kljub še ne popolni opredeljenosti koncepta se gradijo novi domovi, kjer bodo stari ljudje bivali v manjših, gospodinskih enotah. Ti domovi so predvsem v zasebni lasti, grajeni kot hotelski kompleks, zlit z naravo in povezani z mestom, ki bodo starim ljudem omogočali udobje in zadovoljevanje individualnih potreb. Osebam, ki starosti ne bodo mogle preživljati doma, bo tako vseeno na voljo oblika bivanja, ki bo omogočala višjo stopnjo samostojnosti in neodvisnosti ter običajnosti življenja tudi v starosti.

Vzorec raziskave sestavljajo ljudje, ki so mi bili predlagani s strani ustanov v katerih sem izvajala intervjuje, ustanove pa sem izbrala sama glede na ustreznost kriterijem o gospodinskih enotah. Vzorec je po mojem mnenju nereprezentativen, saj je premajhen in zato raziskovanih značilnosti ne moremo pripisati celotni populaciji starih ljudi, ki živijo v domovih 4. generacije. V vzorec so namreč vključeni ljudje, ki so kognitivno dobri sogovorniki, pogosto z manjšimi hendikepi oziroma zdravstvenimi težavami, večina pa se jih je sama odločila za selitev. Podatki o načinu življenja, potrebah, željah, potrebni pomoči pri zadovoljevanju potreb ter o zadovoljstvu z bivanjem, bi ob vključitvi širše množice stanovalcev (na primer starih ljudi z demenco ali »neprostovoljnih« stanovalcev, to je tistih, ki so jih sorodniki pripeljali v dom zaradi obremenjenosti z njihovo oskrbo) morda pokazali drugačno sliko. Hkrati pa nam je jasno, da oseba z demenco morda ne bi navedla korektnih

odgovorov, oseba, ki je bila prisiljena v selitev, pa morda ne bi želela sodelovati pri raziskavi. Znajdemo se torej v dilemi, ali so podatki realni, oziroma kako sploh priti do realnih podatkov.

Moj vprašalnik je bil sprva zastavljen kot zaprti tip vprašanj, a se je že ob prvem intervjuju spremenil v vodila za intervju. Slednje se je namreč izkazalo za boljšo metodo, saj so intervjувanci v pogovoru pogosto zaupali več kot je bilo potrebno, a so tako pogovoru dodali osebni pečat ter mi pomagali razumeti njihovo življenje s širšega vidika.

6 SKLEPI

Aktivnosti in rutinska opravila so pomemben del vsakdanjega življenja stanovalca v gospodinjski enoti. Dnevna rutina stanovalca v gospodinjski enoti je sestavljena iz časovno razporejenih individualnih (skrb za osebno higieno in osebni prostor ter počitek) in domskih opravil (s strani institucije določen urnik za obroke). Dan zapolnijo tudi z individualnimi in skupinskimi aktivnostmi – delavnicami, terapijami, prostočasnimi, družabnimi in športnimi aktivnostmi. Nekatere so ponujene s strani institucije, uporabniki pa lahko sami aktivno ali pasivno organizirajo aktivnosti v svojem dnevu.

Stanovalci v gospodinjskih enotah izražajo potrebe po selitvi v dom in samoodločitvi za selitev ter neobremenjevanju svojcev, potrebe po bivanju v domu, kjer imajo lastno sobo s kopalnico ter balkonom. Prostor jim nudi zasebnost, intimo, mir. Pomembna je samoodločitev pri izbiranju individualnih in skupinskih aktivnosti. Le-te potekajo v različnih okoljih – v sobi, znotraj gospodinjske enote oziroma doma in zunaj doma. Izražajo potrebe po prejemanju pomoči in dodatnih storitev, skrbi za zdravje ter (ne)upravljanju s premoženjem. Pomembne so potrebe po stikih s svojci in z zaposlenimi ter s sostanovalci, reševanje konfliktov, ki nastanejo ter premagovanje osamljenosti in dolgčasa. Opozarjajo tudi na premagovanje stereotipnih podob o bivanju v domovih za stare ljudi.

Stanovalci gospodinjskih enot domov za stare ljudi izražajo raznolike želje, ki se vežejo na njihove individualne potrebe in interese. Predvsem izražajo želje po zdravju, aktivnostih, stikih in materialne želje.

Stanovalci prejemajo širok krog storitev glede na izražene potrebe in želje. Deležni so pomoči pri ureditvi bivalnega prostora, skrbi za osebno higieno ter skrbi za obleko, pri gospodinjskih opravilih in priskrbi raznih potrebščin, na voljo jim je zdravstvena oskrba ter priskrba zdravil in strokovna pomoč pri reševanju problemov.

Stanovalci gospodinjskih enot domov za stare ljudi so predvsem zadovoljni z novim domovanjem, osebjem ter ponudbo storitev, ki so jim na voljo. Pomanjkljivosti vidijo v neprilagojenosti nekaterih prostorov, prehranskih standardih, včasih tudi pri osebjem.

7 PREDLOGI

Menim, da bi bilo potrebno zbrati teorijo, pregledati primere dobre prakse na področju bivanja starih ljudi v domovih, ki delujejo po principu gospodinjskih enot, tako v tujini kot tudi pri nas, in še bolj podrobno raziskati potrebe starih ljudi ter možnosti za oblikovanje storitev. Pri zbiranju podatkov naj bi sodeloval tim strokovnjakov z različnih področij (socialnega in zdravstvenega varstva, arhitekti, gradbeniki, oblikovalci itn.) in nenazadnje tudi potencialni stanovalci kot eksperti za svoje življenje. Rezultat skrbnega načrtovanja in raziskovanja naj bi bil priročnik, ki bi služil kot vodilo pri ustanavljanju domov 4. generacije oziroma domov, ki delujejo po principu gospodinjskih enot, prav tako pa tudi vodilo za strokovno delo s populacijo starih ljudi, ki svoje starosti ne morejo preživeti doma.

Moj drugi predlog se nanaša na večjo ponudbo izobraževanj za gospodinje in večjo možnost njihovega zaposlovanja ter vodenja gospodinjskih enot. Gospodinje lahko prihajajo na delo z različnimi izobrazbami, vendar pa zaradi specifičnosti področja dela s starimi ljudmi potrebujejo vsaj nekajmesečno usposabljanje. Hkrati bi bilo potrebno delo gospodinje v enoti približati (brezposelnim) osebam s predstavitvijo (delavnice, seminarji), informiranjem (informacijski material, npr. zloženke, in preko različnih medijev) in z oglaševanjem dela (npr. ponudba na ZRSZ, oglasnih deskah domov, fakultetah ipd.).

Gospodinjske enote menim, da bi se morale ustanavljati v manjših, hišam podobnih objektih, z lastnimi kuhinjami, kjer bi stanovalci kuhali, se prehranjevali in družili, z dnevnim prostorom ter pripadajočimi sobami s kopalnicami in dostopom na vrt ali teraso. Prostor bi morali biti arhitektonsko prilagojeni za vse starostno pogojene potrebe (npr. tuš kabina, kamor se oseba lahko zapelje tudi z vozičkom, ploščice, na katerih ne drsi, dvigala, dovolj široki prostori ipd.), dostop pa omogočen v vse kotičke objekta (vgrajena dvigala, rampe, predvidene klančine itn.) in tudi v zunanje okolje (npr. dostopnost prevoza, bližina trgovin, bank, pošt). V enem objektu naj bi bile zasnovane maksimalno štiri enote, vsaka po največ deset stanovalcev. Skrb za stanovalce naj bi prevzel manjši tim enakovrednih strokovnjakov, ki bi ga sestavljali gospodinja in njena pomočnica, zdravstveni delavec ali delavka, socialni delavec ali delavka, negovalec ali negovalka in delovni terapevt ali terapevtka. Vodenje enote

naj bi prevzela gospodinja. Takšna načrtovanost dela in bivalnega okolja bi pomenila večjo povezanost in domačnost.

Pri izbiri intervjuvancev sem se zaradi nepoznavanja po pomoč obrnila na strokovne delavce domov, v katerih sem raziskovala bivanje v gospodinjskih enotah. Strokovni delavci so izbrali komunikativne osebe, ki se ne borijo z demenco. Rezultati so zato precej pozitivni. Sprašujem se, ali bi bili rezultati popolnoma drugačni, če bi bili v intervju vključeni tudi manj zgovorni stanovalci z »zaprtih oddelkov«. Navodilo za naslednjič: uporabiti bolj raznolik vzorec za reprezentativnost podatkov.

Predlagam, da se izvede nova raziskava, s katero bi preverili podobnosti in razlike med bivanjem v prevladujoči obliki institucionalnega varstva na Slovenskem območju in domovi, kjer stanovalci bivajo v gospodinjskih enotah. Cilj raziskave naj bi bil usmerjen v odkrivanje prednosti in slabosti predvsem sodobne oblike bivanja v gospodinjskih enotah v povezavi z bivanjem v prevladujoči obliki bivanja (v domovih za stare ljudi).

8 LITERATURA

Čačinovič-Vogrinčič, G. (2007), *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čampa, H. (2010), *Pegazov dom kot socialno usmerjena institucija* (Diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Dragoš, S., Leskošek, V., Petrovič Erlah, P., Škerjanc, J., Urh, Š., Žnidarec Demšar, S. (2005), *Krepitev moči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Drolec, V. (2009), Učimo se od tistih, ki so boljši od nas. *Glasilo občine Komenda* 11: 8-9.

Flaker, V. (1998), *Odpiranje norosti*. Ljubljana: Založba /*cf.

Flaker, V., Mali, J., Kodele, T., Grebenc, V., Škerjanc, J., Urek, M. (2008), *Dolgotrajna oskrba*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Foucault, M. (1998), *Zgodovina norosti*. Ljubljana: Založba /*cf.

Gennrich, R. (2004), Perspektive gospodinjkega osebja v hišnih skupnostih. *Odsev* 2, 3: 24-26.

Grdiša, R. (2010), *Priročnik za načrtovanje sodobnih oblik bivanja starih ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, Katedra za urbanizem.

Hočevar Šajatovič, Z. (2004), Zavrženi ali spoštovani. *Odsev* 2, 3: 4-8.

Hojnik-Zupanc, I. (1999), *Samostojnost starega človeka v družbeno-prostorskem kontekstu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Imperl, F., Ramovš, J. (2010), Dolgotrajna oskrba z očmi poznavalca slovenske in evropske sociale. *Kakovostna starost* 13, 2: 102-125.

Kompare, A., Stažičar, M., Vec, T., Dogša, I., Jaušovec, N., Curk, J. (2001), *Psihologija, Spoznanja in dileme*. Ljubljana: DZS.

Koprivnikar, B. (2009), Stanje na področju institucionalnega varstva starejših v Sloveniji in predlog statutarnih sprememb ter sprememb v upravljanju in financiranju izvajalcev institucionalnega varstva starejših. V: Tratnik Volasko, M. (ur.), *Sistemske spremembe na področju institucionalnega varstva starejših v Sloveniji*. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije (9-14).

Lačen, M. (1993), *Bivalna skupnost*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.

Lymbery, M. (2005), *Social Work with Older People*. London: SAGE Publications Ltd.

Mali, J. (2003), *Koncept totalne ustanove in domovi za stare* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Mali, J. (2006), Koncept totalne ustanove in domovi za stare. *Socialno delo* 45, 1: 17-27.

Mali, J. (2008), *Od hiralnic do domov za stare ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mali, J. (2009), Spremembe v institucionalnem varstvu starejših. V: Hlebec, V. (ur.), *Starejši ljudje v družbi sprememb*. Ljubljana: Aristej (59-107).

Mesec, B. (2007), *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II. del*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mikuljan, M. (1995), Priprava ljudi na starost iz vidika socialnega dela. *Socialno delo* 34, 1: 45-52.

Milošević Arnold, V., Postrak, M. (2003), *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.

Pečjak, V. (2007), *Psihologija staranja*. Bled: Samozaložba.

Peroša, K. (2008), *Potrebe starih ljudi na podeželju v Slovenski Istri* (diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Pravilnik o metodologiji za oblikovanje cen socialnovarstvenih storitev (2006), Uradni list RS, št. 36/2002, 107/2002, 3/2004, 84/2004, 84/2005, 88/2005, 121/2005, 87/2006. Ljubljana: Uradni list.

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200687&stevilka=3814> (3.5.2011)

Pravilnik spremembi pravilnika o metodologiji za oblikovanje cen socialnovarstvenih storitev (2005), Uradni list RS, št. 121/2005. Ljubljana: Uradni list.

Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev (2010), Uradni list, št. 52/1995, 2/1998, 61/1998, 19/1999, 28/1999, 127/2003, 125/2004, 120/2005, 90/2008, 45/2010. Ljubljana: Uradni list.

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201045&stevilka=2321> (9.6.2011).

Ramovš, J. (2003), *Kakovostna starost*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Sendi, R., Černič Mali, B., Jakoš, A., Filipovič Hrast, M. (2002), *Stanovanjske potrebe upokojencev in drugih starejših oseb*. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS.

SURS (2010), *Starejše prebivalstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Starejše prebivalstvo v Sloveniji. http://www.stat.si/publikacije/pub_brosure.asp (10.6.2011)

Škerjanc, J. (2006), *Individualno načrtovanje z udejanjanjem ciljev*. Ljubljana: Pro anima, d.o.o.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ZPIZ-1 (2006), Uradni list RS, št. 106/1999, 72/2000, 81/2000, 124/2000, 109/2001, 83/2002, 108/2002, 110/2002, 112/2002, 26/2003-UPB1, 40/2003, 63/2003, 63/2003, 133/2003, 135/2003, 2/2004, 10/2004, 20/2004-UPB2, 54/2004, 56/2004, 62/2004, 63/2004, 63/2004, 136/2004, 68/2005, 72/2005, 104/2005-UPB3, 69/2006, 109/2006-UPB4, 112/2006, 114/2006, 91/2007, 10/2008, 98/2009, 27/2010, 38/2010, 61/2010, 79/2010. Ljubljana: Uradni list.
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006109&stevilka=4646> (9.6.2011).

Zakon o socialnem varstvu (2007), Uradni list RS, št. 54/1992, 56/1992, 13/1993, 42/1994, 1/1999, 41/1999, 36/2000, 54/2000, 110/2002, 2/2004, 7/2004, 21/2006, 105/2006, 3/2007-UPB2, 23/2007, 41/2007, 122/2007, 62/2010. Ljubljana: Uradni list.
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20073&stevilka=100> (9.6.2011).

Winter, H.P., Imperl, F. (2010), Oskrba starejših – mora ali izziv jutrišnjega dne. *Kakovostna starost* 13, 1: 90-102

Spletni viri:

Blaž Kos, Maslowa hierarhija potreb. <http://www.blazkos.com/maslowa-hierarhija-potreb.php> (6.2.2011).

Center starejših Zimzelen. <http://www.cs-zimzelen.si/default.asp?id=13>, <http://www.cs-zimzelen.si/imagelib/magnified/exterior/zunanjost-1.jpg> (3.5.2011)

Classics in the History of Psychology, A Theory of Human Motivation.
<http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (10.6.2011)

Dnevnik, Preživeli časi klasičnih domov za starejše.
http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042420642 (22.2.2011)

Dom Lipa, Predstavitev Doma Lipa. <http://www.domlipa.si/default.asp?id=377> (3.5.2011)

Dom starejših občanov Lendava, Predstavitev zavoda.

http://www.dslendava.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=43&id_informacija=194,

http://www.dslendava.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=43&id_informacija=195 (3.5.2011)

Dom starejših občanov Prebold. [http://www.dom-starejsih-obcanov-](http://www.dom-starejsih-obcanov-prebold.si/index.php?stev=774&jez=1&sta=S&id=7705&pg=p021&template=774&st_gumb=899&titl=Predstavitev)

[prebold.si/index.php?stev=774&jez=1&sta=S&id=7705&pg=p021&template=774&st_gumb=899&titl=Predstavitev](http://www.dom-starejsih-obcanov-prebold.si/index.php?stev=774&jez=1&sta=S&id=7705&pg=p021&template=774&st_gumb=899&titl=Predstavitev), [http://www.dom-starejsih-obcanov-](http://www.dom-starejsih-obcanov-prebold.si/h/predstavitev/predstavitev4.jpg)

[prebold.si/h/predstavitev/predstavitev4.jpg](http://www.dom-starejsih-obcanov-prebold.si/h/predstavitev/predstavitev4.jpg) (3.5.2011)

Koroški dom starostnikov. <http://www.kds-dravograd.si/Slovenj-Gradec.aspx> (3.5.2011)

Mariborski utrip, Kmalu odprtje Doma pod Gorco.

http://www.mariborskiutrip.si/index.php?option=com_content&view=article&id=1009:kmalu-odprtje-doma-pod-gorco&catid=81:mestni-utrip&Itemid=161 (6.2.2011)

MDDSZ, Javni razpis za podelitev koncesije za opravljanje storitev institucionalnega varstva v domovih za starejše, Pojasnilo k drugi alineji 15. točke Javnega razpisa – Uporabe sodobnih konceptov in metod pri delu s starejšimi ljudmi (Domovi četrte generacije). http://www.mddsz.gov.si/si/o_ministrstvu/javne_objave/javni_razpisi/?tx_t3javnirazpis_pi1%5Bshow_single%5D=794 (7.5.2011)

Pegazov dom Rogaška Slatina. <http://www.pegazov-dom.si/index.php?id=83&lang=si> (3.5.2011)

Skupnost socialnih zavodov Slovenije, Splošno o domovih in posebnih zavodih. <http://www.ssz-slo.si/slo/main.asp?id=2361E17F> (21.2.2011)

Socialno delo s starimi ljudmi, Predavanja. http://www.fsd.uni-lj.si/dodiplomski_studij/ucni_nacrt/univerzitetni_studijski_program_1_stopnja/9/ (15.6.2011)

Spletni Slovar slovenskega knjižnega jezika. http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=ge=potreba (21.5.2011)

SURS, Prebivalstvo, podrobni podatki, Slovenija, 1. januar 2011 – končni podatki. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3899 (10.6.2011)

SURS, Starejše prebivalstvo v Sloveniji. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3713 (17.5.2011)

9 PRILOGE

9.1 Intervju s stanovalcem v gospodinjski enoti

- I. Vsakdanje življenje
 - a. Kako poteka vaš dan?
 - b. Kakšna je rutina v gospodinjski enoti?
- II. Potrebe
 - c. Kakšne so vaše potrebe?
 - d. Kako jih zadovoljujete?
 - e. Ali imate potrebe, ki jih ne morete oziroma ne zadovoljujete?
- III. Želje
 - f. Kakšne so vaše želje?
 - g. Ali jih lahko svobodno izražate?
 - h. Ali so uslišane in realizirane?
- IV. Pomoč pri zadovoljevanju potreb
 - i. Ali pri zadovoljevanju potreb potrebujete oziroma prejimate kakšno pomoč?
 - j. Kdo vam jo nudi?
 - k. Kako ste s pomočjo zadovoljni?
- V. Zadovoljstvo z bivanjem v gospodinjski enoti
 - l. Ali ste zadovoljni z bivanjem v gospodinjski enoti?
 - m. Kaj je v redu in kaj vas moti?
 - n. Kaj predlagate?

9.2 Primer ureditve pojmov

Sklop »Pomoč starim ljudem pri zadovoljevanju potreb«, koda »pomoč pri zadovoljevanju potreb, oseba D3:

ureditev bivalnega prostora, priskrba potrebščin, reševanje problemov/pomoč pri zadovoljevanju potreb

Tabela 8: Kvalitativna analiza - ureditev pojmov in kodov

D	1.	- Včeraj sem prišel iz bolnišnice (imel avtomobilsko nesrečo) in so mi prinesli hrano v sobo. Če karkoli potrebujem, tudi ponoči, imamo zvonec. - Druga zaenkrat ne rabim. Hrana je, za perilo poskrbijo. Ob ponedeljkih oddam, v petek pride nazaj. Sobe čistijo dvakrat tedensko. - Imamo svojo gospodinjo. Vsaka etaža ima dve – na zahodu in vzhodu, vsaka enota eno. Obenem skrbi, da se preoblečejo postelje in zamenjajo brisače, da je čisto. Ona pozna vsakega.	<i>vedno na voljo, poznavanje/odlike osebja gospodinjska opravila, ureditev bivalnega prostora, skrb za obleko/pomoč pri zadovoljevanju potreb gospodinja, domsko osebje/pomočnik</i>
	2.	- Zajtrk so v začetku pomagali odpret, ker nismo znali, ampak smo se naučili in sedaj si vedno sami postrežemo zajtrk. - Da, pomagajo. Umivati se ne morem. Pomagajo se mi stuširati, ker sama ne morem. [...] mi pomaga sestra. [...] kadar pridem na vrsto. Približno na isti dan ... teden, morda 14 dni. - Povem, ko smo v kopalnici, jih kar malce 'pokomandiram'. Tu so, da pomagajo. - Včasih gre ena gospa, ampak je trenutno zbolela, in mi ona prinese iz trgovine. - Hrano skuhajo spodaj v kuhinji in jo pripeljejo gor. - Da (je gospodinja) [...] Pride in se pogovarja z nami. Pozna nas. - Gospodinji ali pa kakšni sestri (zaupa želje).	<i>pomoč, poznavanje/odlike osebja skrb za osebno higieno, priskrba potrebščin, gospodinjska opravila, pomoč/pomoč pri zadovoljevanju potreb medicinska sestra, gospodinja, sestanovalka/pomočnik</i>
	3.	- Jaz še za vse ostale prosim. - Povedala sem sestri in mi je takoj dva paketa prinesla. Karkoli. Zelo so uslužni. - [...] ona preobleče (posteljo) [...] - Naša gospodinja ima kar srečo, ker nas je kar nekaj, ki radi sami mnogo naredimo. Zajtrk si pripravimo sami, pospravimo, fino je, ker imamo pomivalni stroj, kuhamo, pečemo, imamo dve pečici ... sploh ni problema. Ona nam pa vse priskrbi. - Imeli smo sestanek, prišla je tudi direktorica, in smo se pogovorili. Moram reči, da kar v redu rešujemo te probleme, ki se pojavijo. Navadno gremo k direktorici, ki je zelo človeška, vedno najde pravi odnos in to je za tak dom zelo potrebno.	<i>uslužnost, človeškost/odlike osebja ureditev bivalnega prostora, priskrba potrebščin, reševanje problemov/pomoč pri zadovoljevanju potreb medicinska sestra, gospodinja, direktorica, domsko osebje/pomočnik</i>

9.3 Pojasnitev relevantnih pojmov

Tako pri samem intervjuju kot tudi pri analizi sem se osredotočila na pet glavnih sklopov oziroma tem, ki so me vseskozi zanimale – življenje starih ljudi, potrebe starih ljudi, želje starih ljudi, pomoč starim ljudem pri zadovoljevanju potreb in zadovoljstvo z bivanjem v gospodinjskih enotah.

V sklop »Življenje starih ljudi« so se razvrstili pojmi, ki so opredelili preteklo in sedanje bivanje intervjuvancev. Osredotočila sem se na njihovo življenje pred selitvijo ter razloge, ki so botrovali njihovi selitvi, bodisi zdravstveni bodisi le priložnost bivanja v novem domu; v drugem delu pa sem opredelila rutino in vsakdanje aktivnosti. Zanimalo me je, kakšne aktivnosti sestavljajo njihov vsakdan ter kakšna je njihova osebna in skupinska rutina.

Najobširnejši sklop predstavljajo potrebe starih ljudi. Oblikovali so se kodi, ki so identificirali posameznikove poglede na selitev in bivanje v novem domovanju, dejavnosti, katere jim popestrijo dan tako v sobi in skupnosti kot tudi zunaj same institucije. Nekateri so poudarek dali svojemu zdravstvenemu stanju in dodatnim storitvam, ki so jim na voljo, ter pomoči, ki jo prejema. Spregovorili so še o konfliktih, ki se pojavljajo, in stikih, ki jih tkejo. K potrebam spada kod upravljanja s premoženjem, kjer smo se osredotočili predvsem na plačevanje stroškov bivanja, ceno bivanja in kdo upravlja z denarjem in premoženjem stanovalca. V zadnje podpoglavje o potrebah spada mnenje oziroma poznavanje stanovalcev prevladujoče oblike domske oskrbe.

Predzadnji sklop sestavljajo želje posameznih stanovalcev. Zanimalo me je, kakšne raznolike želje imajo posamezniki, ki bivajo v gospodinjskih enotah.

Peti sklop zajema pojmovanje zadovoljstva stanovalcev z bivanjem v gospodinjskih enotah. Želela sem odgovoriti na vprašanja, kako zadovoljni so z bivanjem ter kakšne prednosti in slabosti vidijo. Zanimalo me je tudi, ali imajo kakšne predloge, kaj bi lahko bilo bolje, kaj bi jim bolj ustrezalo.

9.4 Kvalitativna analiza dobljenih podatkov

Življenje starih ljudi

a) Življenje pred selitvijo

- A1. [...] živel v lastni hiši v Lendavi [...]
- A2. Prej sem bivala pri sorodniki. [...] Prišla sem iz Beograda, tam sem prej živel. Potem pa sem stanovala pri sorodniki. Tam sem imela svoje gospodinjstvo.
- A3. Hišo smo zaprli in prišla sem sem [...]
- B1. Doma [...] z možem, ampak je umrl. [...]
- B2. Prej sem bil doma in sem mislil, da bom zvedno doma, tako kot razmišlja vsak od nas. [...] Kap (ženina) naju je prehitela. [...] Sva ga (stanovanje) prodala.
- B3. Po kapi sem sicer še štiri leta sama živel v Mariboru in vse sama delala, [...]
- C1. Sama doma v svoji hiši.
- C2. Leta 2009 pa sem bila pol leta v Radencih v domu Dosor. Mož je zbolel in ni bilo na voljo nobene pomoči za čez dan in ponoči. Zato sva šla oba skupaj v Dosor. Mož je avgusta tudi tam umrl. Potem sem se preselila k hčerki v Domžale.
- D1. Bival sem v svoji hiši. [...] Bil sem sam. S pokojno ženo otrok nisva imela.
- D2. 50 let v Jesenicah. Najprej v hiši pri moževih starših, potem pa smo se preselili v blok v svoje stanovanje. Bila sem v bolnišnici v Jesenicah.
- D3. V hiši pa sem bila sama [...]
- E1. [...] prej sem sam stanoval v Velenju.
- E2. Doma v najemniškem stanovanju v Mariboru z možem.
- F1. V Celju v hiši z možem in hčerino družino. Tudi mož je tukaj [...]
- F2. Doma v Rogaški Slatini. [...] otroci so v službah in jaz sem bila sama.

b) Razlogi za selitev

- A1. Tu so začeli graditi nov dom [...] a ostaneva doma, dokler se lahko gibljeva, dokler lahko skrbiva zase, kuhava, pereva, pospravljava.
- A2. Videla sem pri sebi, da sem čedalje bolj nemočna in nesposobna skrbeti, da ne želim biti več sama.
- A3. Jaz sem tukaj zato, ker slabo vidim. [...] prišla sem sem, ker sama nisem bila več sposobna skrbeti zase.
- B1. Bila sem v nezvesti, živci, mož je umrl.
- B2. [...] da solidno preživim svoje tretje življenjsko obdobje. [...] Imam mišično atrofijo.
- B3. Potem pa so se hčere začele bati, da se mi ne bi kaj zgodilo. Pa tudi v meni je ostal strah.
- C1. Imam lepo hišo s petimi sobami, ampak na žalost je do hiše šest stopnic in kadar zapade sneg, ne morem po njih. [...] Ko sem izvedela, da se je odprl ta dom, sem si rekla, da moram priti pogledat.
sama sem se odločila [...]
- C2. Opazila sem, da zadnje leto fizično pešam.
- D1. Dom se ne odpira vsako leto, pa še blizu je. Odločil sem se, ker tu dobiš svojo sobo, greš kamor želiš.
- D2. Vsak bi najraje bil doma, ampak to zame ni možno. [...] Tako je prišlo. Tako je življenjsko prišlo.

D3. Zato, ker sem stara, ker imam umetni kolena, diham le s 60% procenti pljuč, ki mi ob temu prehladu precej nagajajo, imam sladkorno, ne delata mi dve srčni zaklopki [...]

Nekajkrat sem doživela že napade [...]

E1. [...] me je kap [...] Dokler lahko sam skrbim zase, kuham, pospravljam, ne bom šel. [...]

Slučajno sem zvedel za ta dom, prišel pogledat in so rekli, da se lahko že vselim in sem se res.

E2. [...] so rekli, zakaj ne bi prišla v Slovenj Gradec, kjer so ravno gradili nov dom. [...]

Ravno pravi čas, saj sem bila čisto na koncu svojih moči.

F1. [...] mož je doživel kap. Dve leti sem ga negovala sama doma in sem bila tako izčrpana, da sem si rekla, da moram sem, da se odpočijem in naspim. Samo zaradi njega sva se preselila, sama ne bi šla.

F2. Ker sem padla in si zlomila kolk, težko sem hodila. Otroci so v službah in jaz sem bila sama. Strah me je bilo, tu pa je bolj varno.

c) Dnevna rutina

A1. [...] ob 12. uri je kosilo [...] Ob 18. uri je večerja [...] in greva spat.

A2. Zjutraj se uredim, stuširam in potem pospravim po sobi [...] Kosilo je ob 12. uri. [...]

Zvečer je večerja [...]

A3. Zjutraj [...] se oblečem in je že na vrsti zajtrk. Ob 8. uri je zajtrk [...] malo počivaš [...]

B1. Zjutraj ko vstanem, se najprej umijem, uredim, potem grem na zajtrk. [...] Po večerji grem pa sem in pogledam televizijo, včasih mal dlje, včasih pa hitro zaspim. Dan je enak dnevu.

B2. Zjutraj vstanem, pridejo punce, da me uredijo. [...] Potem grem na zajtrk, ob 8. uri. [...]

Končamo malce pred 12. uro, tako da gremo potem kar na kosilo. Po kosilu pridem sem in poslušam poročila, počivam.

B3. Na večerje ne hodim, ker jem med 17. in 18. uro, pozno zvečer pa ne jem. Večerjo dobim zato v sobo [...] Zjutraj, ko vstanem, grem najprej v kopalnico potem pospravim posteljo in odprem okna. [...] Okrog pol 9. ure grem na zajtrk. [...] Na kosilo grem pet minut pred pol 13. uro na kosilo. [...] sama se kopam, tudi prati ne dam nič tukaj. [...] Zmerim si pritisk. [...] In grem spat.

C1. Zjutraj se zbudim, se oblečem, okopam in pripravim. Okoli 8. ure grem v jedilnico [...] Vsako popoldne se uležem in zatisnem oči. Nekje do 3. ure, potem pa se uredim in grem na malico.

C2. Zbudim se okoli 6. ure, vstanem pol ure kasneje. [...] No, potem se stuširam, ali pa samo umijem. [...] Ob pol 9. uri je zajtrk. [...] Po kosilu grem počivati.

D1. Zjutraj, ko se zbudim, si najprej izmerim pritisk. Potem obrnem stol in razgrnem odejo, da se prezrači, odprem okna in grem v kopalnico – obrit, pod tuš, zobe umit, se uredit. Zajtrk je običajno ob 8. uri. Vsi obroki so določeni - zajtrk ob 8. uri, kosilo ob 12. uri in večerja ob 18. uri. [...] Ko pogledam na uro, je navadno že 21.30. Ob 22. uri pa grem počasi v posteljo.

D2. Zjutraj se zbudim okrog petih [...] Imam zdravila, ki jih moram jesti. [...] Zajtrk je ob 8. uri. [...] Po kosilu počivam, sicer ne spim, ampak počivam. [...] Ob 18. uri je večerja. [...] Sama se redno umivam vsak dan.

D3. Vstanem ob 7. uri. Opravim toaleto, stuširam se, [...] potem pa grem na zajtrk.

E1. Zjutraj se zbudim točno ob uri, 10 minut pred 7. uro. [...] Ko je telovadbe konec, se grem umit, potem pa na zajtrk. Po zajtrku pospravim posteljo, se oblečem [...] Potem je kosilo. Po kosilu grem spet, zopet obvezno, vedno spat. [...] Nato je večerja. [...] Ob 22. uri pa moram spat.

E2. Ker grem zvečer kar pozno spat, navadno ob pol 1. uri, potem rada zjutraj malce pospim.

F1. Zjutraj vstanem, potem grem ob 8. uri na zajtrk [...] vrnem malo pred kosilom, ki je ob 12. uri. Po kosilu [...] počivam. [...] Popoldan grem navadno k možu, pripravim mu malico, če je toplo, ga peljem na sprehod. [...] Večerja je ob 18. uri. [...] potem pa grem spat.

F2. Zjutraj sem bolj zaspanka in raje vstanem bolj pozno. Potem pride čistilka, sama si sicer pospravim posteljo in omare [...] ona pa pomije po tleh. Potem grem na zajtrk. Zajtrk je približno ob pol 9. uri. [...] Kosilo je ob 12. uri. [...] Po kosilu grem počivat, nam paše, ker smo stari. Ob 15. uri je malica [...] Večerja je ob 18. uri.

d) Vsakdanje aktivnosti

A1. Složnost, složnost, mi se pogovarjamo, ali sedimo v kotu ali pri mizi, po zajtrku, po večerji [...] Delavni smo. Imamo trikrat tedensko telovadbo. [...] pečemo, lupimo krompir in čistimo solato, pa skupino za samopomoč, skrbimo za rože. Beremo, križanke rešujemo. [...] ob treh so poročila, pa oddaja Mostovi na televiziji, po tistem pa se sprehajamo. [...] ob 19. uri pa prideva sem, pogledava televizijo [...]

A2. Nato malo berem. Če je lepo vreme grem na sprehod, ven, tu okoli. [...] gledam televizijo po večerji posedimo v skupnem prostoru, vsi, in se kaj pogovarjamo.

A3. Zjutraj, najprej prižgem radio in poslušam poročila, potem potelovadim na postelji [...] Če je potrebno pomagati krompir lupiti ali pa solato čistiti ... Potem pa, pet nas je takšnih, ki si okoli 10. ure skuhamo sami kavo [...] Potem pa pred kosilom malo notri potelovadimo ali pa gremo tudi ven na sprehod. [...] Po kosilu včasih tam posedimo in počekamo, [...] prižgeš televizijo ali radio in poslušáš, se uležeš in malo počivaš ... Zvečer si prižgem televizijo [...]

B1. Ob ponedeljkih, četrtek in petkih imamo delovno terapijo, ob torkih pa telovadbo, ob četrtek imamo z gospo Petro govorilne ure, tudi fizioterapijo, gobeline delam, dela vsekakor ne zmanjka. Lahko gremo tja v skupni prostor in igramo kakšne igre. [...] pogledam televizijo

B2. [...] večinoma takrat že berem knjigo [...] Po zajtrku imam eno uro prosto, grem malo naokoli.

Od 9. do 10. ure je delovna terapija, od 10. ure do 11. ure, konkretno zame, imam fizioterapijo. Potem pa grem iz fizioterapije nazaj na delovno terapijo [...] Po kosilu pridem sem in poslušam poročila, počivam. Popoldan so razne družabne prireditve, pa igre, [...] ob četrtek je kino.

B3. Zvečer gledam televizijo [...] Potem dopoldan hitro mine. Skuham kavo in jo nesem v njeno sobo. [...] Potem pa grem k njej Včasih se zbudim ob dveh ali treh, potem pa ne morem zaspati [...]

C1. En dan imamo telovadbo, drugi dan imamo krožek, da delamo rožice in se s tem zamotimo. Imamo tudi bralni krožek. [...] Imamo tudi prosti čas [...] srečam kakšno gospo, spijsava kavico in poklepetava.

C2. Dobim časopis [...] Pregledam časopis [...] Po zajtrku pri mizi poklepetamo. Potem grem v sobo in prebiram časopis ali rešujem križanke. Ob četrtek je telovadba. Ob ponedeljkih in sredah so tudi delavnice. Vsak drug ponedeljek je tudi v naši enoti kuhanje, drugače pa je delovna terapija. [...] Potem igram pasjanso. [...] Dopoldan včasih sama skuham kavo, največkrat pa gremo kar dol in posedimo. Popoldan, če je lepo vreme, najprej počivam, potem pa grem na sprehod. Včasih berem.

D1. No potem je od pol 9. ure do pol 10. ure telovadba vsak dan. [...] Prireditve so navadno popoldan po 16. uri. [...] Zvečer po večerji navadno vzamem križanke v roke, filmov sicer ne gledam, ampak Televizijo nastavim na šport, pa lahko delam oboje [...] običajno tudi pomagam pri zajtrku.

D2. Delam tudi ročna dela – prtičke. [...] Potem pa pol ure tukaj molim in nato sama telovadim. [...] Po zajtrku popijemo kavo. Včasih grem dopoldan potem ven, včasih pa popoldan

D3. [...] zmasiram noge v vitalnerju, grem na sobno kolo [...] Po zajtrku grem na telovadbo v 4. nadstropje, ki traja dobre pol ure. Ko se vrnem, skuham kavo. Navadno nas šest pije kavo, zraven pa ponudim pecivo, ki ga spečemo. [...] Potem pa ali pišem, berem ali rešujem križanke, večinoma pa grem na obiske [...] od 13. ure naprej imam knjižnico. Imamo tudi razna predavanja [...]

E1. [...] vsako jutro telovadim pol ure. [...] grem vedno tričetrt na devet ven, razen če je slabo vreme. [...] ko pridem s sprehoda, skuham kavo, pojem nekaj malega [...] Popoldan grem za dlje časa ven, prej si skuham kavo, potem pa pridem nazaj, grem v čitalnico in preberem nekaj časopisov [...] Prižgem ga (televizija) le, da poslušam poročila.

E2. [...] rišem [...] Aktivna začnem biti šele okoli 10. ure, po dnevniku. Televizijo pustim prižgano, da poslušam. [...] Okoli polnoči pa prižgem radio, saj so takrat kontaktne oddaje o raznih stvareh.

F1. [...] ob 9. uri pa skuham kavo in čaj za vse v naši skupini. Dopoldan grem navadno na sprehod in se vrnem malo pred kosilom [...] Po kosilu ponovno skuham kavo in pomijem, pospravim sobo, nato pa počivam. Popoldan grem navadno k možu [...] Pa tudi sama grem popoldan velikokrat ven. [...] Po večerji gledam televizijo

F2. Imeli smo vaje metanja žog v koš, metanja krogov na stebre, tekmovali smo v reševanju križank in premetank ter osvojili prvo mesto. [...] Vsak teden imamo naloge iz delovne terapije [...] pri socialni delavki pa imamo skupino za samopomoč. Zelo rada hodim na dvojno telovadbo [...] Če želim, si lahko sama skuham čaj, tukaj imam tudi električni grelnik vode. [...] Risali smo tudi slike [...] veliko gremo ven, tudi pogledat kakšno gledališko igro. Napisali smo tudi knjigo [...]

Potrebe starih ljudi

a) Selitev

A1. Prijavila pa sva se dve leti in pol pred vselitvijo. [...] Ko je bila zgradba gotova, so naju obvestili, naj prideva pogledat in si izbrat sobo. Izbrala sva to sobo in se čez dva dni tudi vselila. [...] slovo od doma. Vedno sem mislila, da bo tako težko, ko bom šla zadnjikrat ven iz stanovanja, kot da bi me peljali na pokopališče. Potem sem premišljevala, da to ni prav. Velikokrat sem bila premeščena, sedaj pa sem tudi dobila dekret in moram tja v dom, ker sem stara [...] od otrok pa tudi ne morem pričakovati, da bodo vsak dan hodili domov.

A2. Sama, sama (se odločila).

A3. Ne želim obremenjevati svojih otrok. Naj mladi živijo svoje življenje, jaz pa svoje tukaj. [...] Težko mi je bilo iti iz hiše, hiše, ker si jo le ti naredil, dosti si človek pripravi.

B1. To sta se odločila sina. [...] Doma si cele dneve sam. Ne gre tako. Oni gredo zjutraj v službo in pridejo pozno zvečer ... potem pa že sami ne vedo, kam bi šli ... da bi morali pa še mene negovati. To je obremenjevanje mladih.

B2. [...] odločil sem se za dom, a ne konkretno za katerega. [...] V vse domove sem dal prošnjo in edino tu, v Štorah, so bili naklonjeni temu, da bi prišla oba ter bila skupaj v sobi, da bi si lahko medsebojno pomagala.

B3. [...] jaz svoj dom zelo pogrešam. [...] Hčeri sta izbrali [...]

C1. [...] nisem prišla zaradi zdravstvenega stanja, ampak sem prišla samovoljno. Imam lepo hišo s petimi sobami, ampak na žalost je do hiše šest stopnic in kadar zapade sneg, ne morem po njih.

C2. [...] sama sem se odločila [...]

D1. Ravno to je v življenju najbolj pomembno, če se le da, da se človek sam odloči. Takrat potem drugače sprejmeš nov način življenja. Veliko se spremeni in če se sam odločiš za selitev, potem ni tako težko.

D2. Sama sem se odločila. Zet dela in ne more skrbeti zame.

D3. Zato, ker sem stara (se je odločila) [...] A ne morem ga (sina) obremenjevati, da me mora čuvati in biti pozoren, kaj se z mano dogaja. On ima svojo družino in mora živeti svoje življenje.

E1. Absolutno sam (odločil za selitev) in to zato, ker nočem biti nikomur v breme.

E2. O, da, pa še kako (je botrovalo odločitvi za selitev). [...] Moji psihi je strašno pomagalo to, da sem tukaj. [...] Saj veste, ni breme, ampak vseeno je veliko dela s selitvijo in papirji.

F1. [...] ker je bilo z možem res prehudo. Hči je v službi in se vrne šele popoldan, ena vnukinja študira, druga hodi v gimnazijo ... Potem pa sem bila za vse sama doma. Nujno potrebno je bilo, da sva šla. Seveda pa sem želela iti z njim.

F2. [...] sem se sama odločila.

b) Bivanje

A1. Izbrala sva to sobo [...] Midva imava tu svojo kopalnico. Mir je. [...] zaklepamo pa zato, ker je na oni strani ena zelo dementna oseba [...]

A2. Imam svobodo. [...] imam mir in tišino. Raje sem sama v sobi.

A3. Vsak po svoje si uredi sobo, kakor želi. Tu je zelo mir. [...] ker imaš svojo kopalnico [...] Lahko se slečeš in gol hodiš po stanovanju, tam pa če želiš na stranišče, moraš čakati, pa drugi čakajo tebe ...

B1. Tu sem kot doma. [...] stanovanje je zelo veliko in dostopno. [...] Tu smo štirje. [...] Še bolje bi bilo če bi kopalnico imeli le dve osebi [...]

B2. To je moja sobica. Tu je mir. [...] Sam odločaš o sebi. Jaz sem tu popolnoma svoboden.

B3. Sedaj pa tudi zgubljam voljo. Rada imam mir, zasebnost [...] Navajena sem na samoto. [...] imam vsako noč odprto okno. Zaprem ga le, kadar je bolj hladno. Rabim svež zrak. Da, raje (sama v sobi). [...] kopalnico zjutraj vedno sama za seboj počistim. [...] Občutek je hud, ko vidiš, da nisi več tisto, kar si bil, da ne moreš več biti.

C1. To je moj dom.

C2. Najbolj všeč mi je bila ta soba. Takrat je bilo še veliko prostih, ampak socialna delavka, mi je pokazala to sobo in bila je prava energija. [...] Tukaj imamo pa sveti mir. V dom sem šla pod pogojem, da imam svojo sobo in svojo kopalnico. To je bil pogoj.

D1. To je nadstandardna soba. Večja, da imam lahko mizo. [...] Tu imajo vse sobe svoje sanitarije [...] Tu ima tudi vsaka soba balkon.

D2. Tu je super, ker smo v miru, ta gmajna tu. [...] Tu smo v tej dolini, naokoli narava, mir je. [...] Dovolj je prostora. Hodniki so dolgi. [...] Če bi nas več uporabljalo kopalnico, potem bi se mogli prigovarjati, kdo bo kdaj uporabljal. Voljo imam. [...] Sedaj ji pa kar 'pokomandiram'. Kar mislim, takoj povem.

D3. Soba je prostorna. Rože in ropotija so tudi od doma. Da je nekaj doma v tej sobi. [...] izbrala sem si drugo (sobo) na drugi strani. Tam sem bivala [...] štiri mesece, do maja, ampak se nisem dobro počutila. Spodaj lep atrij, vendar, sedaj bom nekaj grdega rekla, so spodaj nenehno ljudje, kakršna bom najverjetneje tudi sama, ampak ji še ne želim imeti na očeh. Tu pa je mir, narava, zelenje. [...] Da, popolnoma (samostojna). [...] Da, seveda (pomembno, da

ima kopalnico), težko bi si predstavljala, da bi kdo hodil ... da bi mogla čakati. [...] Mislim, da je bide osnovna življenjska potreba. Raje dam umivalnik iz kopalnice, kot pa bide. [...] [...] če grem v knjižnico ali na kosilo, takrat zaklenem, saj kar nekaj ljudi hodi naokoli ... tu, naših me ni strah ...

E1. Ko sem razmišljal, da grem v dom, je bil to prvi pogoj, da sem sam v sobi, pa da hočem balkon.

E2. Vedno znova me objame ta svetloba v sobi. Meni je ta soba svetloba. [...] Vse te stvari sem prinesla z mojega doma, z najinega doma. Zato, da je ostala neka nostalgija. Počutim se domače.

F1. Če hočeš, imaš mir [...] veliko sobo, svojo kopalnico. [...] ima on čisto posebne potrebe sedaj po kapi. [...] Ne bi šla skupaj.

F2. Imam svojo sobo, svojo kopalnico, ki je zelo v redu. Da, raje sem sama v sobi. Da, to mi je zelo pomembno (mir, zasebnost). To tukaj je. Samostojna sem.

c) Preživljanje časa v sobi

A1. No, jaz še ročna dela delam.

A2. Malo vseeno berem, uro ali dve.

B1. [...] veliko šivam tu.

B3. [...] kopalnico zjutraj vedno sama za seboj počistim. [...] No, pa tule po kotih si vse sama sčistim, vse odmaknem, očistim in potem je spet za nekaj časa. [...] Naročena sem na križanke in dnevnik.

C1. Imam ga (prostega časa) zelo malo. Kadar se uležem, pa navadno zaspim. [...] Berem knjige, Sveto pismo, revije. Televizije ne gledam veliko, [...] zato navadno prižgem radio in poslušam poročila.

D1. Saj si lahko vzamem čistila in pobrišem. [...] Berem časopise in rešujem križanke.

D2. Večinoma delam ročna dela. [...] A dolgčas? Tudi včasih, sploh če pomislim na dom,

D3. [...] pišem članke za internet, veliko sem kvačkala in naredila prtov, štrikala sem nogavice ... Lani sem jim obdelovala cel vrt, rože zalivala. Ne, nikoli mi ni dolgčas. Zelo veliko berem, imam televizijo in radio.

E2. Od risanja, do glasbe in petja, delam lutke [...] Pišem za naše glasilo. [...] Potem pa igram (klavir) še tu v sobi.

F2. Sama zelo rada berem, urejam slike [...] Skrbim za svoje rože.

d) Preživljanje časa v gospodinjski enoti oziroma v domu

A1. Pomagam v kuhinji, solato čistim, krompir lupim [...]. Ustanovili smo še eno skupino, eno delovno skupino za samopomoč. Jaz sem zapisnikarica. [...] Mi tudi pomagamo, pečem, ta naša skupina peče perete.

A3. Režem krompir, solato ... kar morem, to naredim. [...] Pomagam pri krompirju, potem mečkam papir, se gibam naokoli, trikrat tedensko imamo telovadbo. Zunaj uredim okolico, sadim rože, zalivam.

B1. Ob ponedeljkih, sredah in četrtek grem dol (v delavnice).

B2. [...] sam odločaš, kaj boš delal. [...] Oni priporočajo in mi zbiramo.

B3. Rada grem po hodnikih in tja do zimskega vrta.

C1. Pečemo tudi.

C2. Družbo pa, če jo želiš, jo imaš [...] Poznamo in družimo se le tisti, ki smo skupaj v nadstropju in tisti, ki skupaj jemo v isti jedilnici.

D1. Dopoldan tako ni potrebe, ker je telovadba in druge aktivnosti [...]

D2. Ne bi bila sama (v sobi), raje imam družbo. Pogovarjam in družim se z vsemi. [...] Tu so gospe in gospodje, s katerimi poklepetamo.

D3. Čaj si skuham sama, redno v naši kuhinji pečem peciva, urejam knjižnico [...] Lani sem jim obdelovala cel vrt, rože zalivala. [...] Jaz sem letos predavala o Kajuhu. Za vse sem pekla že palačinke, vinske šnite, čaj in je super večerja, zraven pa še kakšno rečemo. Začeli smo igrati tarok. [...] Družabno življenje je tu zelo pestro. Zelo veliko je prireditev, koncertov, predavanj. In prosta izbira, če želim gre, če ne želim pa ne. [...] Imamo tudi pevski zbor.

E1. Za eno osebo kave kuhal ne bom, za vseh 20 pa ne morem. Nimam niti toliko denarja za kavo, ne bom pomival vseh skodelic [...] Bolj malo (se družiti), ker nimam časa.

E2. Potem naš pevski zbor. Delamo, kar nam paše. Zelo veliko pa mi pomeni, da od 8. ure do pol 10. ure sedem za klavir.

F1. Imamo pevski zbor.

F2. [...] če nočeš sodelovati, če nočeš biti dejaven, si lahko tukaj. [...] Veliko sodelujem v pevskem krožku

e) Preživljanje časa zunaj doma

A1. Trikrat ali štirikrat sva bila doma, a je bila tako mrzla hiša, nič me ne vleče tja.

A3. Grem včasih domov v hišo, kjer imam vse, ampak komaj čakam, da nazaj sem pridem. [...] Zunaj imamo lepo za sprehajati se.

B1. Lahko grem ven, če hočem. Včasih pa grem jaz k njim. Pridejo po mene in me odpeljejo. [...] Včasih grem pa na sprehod do tja. In tu naokoli. Pokličem še kakšno kolegico in greva ven, še na kakšno kavico ...

B2. Hodim na sprehode.

B3. Ne, ne grem (na sprehod), razen če prideta hčerki, sama pa ne upam [...] Včeraj je prišla hčerka iz Ljubljane pome, da sva šli v Celje, ker je imela druga hčerka rojstni dan.

C1. Tudi hodim. Do ceste, do gradu, v naravo.

C2. Vsakih 14 dni grem za dva do tri k hčerki v Domžale.

D1. Lahko greš ven. [...] In če imaš avto, greš lahko ven [...] Popoldan pa grem navadno ven.

D2. Grem, s hojco. Ampak ne daleč, ker ne morem. [...]

D3. Imam avto in grem če se mi zahoče. [...] Ob petkih popoldan grem domov v svojo hišo, kjer preživim vikend, vrnem pa se v nedeljo.

E1. Za sprehod imam pet poti.

F1. [...] grem raje ven. Bila sem operirana na obeh kolkih in zato moram hoditi, pa tudi paše mi. [...] do zdravilišča, gor na hrib, ali pa proti mestu ... Eno uro dopoldan in popoldan sigurno hodim. [...] Da, včasih pridejo po mene in gremo domov.

f) Pomoč

A1. Če kaj rabim, napišem, pa mi drugič, ko pridejo, kupijo.

B1. Drugače pa mi sin prinese vse.

B2. Imamo zvonce, da pokličemo, če kaj rabimo in takrat pride.

C1. Vedno me razumejo, vedno mi pomagajo, če kaj potrebujem.

F2. Če želiš, ti oni pomagajo [...]

g) Dodatne storitve

A1. [...] on diabetik, no, saj jaz tudi, ampak on je bolj, mora petkrat jesti, zato posebej plačujeva malico.

B3. Imam tudi diabetično hrano [...]

E2. Dobim svojo vegetarijansko hrano.

h) Zdravstveno stanje

A1. [...] on diabetik, no, saj jaz tudi [...] mu (možu) dajem inzulin in kapljice za oči ter mu izmerim sladkor.[...] meni pustijo inzulin zanj v hladilniku. Sama vzamem, iglico vržem tja kamor je treba, prazno tubo pa pustim, da vedo, da jemlje, povem sestri, da ne bodo iskali.

A2. Imam miokardiopatijo. [...] Včasih sem brala po 15 ur nonstop knjige, sedaj ne morem več, ker sem bila operirana na očeh. [...]

A3. [...] imam bolezen, ki ni ozdravljiva. To so rumene pege. [...] imam voziček [...]

B2. Imam mišično atrofijo.

B3. Moram se paziti, ker za sladkorno ne jemljem nobenih zdravil. [...] Spanec ni pravi tukaj.

Imam tablete za spanec. Dva zdravnika sta bila tu in imam dovoljenje, da jih sama jemljem.

[...] Na soncu pa ne smem biti, ker sem bila operirana na očeh.

D1. [...] imam težave z rameni [...]

D2. [...] slabo vidim. Na levem očesu imam sivo mreno, v desnem očesu pa imam lečo.

Nosim tudi očala.

E1. Sem sladkorni bolnik. Ko zjutraj vstanem, si grem sam napolniti posodico z zdravili.

E2. [...] težko hodim, ker imam probleme z gležnji [...] pa težave s hrbtenico [...]

F1. Bila sem operirana na obeh kolkah in zato moram hoditi,

i) Upravljanje s premoženjem

A1. Denarne posle sva predala sinu, gospodarske posle, kar se tiče hiše, zemljišča, pa ureja hčerka. [...] 580€ se mi zdi, oziroma 550€, ker je 30€ razlike zaradi malice. [...] Nama pokojnina zadostuje in še ostane.

A2. Sama, sama. Nekaj imam vedno pri sebi in tudi račune plačujem sama. [...] okoli 660€ na mesec.

A3. Imam svojo pokojnino, nekaj še po možu ...

B1. Plačuje tudi sin. Sama imam invalidnino komaj 238€. [...] Vsak mesec mi dajo nekaj denarja in imam dovolj. Ga ne zapravim.

B2. (Plačujem) Sam. 1000 – 1100€ na mesec.

B3. [...] jo (pokojnino) imam le po možu. [...] Premajhna je in zato mi finančno pomaga hčerka, ki je v Ljubljani, delovno pa ta, ki je v Celju.

C1. Tukaj ne rabim nič, ne denarja ne zlata. Upravljam pa sama z njim, denar je le sveta vladar. Sama vse plačam. [...] Njim (Jehovcem) vsak mesec dam 100€. V vsako pismo, ki ga napišem svojemu bratu Jaceku (jehovemu glasniku, starešini) dam še 20€. Pokojnino imam tudi dovolj visoko, da si takšno bivanje lahko privoščim, plačam. [...] 870€ za vse.

C2. Imam svojo pokojnino, ki je dovolj visoka, vendar pa sem vse prepisala na hčerko. Račun pride k njej. Zgodilo se mi je, da mi je spodneslo prst in je kartica ostala v bankomatu. Nerada imam te sitnosti, hčerka pa le vtipka v računalnik in opravi. Nekaj pa ga imam pri sebi.

Plačujem polno oskrbo, ki pride okoli 30,16€ na dan [...]

D1. Za februar 950€. Plus še garaža 35€. [...] Da (sam plačuje), račun gre na trajnik.

D2. Denar mi pošilja brat. Imam 20€ žepnine. [...] Na Jesenicah plačujejo, ne vem kdo [...] Nekaj čez 1000€ se mi zdi [...]

D3. 27,90€ je na dan, 35€ za garažo [...] sin uporablja klik in plačuje račune.

E1. Grem na pošto, dvignem denar in plačam. [...] 840€.

F1. Da, sama (plačuje). Do sedaj je bilo 830€.

F2. Sama plačujem. Imam svojo pokojnino, nekaj denarja sem imela že prihranjenega. Plačam okoli 800€ na mesec.

j) Stiki

A1. Tu so nas [...] prijazno sprejeli. [...] Nikdar se nismo skregali [...] Polno obiskov. Prej je bila hčerka tukaj, pa zet, včeraj vnukinja, v soboto sin z ženo, pa spet hčerka in sin pride ... vedno nekdo.

A2. Da, sorodniki, ki so tukaj. Pridejo, a redko, ker so daleč.

A3. Dobro se razumemo [...] Da, mene pridejo obiskati nečaki in nečakinje, ker so moji otroci daleč in oni ne morejo.

B1. Nikdar se nisem z njimi (stanovalci, osebje) kregala. [...] Pridejo. Imamo družbo in obiskov veliko.

B2. Teh (obiskov) je kar veliko. Včasih jih moram celo odsloviti in jim rečem naj pridejo popoldan.

B3. Z osebjem se z vsem razumem. [...] pridejo (sorodniki). [...] S sosedi sem še vedno v stiku, pridejo tudi na obiske [...] Tu zraven imam sicer sosedo, s katero sva si zelo dobre, ampak druge družbe pa nimam. Sva bolj samotarki. Fino je tu. Medve se zase drživa, gledava nadaljevanke.

C1. Tako lepo smo povezani. [...] Zelo, zelo dobro. Ko se srečava z Majdo, se poljubiva kot da sva sestri. Družimo se, si pomagamo, če kdo pride na novo, ga takoj ogovorimo, sodelujemo. [...] Že dvakrat je bil tukaj (Jacek) [...] Velikokrat pride hči in vnučka pa vnuk je prišel zadnjič. Drugi vnuk pride pa bolj redko.

C2. Določene (osebje) so zelo prijazne [...] Poznamo in družimo se le tisti, ki smo skupaj v nadstropju in tisti, ki skupaj jemo v isti jedilnici.

D1. Drug drugemu pomagamo. Da, dobro (razume z osebjem). [...] Sorodniki so blizu in velikokrat pridejo na obisk.

D2. Imam to sosedo, s katero se zelo dobro razumeva. Zelo malo obiskov imam. Pridejo kadar lahko.

D3. Zelo dobro, z vsemi (osebje) imam zelo dobre odnose. [...] nobenih konfliktov. Kolikor se da, si pomagamo. [...] pridejo, ampak ne veliko, ker grem jaz domov [...] Sem pridejo tudi kakšne prijateljice. Zelo veliko obiskov pa niti ne želim. Zelo veliko se družim s temi, ki skupaj živimo.

E1. Od začetka je bil problem, da so prišli na obisk k meni, ampak me ni bilo doma.

Normalno. Če boš prišel, mi moraš prej najaviti, ker mene ni. [...] Bolj malo (se družijo), ker nimam časa.

E2. Da, to pa, to pa. [...] ker sva bila z možem zelo navezana drug na drugega [...] potem ko zgubiš človeka ter ostaneš sam, je to praznina, ki je ne more zapolniti nihče. Izguba, ki čutim, gre nekoliko v pozabo ob delu, ki ga imam in družbi, v kateri sem. [...] Da, da, seveda (ima veliko obiskov).

F1. Navajena sem biti veliko sama. [...] Da, redno. Vedno pridejo vnukinja, hčerka in njen mož.

F2. [...] dobro se razumem z njimi (sostanovalci) [...] ne pride (do konfliktov). Tudi z osebjem se dobro razumem. [...] Pride lahko kdor hoče.

k) Konflikti

A2. Ne, da se skregamo, ampak vsak ima svoje mišljenje. Smo iz različnih krajev, različna mišljenja in pogledi, različne nravi, razni karakterji ...

A3. Ne bi rekla, da so konflikti veliki, je pa veliko ljudi tukaj in vsak ima svoje mišljenje.
 C2. Določene (osebje) so zelo prijazne, no, na začetku je bilo nekaj nesporazumov.
 D2. No, včasih, a le kakšna beseda. Ljudje smo si le različni.
 E1. Tu v domu smo vsi ena generacija. [...] Normalno je, da smo prej imeli neke položaje, funkcije, ali pa, čisto po domače rečeno, smo bili oziroma nismo bili glavni. [...] Mi smo tu ena generacija in morali bi pozabiti, kaj je kdo nekoč bil.
 E2. V teh letih na površje pride občutljivost.
 F1. Tudi pride (do konfliktov). Imamo kakšne, ki so strašno obrekljivi, no, ena je takšna. In to me moti.

l) Miselnost oziroma poznavanje domskega življenja

A1. Nekateri se ne vem, slabo izražajo, ali želijo biti pomembni, in rečejo, da je to dom siromakov. Prej je bilo to, nekoč, za tiste, ki niso imeli svojcev, da so jih pobrali že čisto na koncu, da ne bi od lakote umrli in so jih dali v te domove. To ni tisto. To je dom starejših občanov.
 A2. Najprej so bili negotovi, saj lahko ostanem doma ali pa tudi ne. Potem pa so videli, da sem čedalje bolj utrujena ... Predlagali so, da bi še ostala doma.
 A3. Dosti ljudi je takšnih, ki imajo odpor proti domu, jaz pa tega ne čutim. [...] Mnogi rečejo, da, da gredo sem ljudje umirat ...
 B1. Škoda, da tako govorijo.
 B2. Mene moti to, da ljudje s strokovnim znanjem in visoko izobrazbo, če ne kar strokovnjaki svetovnega kova ... so toliko neumni, da imajo domove za stare ljudi še vedno za hiralnice. [...] sin je rekel, da njegova mama v hiralnici ne bo.
 B3. Človek dobi občutek, da med temi štirimi stenami čaka Matildo. [...] Sedaj sem pa tu notri in čakam na milost.
 C1. Hči mi je rekla »mami, ne tako zgodaj v dom, počakaj še, ostani še doma«.
 D1. [...] v Velenju poznam eno gospo. [...] Po telefonu so jo sorodniki iz doma klicali, naj pride sem, ampak ne želi. »V dom pa ne!«
 D3. Ni primerjave [...] ko sem prišla tja, je tam večno smrdelo po urinu. [...] Oba sta bila proti. Rekla sta mi, naj si dobim neko žensko, ki mi bo pomagala ...
 E1. [...] so mi pa rekli, da naj ne grem v dom in sem vsem rekel, da nikomur nočem biti v breme in napoto.
 E2. [...] večina sob je večjih. To je velik kompleks in neprimerljivo s tem domom. Tam ne čutiš. [...] zelo velike hale, velika jedilnica ... Zdi se mi, da ni tolikšnega zbližanja med stanovalci.
 F1. Prijatelji so mi to večkrat rekli (»ne v dom za stare ljudi«), domači pa ne, ker je bilo z možem res prehudo.

Želje starih ljudi

b) Želje po zdravju

A2. Želim si le zdravja
 C1. Želim si le zdravja, da mi bog pomaga, da bom še nekaj zmogla, da bi mi razum lepo delal.
 C2. [...] le da bi bila zdrava, vsaj toliko, kot sem sedaj.
 D2. Da bi bila operirana za sivo mreno na levem očesu.

c) Želje po aktivnostih

A2. [...] da bi šla na kakšne počitnice.

A3. Da, bi želela. Včasih sem delala ročna dela, sedaj pa ne vidim in zato ne morem.

B3. Želim si, da bi potem, ko bo lepše vreme, lahko šla ven.

C2. [...] da bi lahko delala ročna dela

D2. [...] da bi se šla kdaj kopat v zdravilišče v bazen.

d) Materialne želje

B2. Da bi se lahko lepše oblekla.

C1. Velikokrat pride tako, da se ne počutim dobro, zato prosim, da mi dajo čokolino.

e) Želje po stikih

B1. [...] želim, da (žena) pride k meni, ker po mojem mnenju lahko bolje skrbim zanjo. [...] Boril se bom do konca.

C1. [...] da bi jim dali oznake, tablice z imeni, da bi vedeli katera je medicinska sestra in katera čistilka, strežnica. Vsako delo je častno in ne razlikujemo jih, je pa pomembno, da vemo, kako jim je ime in na koga se obrniti, ko nekaj potrebujemo. [...] Želim si mir in lepo družbo.

D2. Rada bi imela kakšen obisk [...]

f) Uresničevanje želja

B1. Še nikoli nisem šla. Saj za vse poskrbijo tukaj.

D1. Da, seveda (želje so slišane in upoštevane).

D3. Realne želje so realizirane.

E1. Ne, tu je res vse omogočeno.

F1. Niti ne, ne vem.

F2. Niti ne, saj je vse omogočeno.

Pomoč starim ljudem pri zadovoljevanju potreb

a) Odlike osebja

A3. [...] so zelo dosledni, upoštevajo, kaj povemo in tudi pogosto še dodatno vprašajo [...]

B1. Saj za vse poskrbijo tukaj. Ni mi treba posebej prositi za kaj.

B2. To je dom, kjer živiš, imaš pomoč, če jo rabiš, če je ne rabiš pač živiš po svoje. Oni meni pomagajo, ne jaz njim. Vedno so mi na voljo.

C1. Vsak dan me vprašajo znova [...]

C2. Zelo so uvidetni in dosledni.

D1. Če karkoli potrebujem, tudi ponoči, imamo zvonec. [...] Ona pozna vsakega.

D2. Da, pomagajo. [...] Pozna nas.

D3. Zelo so uslužni.

E2. Njen pristop do človeka je neverjeten, ona ne pozna razlik. [...] One nas poznajo in tudi mi z njimi čutimo [...] Vedno vprašajo, kaj želimo in to se mi zdi prav [...]

F2. [...] vedno te sprejmejo [...]

b) Pomoč pri zadovoljevanju potreb

A1. Vsak dan nam pospravijo sobo, perilo operejo, zlikajo, prinesejo [...] Deli čaj, [...] One perejo, likajo, imajo šivalni stroj, če je treba kaj popraviti. [...] nama deli (zdravila) pred zajtrkom, kosilom, večerjo. Če rabimo kakšno zdravilo, na listek napišem, kaj rabim. [...] dam denar in oni mi že zvečer pripeljejo tablete, račun, zraven ostanek denarja, ki so mi ga vrnili v lekarni.

A2. [...] kar pa ne morem, pa opravi osebje. [...] da mi posušijo oprano perilo, dajo v sušilca in polikajo. [...] Pometejo one.

A3. Mi damo denar, v vrečko ali pa kuverto, zapišemo kaj rabimo, vse dobimo. [...] one tudi pospravljajo in kuhajo. To je kot neko gospodinjstvo, vse morajo vse delati. Kuharica ko pride v službo, je najprej čistilka. Vse počistijo, operejo, potem pa kuhajo. [...] Tu pri vratih je vedno dežurna sestra in ona vse vpisuje, če kaj rabimo [...]

B1. [...] Saj za vse poskrbijo tukaj. Ni mi treba posebej prositi za kaj. Če tu ne dobim, dobim pa od doma. Potem me je Polona, fizioterapevtka vzela v roke [...]se ne tuširam sama. Sestre pridejo in pomagajo.

B2. Zjutraj se ne morem obleči, zato pa mi takole predelajo oblačila. To je dom, kjer živiš, imaš pomoč, če jo rabiš [...] Pomagajo se mi umiti in obleči. pomila po tleh.

B3. Da (lahko se obrnem na osebje za pomoč), ampak vse to meni prinesejo hčerke.

C1. Šla sem v upravo in prosila za sobo [...] Vsak teden enkrat pridejo sem v sobo in mi izmerijo (pritisk).

C2. Posteljo preoblečejo [...] Sedaj mi pomagajo, ker moram dobivati kapljice v oči. [...] Slušni aparat imam že tri leta, ampak si ga sama ne morem dati v uho, tako da sem se dogovorila s sestrami, da mi ga bodo one dajale v uho.

D1. [...] mi prinesli hrano v sobo. [...] Hrana je, za perilo poskrbijo [...] Sobe čistijo dvakrat tedensko [...] da se preoblečejo postelje in zamenjajo brisače, da je čisto.

D2. Zajtrk so v začetku pomagali odpret [...] Pomagajo se mi stuširati [...] Včasih gre ena gospa, ampak je trenutno zbolela, in mi ona prinese iz trgovine. Hrano skuhamo spodaj v kuhinji in jo pripeljejo gor.

D3. Povedala sem sestri in mi je takoj dva paketa prinesla [...] ona preobleče (posteljo) [...] Ona nam pa vse priskrbi. Imeli smo sestanek, prišla je tudi direktorica, in smo se pogovorili. Moram reči, da kar v redu rešujemo te probleme, ki se pojavijo.

E2. To je ženska, ki zna stvar tako urediti, da se zdi, kot da se stvari same razrešijo. [...] one pa enkrat tedensko pridejo in počistijo, odnesejo smeti [...] Imamo tudi eno gospo, ki nam prinaša stvari.

F1. [...] pripravi zajtrk. [...] Včasih (potrebuje) kakšno fizioterapijo. Čistilke, kakšne stvari – prah, posteljo – pa tudi sama.

F2. Pomagajo mi pri tuširanju. [...] Vsak dan pride čistilka, pobriše z mokro cunjo, da ni praha, očisti kopalnico, vsako jutro pripravi nove brisače, toaletni papir. [...] Tukaj vse operejo, posušijo, zlikajo in mi prinesejo v sobo [...] K meni hodi ena gospa [...] če imam kakšno željo, mi ona prinese stvari. Tudi otroci pridejo in prinesejo stvari.

c) Pomočnik

A1. Negovalka, medicinska sestra

A2. Medicinska sestra, gospodinja

A3. Kuharice, medicinska sestra

B1. Domači, fizioterapevtka, medicinske sestre, zdravstveno osebje, domsko osebje

- B2. Domske osebje
- B3. Čistilka, hčerki, zdravniško osebje
- C1. Domske osebje, vodstvo
- C2. Medicinska sestra
- D1. Domske osebje, gospodinja
- D2. Medicinska sestra, sostanovalka, gospodinja
- D3. Medicinska sestra, domsko osebje, gospodinja, direktorica
- E1. *Za vse poskrbim sam.*
- E2. Socialna delavka, gospodinja, sostanovalka
- F1. Gospodinja, socialna delavka, fizioterapevtka, čistilka
- F2. Domske osebje, čistilka, socialna služba, prijateljica, domači

Zadovoljstvo z bivanjem v gospodinjskih enotah

a) Zadovoljstvo z bivanjem

- A1. Pozornost na višku. [...] Zadovoljna sem do amena.
- A2. jaz sem zelo zadovoljna, ne morem se pritoževati. V teh letih imeti pomoč ... vse imam tu. Osebje je ljubeznivo in poskrbi za vse.
- A3. [...] kot družina smo. Družina mi je tu. Tako, da se ne morem nič pritoževati. Tu se počutim res odlično.
- B1. [...] jaz sem srečna. [...] sem brez skrbi.
- B2. Oskrba je v redu, kader prijazen, dober ... [...] Moja želja je bila iti v dom in jaz sem tu strašno zadovoljen. Nič me ne vleče kam drugam.
- B3. Ah, ni vse tako kot bi morale biti, ampak v glavnem je še kar v redu.
- C1. V glavnem naj povem, da mi je zelo lepo, zelo dobro se počutim, imam vse kar si želim, dobim vse kar si zaželim, želim pa si le zdravja.
- C2. V glavnem sem zadovoljna.
- D1. Čisto prava izbira, ne bi bil kje drugje. [...] Trenutno sem zelo zadovoljen.
- D2. Zelo všeč. [...] in se dobro počutim.
- D3. To je bila čisto prava odločitev.
- E1. Sem zadovoljen. [...] tu je res vse omogočeno.
- E2. [...] lahko povem, da sem presrečna, da sem tukaj, da sem v tem domu, kjer je navzoča prijaznost in smo kot neka družina. Meni je čudovito. [...] mož me je moral pripeljati sem, no, usoda je hotela, da je on prišel sem in jaz z njim. [...]
- F1. [...] dobro se počutim. [...] V glavnem sem zadovoljna.
- F2. Da, zadovoljna (z bivanjem)

b) Pomanjkljivost

- B1. To je edina napaka – sestre, bolničarke, vsaki drugi ali tretji dan menjajo. Dobro bi bilo, da bi bile vsaj en teden tukaj.
- B2. V Celju je okrog doma vse ravno. Greš v mesto in si takoj tam. Greš za Savinjo imaš kilometre ravnine na voljo in lahko voziček porivaš tudi če nisi zelo močen. Medtem ko tukaj je polno klančkov.
sedaj so zgradili ta novi dom in so nam uničili prostor, kjer smo lani imeli mize, stole in dežnike, da nismo sedeli na soncu.
- B3. Edino kar pogrešam tu je balkon. [...] edino kar pogrešam je bide.

C1. Edina napaka je, da za tretje nadstropje ne prinašajo malice.
 C2. Na začetku je bila hrana malce čudna. Kosila so se nam nekaterim zdela pretežka, večerje pa 'nikakve'. [...] ampak ne deluje dobro (kopalnica). [...] Pri njih me moti le, da se ne ve, kaj je kdo. Najprej pometa, potem pa servira hrano. To me moti. [...] Pa da vem na koga se obrniti, ko nekaj rabim.
 D2. Od začetka se jim je zelo mudilo. Imeli so preveliko dela, njih pa je bilo premalo. [...] Včasih je bilo vse zelo na hitro. [...] Nerada (bi se preselila), ker sem se navadila na življenje tu. Ampak morda bi se, zato da bi jim bila bližje.
 D3. Pogrešam bide v kopalnici [...]
 E1. [...] ta hrana ni dietna, čeprav dietno hrano plačam. [...] Ne da nočem jesti, temveč ne smem.
 Osnovni problem so le ti konflikti. Vsi smo ena generacija in tisto, kar smo nekoč bili, je potrebno pozabiti in se prilagoditi takšnemu življenju. [...] Zaposlenim so največja preizkušnja 'ljubimci'.
 F1. Mogoče glede higiene, saj vidim, da si ljudje zelo malo umivajo roke, potem pa pogosto pride do infekcij in okužb. [...] dvigalo pa je pomanjkljivo, saj je samo eno.

c) Prednost

A1. Hrana je pa preveč kalorična, preveč kvalitetna, res. [...] Kaj si še lahko več želimo. Hotel s petimi zvezdicami nima boljšega zajtrka.
 A2. Osebj je neverjetno dobro, toliko so dobri, da človek lahko samo gleda.
 B2. Skratka jaz se tu počutim bolje kot doma. To je moj najboljši dom do sedaj.
 C1. Tako so (osebje) dobre in prijazne, da moram samo pohvaliti.
 C2. Tukaj lahko dobim tudi po pet namazov. Ne vem, če je še kje drugje tako.
 D1. Vodstvo si prizadeva, da bi bili vsi zadovoljni, ampak vedno se to pač ne da. [...]. Kolikor se da, ustrežejo. [...] Krasno je (okolje).
 D2. Hrana je odlična, osebje v redu
 D3. Velik plus je, da lahko grem, kadar hočem, da sem pokretna, da jim ni treba skrbeti zame, da se peljem z avtom in grem v trgovino [...] Dom je zelo lep, nov, v tej sobi ni še nihče umrl in tudi to mi veliko pomeni.
 E2. Tudi gospa Kamnik, vodstvo, osebje, vsi ... zdi se, kot da dihajo z nami, izžarevajo skrb za nas ... tudi naše gospodinje, čistilke ... vsi smo kot družina.
 F2. Nimam pripombe, kar se tiče osebja. Od prvega do zadnjega, vsi so prijazni, neverjetno kako prijazni so. [...] Karkoli imaš za reči, pa če je uradna ura ali ne, vedno te sprejmejo.

POVZETEK

V diplomski nalogi sem se osredotočila na populacijo starih ljudi, ki starost preživljajo v sodobnejših domovih za stare ljudi. V širšem smislu sem raziskovala njihovo življenje, njihove potrebe in želje ter pomoč pri zadovoljevanju le-teh. V ožjem smislu pa sem želela spoznati življenje v gospodinjskih enotah in predstaviti njihovo oceno zadovoljstva z bivanjem v malce drugačnem okolju, kot ga ponuja prevladujoča oblika domske oskrbe.

V teoretičnem delu sem se osredotočila na starost, staranje, nekatere teorije ter starega človeka. Opredelila sem njegove potrebe. Osredotočila sem se tudi na bivanje starih ljudi v instituciji, zato sem opisala zgodovinsko in trenutno perspektivo institucionalnega bivanja ter oskrbe starih ljudi v Sloveniji. Ker glavni motiv za nastanek diplomske naloge predstavlja raziskovanje in spoznavanje gospodinjskih enot, sem poglavje namenila ideji koncepta, ki počasi dobiva svoje mesto. Povzela sem nekatere tuje smernice in domače avtorje, ki o tem pogosto osveščajo bralce v svojih člankih in prispevkih in naštela nekaj slovenskih domov za stare ljudi, kjer bivanje stanovalcev poteka v gospodinjskih enotah. Kot bodoča socialna delavka sem se v teoretičnem delu naloge usmerila tudi na opis pripadajočega področja, to je področje socialnega dela s starimi ljudmi, in ožje socialnega dela v domovih za stare.

Empirični del predstavlja kvalitativna analiza 15 intervjujev, ki sem jih v marcu 2011 izvedla v šestih slovenskih domovih za stare ljudi, kjer stanovalci bivajo v gospodinjskih enotah. Leti so: Dom starejših občanov Lendava – Gospodinjska skupnost, Dom Lipa Štore, Dom starejših občanov Prebold, Center starejših Zimzelen Topolšica, Koroški dom starostnikov Slovenj Gradec in Pegazov dom Rogaška Slatina. Obravnava dobljenih podatkov je potekala s postopki kvalitativne analize. V rezultatih in razpravi je zapisana interpretacija kvalitativno analiziranih podatkov.

Zaključimo lahko, da bivanje v gospodinjskih enotah pomeni drugačen način življenja, kot ga nudi prevladujoča oblika institucionalne oskrbe starih ljudi. Stanovalci so zadovoljni z bivanjem v sodobnih domovih za stare ljudi, kjer življenje poteka v gospodinjskih enotah in je organizirano po principu družinskega življenja. Zadovoljene so njihove specifične individualne potrebe, slišane in realizirane so njihove želje, kritike in pohvale. Povečuje se

socialna usmerjenost teh ustanov, medtem ko delež medicinskega osebja postaja vse bolj neviden, a še vedno pomemben in dostopen, kadar je potreben. Stanovalci poudarjajo pomen samoizbire selitve ter pripravljenosti na prilagajanje življenju v domu, hkrati pa priznavajo, da so svobodni in neodvisni ter aktivni participanti v organiziranju domskega življenja.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Maja Pustotnik vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2006/2007 kot redna študentka izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom ŽIVLJENJE STARIH LJUDI V GOSPODINJSKIH ENOTAH DOMOV ZA STARE LJUDI napisala samostojno s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice Doc. Dr. Jane Mali.

Datum:

Ljubljana, 28. junij 2011

Podpis:

Maja Pustotnik